

Mette Holte

Stamming i barnehagen

"Et tema det burde vært opplyst mer om"

Masteroppgave i LOGO6710 Erfaringsbasert master i logopedi

Veileder: Heidi Gilstad

Medveileder: Karoline Hoff

Juni 2023

Mette Holte

Stamming i barnehagen

"Et tema det burde vært opplyst mer om"

Masteroppgave i LOGO6710 Erfaringsbasert master i logopedi
Veileder: Heidi Gilstad
Medveileder: Karoline Hoff
Juni 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

«Fint at det blir belyst. Sjelden at det er fokus på temaet. Mulig det er lite av det...»
Utsagnet er hentet fra en informant i studien, som omhandler barnehagelæreres praksis i møte med stamming.

Formål med studien er å kartlegge barnehagelæreres kunnskap og praksis på stamming, og fremme nyere kunnskap. Studien kan bidra til økt fokus og kunnskap på stamming, som igjen kan medføre at flere barn får tidlig oppfølging for sine taleflytvansker.

Forskning viser at utviklingsmessig stamming gjerne debuterer i barnehagealder, og rundt 11 % av alle barn stammer ved 4 års alder. Mange barn slutter etter hvert å stamme, og i voksen alder stammer rundt 1 %. Stamming er et område som berører flere barnehagebarn enn man tidligere har trodd. Tidligere studier har vist at barnehagelærere har lite kunnskap og erfaringer med stamming, noe som blir bekreftet gjennom funn i denne studien. Som tidligere barnehagelærer og spesialpedagog kunne jeg kjenne meg igjen i et lavt kunnskapsnivå, og dette ga motivasjon til å sette fokus på stamming i studien. Studien er inspirert av Effective Stuttering Treatment-prosjektet (EST-prosjektet) som har gjort lignende undersøkelser.

Studiens problemstilling er *Hvilke erfaringer har barnehagelærere med identifisering og oppfølging av barnehagebarn med stamming?* Problemstillingen ble undersøkt gjennom 4 forskningsspørsmål: 1) *Hvilke forhold i barnehagebarns kommunikasjon og adferd vektlegges av barnehagelærere ved identifisering av stamming?* 2) *Hvilke forhold eller risikofaktorer vektlegges av barnehagelærere i vurdering av behov for oppfølging av stamming hos barnehagebarn?* 3) *Hvilke tilpasninger i kommunikasjonen og miljøet vektlegges av barnehagelærere i møte med barnehagebarn som stammer?* 4) *Hvilke fremgangsmåter og råd vektlegges av barnehagelærere i møte med foresatte ved mistanke om stamming?*

Studien er en empirisk undersøkelse blant barnehagelærere, spesialpedagoger og styrere ansatt i barnehage. Jeg benyttet kvantitativ metode, og er en tverrsnittsundersøkelse med et digitalt spørreskjema.

Studien består av svar fra 19 informanter. Studien fant usikkerhet og mangel på kunnskap i identifisering av stamming, og flere informanter beskrev behov for mer kunnskap. Funn viste at det mest gjenkjennbare trekket på stamming var repetisjoner av lyder og deler av ord. Informantene rapporterte usikkerhet i hva som skiller stamming og normal ikke-flytende tale, eller stotring, som er begrepet rammeplan for barnehagen benytter. Informantene viste en helhetlig forståelse i vurdering av oppfølging, og funn viste flere aktuelle tilpasninger i kommunikasjon og miljø. I møte med foresatte rapporterte informantene aktuelle fremgangsmåter og råd for hvordan barnehagelærere kan støtte barn med tidlig stamming, og søke hjelp. Et funn som skilte seg ut i studien var tiltaket «Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si». Rådet viste seg både som tilpasning i kommunikasjon med barnet, som råd fra logoped, og som anbefaling til foresatte. Alle informantene som hadde mottatt råd fra annen faggruppe, fikk råd fra logoped. Dette bekrefter viktighet av tilgjengelig logoped med kompetanse på stamming, for samarbeid og veiledning. Tiltak er avhengig av at stamming hos barn identifiseres. Barnehageansatte har et mandat i å følge opp barn med kommunikasjonsvansker ut fra rammeplan. Økt fokus og kunnskap i utdanningsinstitusjoner og utvikling av retningslinjer for praksis, kan utgjøre en forskjell i tidlig innsats rundt barnehagebarn med stamming, og mer likeverdig behandling. Retningslinjer kan understøtte barnehagelæreres, logopeders og utdanningsinstitusjoners praksis.

Abstract

"It's good that it's being highlighted. The topic is rarely in focus. Possibly there's not much of it..." The statement was taken from an informant in the study, which deals with kindergarten teachers' practice in the encounter with stuttering.

The purpose of the study is to survey preschool teachers' knowledge and practice of stuttering, and to promote recent knowledge. The study can contribute to increased focus and knowledge on stuttering, which in turn may lead to more children receiving early follow-up for their speech fluency difficulties.

Research shows that developmental stuttering tends to start at kindergarten age, and around 11% of all children stutter by age 4. Many children eventually stop stuttering, and in adulthood around 1% stutter. Stuttering is an area that affects more kindergarten children than previously thought. Previous studies have shown that kindergarten teachers have little knowledge and experience with stuttering, which is confirmed by the findings of this study. As an earlier kindergarten teacher and special educator, I could recognise myself in a low level of knowledge. This gave me motivation to focus on stuttering in the study. The study is inspired by the Effective Stuttering Treatment project (EST project) with similar research.

The study's research question is: *What experiences do kindergarten teachers have with identification and follow-up of kindergarten children with stuttering?* Problematic was investigated through 4 research questions: 1) *What factors in kindergarten children's communication and behaviour are emphasized by kindergarten teachers when identifying stuttering?* 2) *What factors or risk factors are emphasised by kindergarten teachers when assessing the need for follow-up of stuttering in kindergarten children?* 3) *What adaptations in communication and environment are emphasized by kindergarten teachers in their encounters with kindergarten children who stutter?* 4) *What procedures and advice are emphasised by kindergarten teachers in their encounters with parents in cases of suspected stuttering?*

The study is an empirical study among kindergarten teachers, special needs teachers and managers employed in kindergartens. I used quantitative method, and It's a cross-sectional survey with a digital questionnaire.

The study consists of responses from 19 informants. The study found insecurity and lack of knowledge in identification of stuttering, and several informants described the need of more knowledge. Findings showed that the most recognizable feature of stuttering was the repetition of sounds and parts of words. The informants reported uncertainty as to what distinguish stuttering and normal non-fluency speech, or "stotring", which is the concept used in the framework plan for kindergartens. The informants showed a holistic understanding in the assessment of follow-up, and findings showed several relevant adaptations in communication and environment. In their encounters with parents, the informants reported relevant procedures and advice in how kindergarten teachers can support children with stuttering, and seek help. A finding that stood out in the study was the intervention "Giving the child time to complete what the child wants to say". The advice appeared both as an adaptation in communication with the child, as an advice from a speech-language therapists, and as a recommendation to parents.

All the informants who had received advice from another professional group, received advice from speech-language pathologists. This confirms the importance of available speech-language pathologist with expertise in stuttering, for cooperation and guidance. Interventions depend on the identification of stuttering in children. Kindergarten

employees have a mandate to follow up children with communication difficulties based on the framework plan. Increased focus and knowledge in educational institutions and development of guidelines for practice, can make a difference in intervention to kindergarten children with stuttering, and more equal treatment. Guidelines can support the practice of kindergarten teachers, speech-language pathologists and educational institutions.

Forord

Jeg har min bakgrunn fra barnehagelæreryrket, og erkjenner at fokus på stamming ikke har vært tilstrekkelig i utdanning og yrkespraksis, når vi vet at forekomsten av stamming er høyere enn man tidligere har trodd. Stamming er et av logopedenes fagområder. Jeg har et personlig mål med studien om å stå bedre rustet som logoped på fagområdet for å støtte barn, foresatte, barnehage og skole.

Det er store variasjoner i hvordan stamming innvirker på livet. Noen personer har satt ord på egne opplevelser og erfaringer med stamming. Are Albrigtsen benytter overskriften «Stammingen setter sine spor» om livshistorien sin i boka «Ord til besvær – livet med stamming» (Albrigtsen et al., 2017). Albrigtsen skriver at stamming har innvirkning på alle faser i livet, og på alle arenaer som skole, yrkesvalg, karriere, sosialt liv og familie. Jon-Øivind Finbråten og hans mor har fortalt fra Jon-Øivinds barnehagehverdag, Jon-Øivind skriver:

I barnehagen hadde vi et ritual før lunsj. [...] Hver dag fikk et barn i oppgave å si navnene på alle barna. Først når navnet vårt ble ropt opp fikk vi lov til å gå [...]. Det var en oppskrift på fiasko og panikk for en [...] som ikke greide å si det han ville. Det var alltid noen navn det var vanskelig å si. Jeg lot som om jeg hadde glemt hva de het, satt der bare og ristet på hodet. Barnehagelærerne ble etter hvert lei av oppførselen min og ba meg «slutte å tulle sånn!», før de sa at alle kunne gå inn og spise. Dette skjedde hver gang det var min tur. Noe av det kuleste [...] var lekerommet. [...] For å komme inn på lekerommet måtte vi først spørre om lov. Det startet med at jeg pirket på skulderen til barnehagelæreren, rettet blikket mot [...] døra inn til lekerommet og stammet litt uforståelig før jeg gav opp og gjorde noe annet. Egentlig var jeg ikke så mye på lekerommet. (Albrigtsen et al., 2017, s. 93)

Jon-Øivinds mor sine betraktninger om sønnens barnehagehverdag:

Min sønn er stammer og han stammet fra han begynte å snakke. Det ble ikke observert som et problem i barnehagen, [...] fordi han ikke snakket særlig der... De syntes derimot han var veldig høflig, rolig og stille gutt som var veldig flink til å spise variert pålegg på brødskiva til lunsj! Da jeg fikk høre at de lærte barna god bordskikk ved å si «kan du være så snill å sende meg leverposteien», hvis de hadde lyst på leverpostei, og den stod utenfor rekkevidde, skjønnte jeg fort hvorfor han spiste variert... Ved nærmere undersøkelse spiste han alltid det som stod innenfor rekkevidde... Det er sårt å tenke på i ettertid at gode intensjoner fra barnehagens side om innlæring av bordskikk var et høyt hinder å forsere for min sønn. Han utviklet raskt egne teknikker for å komme videre når talen stoppet opp, klappet seg på låret eller dunket i bordet. [...]. (Albrigtsen et al., 2017, s. 93-94)

Takk til veilederne mine Heidi Gilstad v/NTNU og Karoline Hoff v/Statped for uvurderlig veiledning og motivasjon i prosessen med masteroppgaven. Takk til Per Frostad v/NTNU for veiledning rundt spørreskjema og analyse. Takk til kolleger, venner og medstudenter som bisto i pilotering av studien, det var nyttige tilbakemeldinger som formet studien videre. En spesiell takk til medstudent Terese Georgsen for godt kollokviesamarbeid. Jeg vil takke arbeidsgiver Helse Nord-Trøndelag HF v/leder Ann Kathrin Hagen Røstad som ga meg denne muligheten, og familien for tålmod og forståelse.

Namsos 13.06.2023

Mette Holte

Innhold

Figurer	xiii
Tabeller	xiii
Forkortelser/symboler	xiii
1 Innledning	15
1.1 Formål	15
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål	15
1.3 Oppgavens oppbygging	15
2 Teoretisk rammeverk	17
2.1 Taleflyt og taleflytvansker	17
2.1.1 Flytende tale	17
2.1.2 Taleflytvansker	17
2.1.3 Begreper for ikke-flytende tale i barnehagealder	17
2.1.4 Normal ikke-flytende tale i barnehagealder	18
2.2 Definisjon på utviklingsmessig stamming	19
2.3 Komponenter ved stamming	19
2.3.1 Kjerneatferd/primærstamming	20
2.3.2 Sekundæratferd – fluktatferd og unngåelsesatferd	20
2.3.3 Følelser og holdninger	21
2.4 Stamming i barnehagealder	21
2.5 Hva skiller stamming fra normal ikke-flytende tale?	22
2.6 Årsaker til stamming	23
2.7 Forekomst	23
2.8 Risikofaktorer som kan predikere vedvarende stamming	24
2.8.1 Stammedebut og varighet	24
2.8.2 Stamming i familien	24
2.8.3 Kjønn	24
2.8.4 Stammefrekvens og alvorlighetsgrad	25
2.8.5 Tale- og språkferdigheter	25
2.8.6 Lærevansker	25
2.8.7 Talemotoriske ferdigheter	25
2.8.8 Sensitivt temperament	25
2.8.9 Miljø	26
2.9 Tilpasninger i kommunikasjon og miljø	26
2.10 Foreldresamarbeid	27
2.11 Logopedisk behandling	27

2.11.1	Tidlig informasjon	27
2.11.2	Kartlegging	28
2.11.3	Behandlingstilnærming	29
2.11.4	Relasjonskompetanse	30
3	Metode	31
3.1	Vitenskapsteori og valg av metode	31
3.1.1	Vitenskapsteori	31
3.1.2	Valg av metode.....	31
3.1.3	Design i studien og digital innsamling av data	31
3.1.4	Lignende studier	32
3.2	Forskningsprosessen.....	32
3.2.1	Populasjon	32
3.2.2	Utvalg.....	32
3.2.3	Representativitet.....	33
3.2.4	Spørreskjemaet	33
3.2.5	Pilotering av undersøkelsen	35
3.2.6	Gjennomføring av undersøkelsen med innsamling av data.....	35
3.2.7	Nettoutvalget	36
3.2.8	Organisering og analyse av datamateriale	38
3.3	Etiske retningslinjer.....	39
3.3.1	Henvisningsskikk.....	39
3.3.2	Meldeplikt	39
3.3.3	Krav om informert og fritt samtykke.....	39
3.3.4	Krav om konfidensialitet.....	39
3.3.5	Etiske refleksjoner knyttet til stamming	40
3.3.6	Forskerens rolle	40
3.4	Undersøkelsens reliabilitet og validitet	40
3.4.1	Reliabilitet.....	40
3.4.2	Validitet	41
4	Analyse og resultat	43
4.1	Forhold i barnehagebarns kommunikasjon og atferd som vektlegges av barnehagelærere ved identifisering av stamming (forskningsspørsmål 1).....	43
4.1.1	Variabel normal ikke-flytende tale.....	43
4.1.2	Variabel stamming	43
4.2	Forhold eller risikofaktorer som vektlegges av barnehagelærere i vurdering av behov for oppfølging av stamming hos barnehagebarn (forskningsspørsmål 2)	45
4.3	Tilpasninger i kommunikasjon og miljø som vektlegges av barnehagelærere i møte med barnehagebarn som stammer (forskningsspørsmål 3)	47

4.3.1	Tilpasninger i kommunikasjon.....	48
4.3.2	Tilpasninger i miljøet	49
4.4	Fremgangsmåter og råd som vektlegges av barnehagelærere i møte med foresatte ved mistanke om stamming (forskningsspørsmål 4)	49
4.4.1	Fremgangsmåter i møte med foresatte ved mistanke om stamming	49
4.4.2	Å gi råd til foresatte ved mistanke om stamming.....	51
5	Drøfting	53
5.1	Informantene i studien.....	53
5.2	Forhold i barnehagebarns kommunikasjon og atferd som vektlegges av barnehagelærere ved identifisering av stamming (forskningsspørsmål 1).....	53
5.3	Forhold eller risikofaktorer som barnehagelærere vektlegger i vurdering av behov for oppfølging av stamming hos barnehagebarn (forskningsspørsmål 2).....	54
5.4	Tilpasninger i kommunikasjon og miljø som vektlegges av barnehagelærere i møte med barnehagebarn som stammer (forskningsspørsmål 3)	56
5.5	Fremgangsmåter og råd barnehagelærere vektlegger i møte med foresatte (forskningsspørsmål 4).....	57
5.6	Studiens begrensninger	58
6	Avslutning.....	59
6.1	Informantenes egne sluttkommentarer	59
6.2	Oppsummering og konklusjon	59
6.3	Studiens relevans for praksisfeltet og vegen videre	60
	Referanser.....	61
	Vedlegg.....	65

Figurer

Figur 1-1 Modell av studiens struktur	16
Figur 2-1 Kategorier for normal ikke-flytende tale, ved Guitar (2019)	18
Figur 2-2 Palin-modellen	29
Figur 4-1 Fritekst, andre ting man bør ta hensyn til i vurdering av et barns behov for oppfølging for stamming.....	47
Figur 4-2 Fritekst, eventuelt andre tilpasninger i kommunikasjon du tenker kan støtte barnet som stammer.	48
Figur 4-3 Fritekst, eventuelt andre tilpasninger i miljøet du tenker kan støtte barnet som stammer.	49
Figur 4-4 Fritekst, kommentarer og andre fremgangsmåter i oppstarten når en tar opp mistanke om stamming med foresatte.	51
Figur 4-5 Fritekst, kommentarer eller eventuelle andre råd til foreldre.	52

Tabeller

Tabell 3-1 Fritekst, informantenes videreutdanning.....	37
Tabell 3-2 Informantenes erfaringer med stamming.....	37
Tabell 3-3 Fritekst, type råd informanter har fått fra fagperson.	38
Tabell 3-4 Fritekst, informasjon om stamming foruten utdanning og kurs.	38
Tabell 4-1 Fordeling av variabler og indikatorer som indikerer stamming.	45
Tabell 4-2 Fordeling i prioritert rekkefølge av forhold eller risikofaktorer i vurderingen av behov for oppfølging av stamming.	47
Tabell 4-3 Fordeling av fremgangsmåter når en tar opp mistanke om stamming med foresatte.	50
Tabell 4-4 Fordeling av råd en ville gitt til foresatte ved mistanke om stamming.	52

Forkortelser/symboler

EST-prosjektet	Effective Stuttering Treatment-prosjektet
FEK	De nasjonale forskningsetiske komitèer
ICD-10	Internasjonal statistisk klassifikasjon av sykdommer og beslektede helseproblemer – 10. revisjon
ICF	Internasjonal klassifikasjon av funksjon, funksjonshemming og helse
KBP	Kunnskapsbasert praksis
NESH	Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora
NIFS	Norsk Interesseforening for Stamming og løpsk tale
NTNU	Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Palin PCI	Palin Parent-Child Interaction therapy
PPT	Pedagogisk-psykologisk tjeneste
QR-kode	Quick Response-kode
UiO	Universitetet i Oslo
WHO	Verdens helseorganisasjon

1 Innledning

Tema for denne masteroppgaven er «Barnehagelæreres praksis i møte med stamming». Formålet med oppgaven er å kartlegge barnehagelærers kunnskap og praksis rundt tidlig stamming og fremme nyere kunnskap. Målgruppe er utdannede barnehagelærere ansatt i barnehage som barnehagelærer, pedagogisk leder, spesialpedagog eller styrer. Et mål med studien er å belyse taleflytvansken stamming i barnehagealder, blant en yrkesgruppe som står i en unik posisjon i møte med barnehagebarn. Kanskje kan studien bidra til at barnehagelærere blir bedre rustet til å fange opp og støtte barnehagebarn med tidlig stamming?

1.1 Formål

Formål med studien er å kartlegge barnehagelæreres kunnskap og praksis på kommunikasjonsvansken stamming. Funn rundt kunnskap og praksis blant deltakerne diskuteres med teori, andre studier og anbefalt praksis. Stamming opptrer relativt ofte i barnehagealder. Studier viser at rundt 11 % barn stammer i 4 årsalder (Reilly et al., 2013), og at tidlig behandling i barnehagealder er effektivt (Yairi & Ambrose, 2013). Stamming berører flere barnehagebarn enn man tidligere har trodd. Økt fokus og kunnskap om stamming kan bidra til at flere barn får tidligere hjelp for sine vansker, og bedre mulighetene for å slutte å stamme. Masterstudien kan være en liten brikke i å sikre at barn som stammer får god oppfølging ut fra nyere forskning, og at vi på sikt får gode retningslinjer for behandling av stamming i Norge. Retningslinjer kan være til støtte for fagpersoner i praksis, i kartlegging og oppfølging av barnehagebarn med taleflytvansker. Økt fokus og kunnskap i utdanningsinstitusjoner kan utgjøre en forskjell for tidlig innsats rundt barn med tidlig stamming, og deres foresatte.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Opgavens hovedproblemstilling er *Hvilke erfaringer har barnehagelærere med identifisering og oppfølging av barnehagebarn med stamming?*

Hovedproblemstillingen ble undersøkt gjennom 4 forskningsspørsmål:

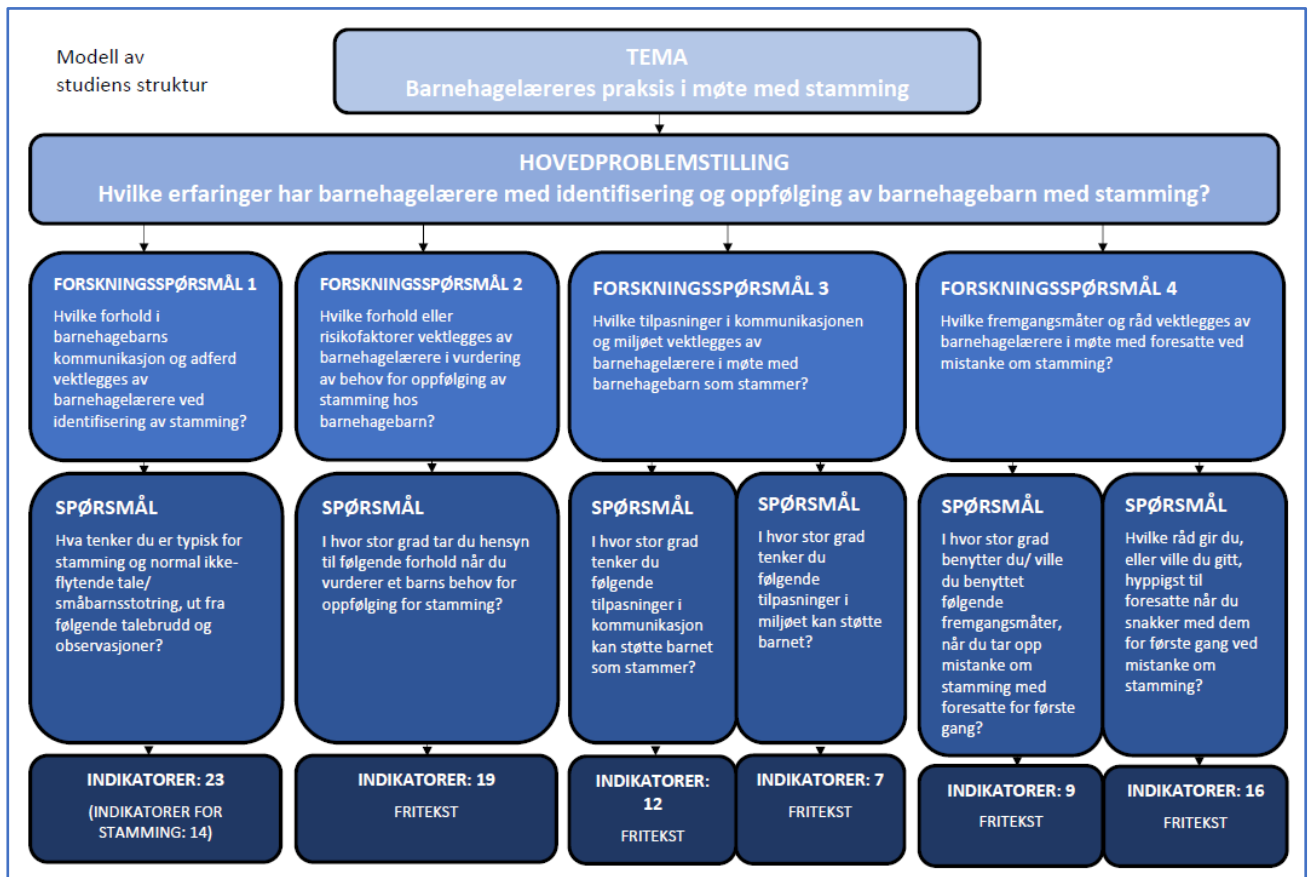
- 1.** *Hvilke forhold i barnehagebarns kommunikasjon og adferd vektlegges av barnehagelærere ved identifisering av stamming?*
- 2.** *Hvilke forhold eller risikofaktorer vektlegges av barnehagelærere i vurdering av behov for oppfølging av stamming hos barnehagebarn?*
- 3.** *Hvilke tilpasninger i kommunikasjonen og miljøet vektlegges av barnehagelærere i møte med barnehagebarn som stammer?*
- 4.** *Hvilke fremgangsmåter og råd vektlegges av barnehagelærere i møte med foresatte ved mistanke om stamming?*

I forskningsprosessen har jeg tatt metodiske valg for å kunne besvare problemstillingene på en god måte.

1.3 Oppgavens oppbygging

Studien er delt i seks kapitler. Etter innledning med presentasjon av tema og problemstillinger (kapittel 1), kommer teori med begrepsavklaringer og aktuelle teorier

ut fra forskningsspørsmålene (kapittel 2). Jeg tar så for meg metodebeskrivelse og nettoutvalgets bakgrunnsinformasjon (kapittel 3), Neste kapittel inneholder analyse og resultater fra studien (kapittel 4). Funn drøftes opp mot teori i sammenheng med problemstillinger (kapittel 5). Oppgaven avrundes med konklusjon (kapittel 6). Modell i figur 1-1 viser studiens struktur og oppbygging (Vedlegg 1 for større versjon). Figur 1-1 illustrerer sammenhengen mellom tema, hovedproblemstilling, forskningsspørsmål og spørreskjema (Vedlegg 2).

Figur 1-1 Modell av studiens struktur

2 Teoretisk rammeverk

Etter å ha innledet tema og problemstillinger går jeg over til teoretisk rammeverk for studien. Forskningsspørsmål og operasjonalisering av indikatorer i spørreskjemaet knyttes opp mot teori. Jeg innleder kapitlet med å beskrive taleflyt, taleflytvansker og normal ikke-flytende tale. Videre defineres utviklingsmessig stamming, beskrivelse av stammingskomponenter og hva som skiller normal ikke-flytende tale og stamming. Kapitlet presenterer så årsaker til utviklingsmessig stamming, utbredelse, mulige risikofaktorer og tidlig oppfølging av stamming, ut fra en multifaktoriell forståelse.

2.1 Taleflyt og taleflytvansker

2.1.1 Flytende tale

For å få en forståelse av hva taleflytvansker er, vil jeg starte med å beskrive flytende tale. Ifølge Starkweather (1980, 1987) reflekterer flytende tale temporale aspekter av taleproduksjonen som pauser, rytme, intonasjon, stress og hastighet (referert i Guitar, 2019). Den temporale kontrollen er avgjørende for taleflyten, og en flytende tale tillater oss å snakke i lange setninger uten anstrengelse (Guitar, 2019). Ingen snakker helt flytende, grad av flyt varierer fra person til person og det er vanlig med nølinger, setningsrevisjoner, repetisjoner av ord eller interjeksjoner (Ward, 2018).

2.1.2 Taleflytvansker

Taleflytvansker deles inn i utviklingsmessig stamming, ervervet stamming og løpsk tale. Utviklingsmessig stamming er den vanligste formen for stamming, og oppstår i barnehagealder med multifaktorielle årsaker (Ward, 2018). Ervervet stamming kan være nevrogen stamming som følge av hjerneskade og rusbruk, eller psykogen stamming relatert til psykiske traumer (Ward, 2018). Løpsk tale er en taleflytvanske preget av rask og noen ganger uforståelig tale (Guitar, 2019). Løpsk tale forekommer ofte sammen med andre tale- og språkvansker, spesielt stamming (Ward, 2018, s. 5). Eksempler på ulike taleflytvansker kan være unaturlig lydlyt, rytme, pauser og intonasjon, langsom tale, eller utbrudd av rask tale (Guitar, 2019). Starkweather inkluderer tale med preg av overdreven innsats med mental og fysisk anstrengelse (Starkweather 1980, 1987, referert i Guitar, 2019). Vansker med informasjonsflyt, å formidle informasjon til riktig tid, og på en ryddig måte, er et annet aspekt ved taleflytvansker (Guitar, 2019). Utviklingsmessig stamming er studiens fokus, og omtales som «stamming» videre i studien.

2.1.3 Begreper for ikke-flytende tale i barnehagealder

Vi har flere begreper i litteraturen som dekker ikke-flytende tale. Sønsterud med kolleger (2014) mener begrepene «stamming» og «naturlig ikke-flyt» er egnede begreper på norsk, samt «tidlig stamming» blant barnehagebarn før man vet om taleflytbruddene er av varig karakter. De mener begrepet «stotring» bør unngås, på grunn av uklart meningsinnhold, og ikke benyttes internasjonalt. Jeg har likevel valgt å benytte begrepet «småbarnsstotring» i studien, som et synonym til normal/naturlig ikke-flytende tale. Dette fordi utvalget i studien er barnehagelærere, der «stotring» er et kjent begrep. Gjeldende rammeplan for barnehager skiller mellom småbarnsstotring og stamming (Utdanningsdirektoratet, 2017b).

2.1.4 Normal ikke-flytende tale i barnehagealder

For å forstå hva stamming er, vil jeg først presentere normal ikke-flytende tale som oppstår uten at det oppfattes som talevansker. Symptomer er overlappende og forekommer også ved stamming (Ward, 2018). Rammeplan for barnehagen benytter som nevnt begrepet småbarnsstotring for normal ikke-flytende tale, og beskriver det som leting etter ord og/eller brudd i talen, som vanligvis går over med økt språkkompetanse (Utdanningsdirektoratet, 2017b). Ifølge Guitar (2019) kan normal ikke-flytende tale begynne før 18 måneders alder, toppe seg rundt 2-3,5 år, og avta sakte mot 6-årsalder. Det er store individuelle variasjoner i hvor flytende talen er hos barn i perioden de lærer seg å kommunisere. Taleflyt kan svinge med periodiske eller episodiske økninger/reduksjoner i taleflytbrudd (Guitar, 2019). Taleflytbrudd kan være uttrykk for ordletning eller et umodent taleapparat, og kan øke ved oppspilthet eller når barnet prøver å overgå sin språklige kapasitet (Hoff & Sønsterud, 2019).

Normal ikke-flytende tale har blitt kategorisert av flere forfattere, og ifølge Guitar (2019) er man i hovedsak enige om typiske symptomer som utgjør normal ikke-flyt. Jeg velger å presentere Guitars 8 kategorier av symptomer (Figur 2-1). Han skiller mellom normal ikke-flytende og stammelignende talebrudd:

Normal ikke-flytende tale: Flerstavelsesrepetisjoner (3) som «Fordi – fordi – fordi jeg elsker katter». Frase- og setnings-repetisjoner (4) som «Jeg liker – jeg liker katter». Interjeksjoner (5) som «Jeg liker eem katter». Revisjoner (6) som «Jeg liker – jeg elsker katter».

Stammelignende taleflytbrudd: Delords-repetisjoner (1) som «ba – ba – ba – ball». Enstavelsesord-repetisjoner (2) som «Kan du – du – du hente den». Forlengelser (7) som «iiiiis». Anspente pauser (8) som «k...att» og «Jeg liker...katter». Spente pauser er talebrudd der muskelspenninger i talemekanismen kan observeres.

Det typiske ved normal ikke-flytende tale er få repetisjoner og revisjoner, uten strev og muskelspenninger (Ward, 2018). Det er enighet om at èn – to repetisjoner av en enhet er typisk ved normal ikke-flytende tale (Guitar, 2019). Ifølge Hoff og Sønsterud (2019) forekommer normal ikke-flytende tale ofte tidlig i syntaktiske strukturer eller mellom ord. Det antas at det skjer en dreining i taleflytbruddene rundt 3,5 årsalder; frekvensen av revisjoner og setningsrepetisjoner kan øke, mens frekvensen av delords-repetisjoner og interjeksjoner reduseres (Guitar, 2019). Frekvensen på talebrudd måles ofte som antall talebrudd per 100 ord eller stavelser (Yairi, 1997, referert i Guitar, 2019, s. 131-32). Johnson and Associates (1959) og Yairi (1981) fant at 1-2 talebrudd per 100 ord var vanlig hos barn som ikke stammet, men enkelte kunne ha over 25 talebrudd uten at det ble karakterisert som stamming av foreldre og erfaren logoped (referert i Guitar, 2019).

1. Delords-repetisjoner
2. Enstavelsesord-repetisjoner
3. Flerstavelsesord-repetisjoner
4. Frase-repetisjoner
5. Interjeksjoner
6. Revisjoner
7. Forlengelser
8. Spente pauser, muskelspenninger i leppe, kjeve

Figur 2-1 Kategorier for normal ikke-flytende tale, ved Guitar (2019)

2.2 Definisjon på utviklingsmessig stamming

Utviklingsmessig stamming, heretter kalt stamming, kombinerer ifølge Ward (2018) to distinkte men sammenvevde elementer; observerbare talebrudd og reaksjoner og opplevelser knyttet til primærstammingen hos den som stammer. Et grunnleggende problem i definisjon av stamming er om en skal vektlegge det observerbare eller de psykologiske konsekvensene, men det er bred enighet om at primærstamming kan skape emosjonelle utfordringer hos den som stammer (Ward, 2018).

Verdens helseorganisasjon (WHO) klassifiserer sykdommer og helseproblemer i ICD-10, som leger i Norge forholder seg til ved diagnostisering. ICD-10 definerer stamming som «hyppig gjentakelse eller forlengelse av lyder, stavelser eller ord, eller ved hyppig nøling eller pauser som avbryter den rytmiske talestrømmen» (Verdens helseorganisasjon, 2022). Ward (2018) mener ICD-10 ikke tar høyde for bekymring og angst hos den som stammer. ICD-10 inkluderer heller ikke personer som har sjelden observerbar stamming. Ward hevder videre at forstyrret talerytme med nølinger og pauser kan skyldes andre årsaker enn stamming (Ward, 2018).

Yairi & Seery (2015) har en multidimensjonal tilnærming til stamming. Primærstamming utvikler seg til egenskaper som gjenspeiles i dynamiske, flerdimensjonale mønstre av kroppsspenninger, motorisk-fysiologiske tilpasninger, emosjonelle, kognitive og sosiale reaksjoner. Tilleggsegenskapene forsterkes etter hvert som vansken utvikles, og kan være mer forstyrrende enn selve talebruddene hos den som stammer:

Near its start in young children, stuttering is a speech disorder (also known as “developmental stuttering” because of its childhood start) [...] disruptions in the form of one or all of the following: sound/ syllable repetitions, sound/ postural prolongations, and complete blockages of the vocal tract [...] When the disorder persists, it expands to acquire additional characteristics reflected in dynamic, multidimensional patterns of overt body tensions, motor-physiological adaptations, as well as emotional, cognitive, and social reactions. These additional characteristics intensify as the disorder persists and, to the person who stutters may be more disturbing than the stuttered speech events. (Yairi & Seery, 2015, s. 18)

Shapiro (2011) mener ulike definisjoner på stamming sammen kan utgjøre en del av en sannhet. Shapiros definisjon favner kanskje det vesentligste: “Stuttering is whatever people who stutter feel their own stuttering to be” (Shapiro, 2011, s. 8). Stamming kan altså romme mye, og symptomer og indre opplevelser er unike for den enkelte person.

2.3 Komponenter ved stamming

Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale (NIFS) beskriver stammingskjennetegn som repetisjoner, forlengelser og blokkeringer av ord og ordlyder. I tillegg til det hørbare er vansken forbundet med tilleggsatferd, og kan ha innvirkning på livskvalitet og viktige valg i livet (Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale, u.å.b). Beskrivelsen kan knyttes til stammekomponentene kjerneatferd, sekundæratferd og følelser og holdninger. Stammekomponentene presenteres under, og står i sammenheng med variabler og indikatorer for stamming i spørreskjema (forskningsspørsmål 1) (Vedlegg 2, del 2).

2.3.1 Kjerneatferd/primærstamming

Van Riper (1971, 1982) deler kjerneatferd som er grunnleggende taleforstyrrelser utenfor personens kontroll inn i:

- Repetisjoner, som *b-b-b-ball* eller *ba-ba-ba-ball*
- Forlengelser, som *baaaaall*
- Blokkeringer, som *b...all* (Van Riper, 1971, 1982, referert i Guitar, 2019).

Ifølge Guitar (2019) er repetisjoner av lyd-, stavelses- eller enstavelsesord kjerneatferden som observeres oftest ved tidlig stamming. Repetisjoner av stavelser og enstavelsesord er den viktigste talekarakteristikken som fører til identifikasjon av stamming av foreldre (Yairi & Ambrose, 2013). Gjentakelser av enheter skjer ofte mer enn to ganger (Yairi, 1983; Yairi & Lewis, 1984, referert i Guitar, 2019).

Forlengelser av stemte eller ustemte lyder kan være til stede ved stammedebut, men viser seg ofte senere enn repetisjoner, ifølge Guitar (2019). Ved forlengelser fortsetter lyd eller luftstrøm, mens artikulatorene stopper i kortere eller lengre tid (Guitar, 2019). Repetisjoner og forlengelser er vanlig både ved tidlig stamming og hos voksne (Guitar, 2019).

Ifølge Guitar (2019) vil blokkeringer gradvis erstatte repetisjoner og forlengelser, og opptrer ofte sist av kjerneatferden, men kan vise seg nær stammedebut. Blokkeringer med åpne eller lukkede stemmebånd indikerer stopp av luftstrøm og stemme, lufttrykk øker og muskler presser hardt (Van Riper, 1982, referert i Guitar, 2019). Blokkeringer forstyrrer og forsinker fonasjonen (Conture, 1990, referert i Guitar, 2019). Ifølge Guitar (2019) kan stopp av luftstrøm høres ut som kortvarig lydstans i talen, og kan ledsages av visuelle signaler. Blokkeringer kan utvikle seg, bli lengre, mer spente, og skjelving i leppe eller kjeve kan bli tydelig (Guitar, 2019).

Det er store ulikheter i hvor ofte man stammer og hvor lenge stammeøyeblikk varer. Mange stammer mildt, på mindre enn 5 % av ordene i tale, mens noen med alvorlig stamming kan stamme på mer enn 50 % av ordene. Gjennomsnittlig varighet på stammeøyeblikk er cirka 1 sekund, og sjelden lengre enn 5 sekunder (Bloodstein, 1944; Bloodstein & Ratner, 2008, referert i Guitar, 2019).

2.3.2 Sekundærstamming – fluktatferd og unngåelsesatferd

Ifølge Guitar (2019) er sekundærstamming reaksjoner på kjernestammingen, som raskt utvikler seg til mønstre. Dette er lærte reaksjoner på kjernestammingen, som følge av ubehag stamming medfører. Om barnet reagerer defensivt på talebrudd, kan spenninger og hastverk øke. Stammingen kan gjøre barnet utålmodig, og kanskje flau. En konsekvens kan bli fluktatferd under stammeøyeblikk som forsterker stammingen. Stammeøyeblikk kan bli forsøkt avsluttet med for eksempel blinking, tramping, hoderisting, interjeksjoner, høyere stemmefrekvens, økt stemmestyrke eller legge til lyd. En reaksjon kan være å starte frase på nytt (Guitar, 2019).

Unngåelsesatferd skjer i forkant av stammeøyeblikk. Den som stammer unngår situasjoner eller ord som kan medføre stamming. På kort sikt kan unngåelsesatferd lindre frykt. På lang sikt kan det bli vaner som er motstandsdyktig mot endringer (Guitar, 2019). Samson med kolleger (2021) fant en tendens med mer unngåelsesatferd blant tenåringsjenter som stammet enn hos gutter.

Klassiske og operante betingingsprosesser øker hyppighet av fluktatferd, kompliserer stammemønstre, og symptomer sprer seg til flere situasjoner (Guitar, 2019). I klassisk betingning blir repetisjoner i stammeøyeblikk en betinget stimulus, som fremkaller en betinget spenningsrespons. Dette generaliseres, stammemønstre kompliseres og symptomer sprer seg til ulike situasjoner (Guitar, 2019). Operant betingning er en reaksjon på

frustrasjon og flauhet som stamming medfører. Barnet tar i bruk fluktatferd for å komme seg ut av stammingen og fullføre ordet. Det blir en positiv konsekvens/ belønning ved at ord fullføres, og belønnet atferd øker i frekvens (Guitar, 2019).

2.3.3 Følelser og holdninger

Bevissthet rundt stamming og frustrasjon fremkommer i barnehagealder, men egne reaksjoner på stamming varierer (Guitar, 2019). Ifølge Guitar kan følelser utløse stamming, og stamming kan utløse følelser. Negative følelser kan vokse i takt med økt stammefrekvens, fra at personen som stammer knapt merker stammingen, til at følelser som frustrasjon, skam og frykt øker. Frustrasjon og skam øker igjen innsats og spenninger, og hindrer flytende tale. Følelsene rundt stammingen kan bli en gjennomgripende del av personens holdninger til seg selv (Guitar, 2019). Ungdom og voksne som stammer har ofte negative holdninger til seg selv etter mange år med stammeerfaringer (Blood et al., 2001; Daniels et al., 2012; Gildston, 1967; Rahman, 1956; Wallen, 1969, referert i Guitar, 2019). Holdningene til den som stammer kan overføres til lytter, slik at lytter tror personen for eksempel er nervøs (Guitar, 2019). Lytter kan bidra til negative holdninger gjennom stereotypier, slik at den som stammer tolkes som anspent, usikker eller redd, og kan innvirke på hvordan den som stammer ser på seg selv (MacKinnon et al., 2007; Turnbaugh et al., 1979; Woods & Williams, 1976, referert i Guitar, 2019). En nyere holdningsundersøkelse som inkluderer data fra Norge, fant at norsk befolkning har overveiende positive holdninger til stamming (St. Louis et al., 2016, referert i Albrigtsen et al., 2017). Ved å bli møtt med positive forventninger fra andre er det lettere å akseptere seg selv, ifølge Albrigtsen med flere (2017).

Guitar hevder sensitivt temperament kan innvirke på stammeutviklingen (avsnitt 2.8.8 om risikofaktorer). Begynnende stamming kan være et resultat av samspill mellom konstitusjonelle og miljømessige faktorer, spesielt hos barn med et reaktivt temperament. Følelser og holdninger kan bli en viktig del av problemet (Guitar, 2019).

Samson med kolleger (2021) fant at tenåringsjenter kan bli mer negativt påvirket av talen sin enn gutter, og viste tegn til unngåelser i ulike situasjoner.

NIFS fant i en kartlegging av livskvalitet hos voksne over 45 år som stammet, at stammingen hos mange hadde vært en merbelastning i livet. Stammingen ga sosiale og psykologiske utfordringer i dagliglivet, og hadde virket inn på valg av utdanning og yrke. Mange opplevde stammingen som tap av kontroll med påfølgende frustrasjon og negative tanker, som kunne lede til unngåelse og sosial tilbaketrekking. Stammingens alvorlighetsgrad hadde betydning for dens rolle i dagliglivet (Albrigtsen et al., 2017). Mange kan være selvsikre, og kan ha talenter og evner en er anerkjent for (Guitar, 2019) (avsnitt 2.8 om risikofaktorer).

I neste avsnitt beskrives variasjon i stammeutvikling hos barnehagebarn som stammer.

2.4 Stamming i barnehagealder

Stammedebut er vanlig ved 2-3,5 år (Guitar, 2019). Ifølge Guitar endrer stammingen seg gradvis kvantitativt og kvalitativt; mengde stammeøyeblikk øker, og oppstår på mindre språklige enheter, fra ord til lydnivå. Stammeøyeblikk skjer både i starten og midt i ord, og blokkeringer øker. Sekundær- og primæratferd påvirker hverandre og spenninger og reaksjoner øker. Sekundæratferd øker og automatiseres ofte ubevisst. Negative følelser får følger for holdninger til seg selv (Guitar, 2019). Guitar beskriver stammeutvikling med de ulike stammekomponentene ut fra faser. På grunn av store variasjoner i stammeutviklingen, velger jeg å ikke presentere fasene.

Sønsterud med kolleger (2014) beskriver utviklingsforløp med store variasjoner;

stamming kan opptre sammensatt også i tidlig fase der noen begynner å stamme brått og hardt, mens andre stammer lett og løst. Månsson (2000) fant at 67 % av barna hadde en gradvis debut av stamming, mens 33 % hadde plutselig debut. 42 % av barna viste alvorlig grad av stamming ved stammedebut, men mange av disse viste en lettere grad av stamming etter 2 år (Månsson, 2000). Yairi og Ambrose (2005) rapportert plutselig debut hos 40 %, og Reilly med kolleger (2009) rapportert 50 % med plutselig debut (referert i Yairi & Ambrose, 2013).

Det er ulike funn om barnehagebarn blir emosjonelt påvirket av egen stamming. Nyere forskning viser stamming kan påvirke barn negativt helt ned i 2-5 år, og kan påvirke både humør, selvtillit og sosial deltakelse ved stammeøyeblikk, eller i perioder med stamming (Guttormsen et al., 2021). Guttormsen med kolleger (2021) fant ikke sammenheng mellom stammingens alvorlighet og negativ innvirkning på barnets liv.

2.5 Hva skiller stamming fra normal ikke-flytende tale?

Normal ikke-flytende tale opptrer i samme aldersperiode som stamming (Guitar, 2019). Rammeplan for barnehagen beskriver det som utfordrende å skille mellom stamming og småbarnsstotring (Utdanningsdirektoratet, 2017b). Hoff & Sønsterud (2019) beskriver også utfordringer med å skille stamming fra naturlig ikke-flytende tale; stamming er ulikt fra barn til barn, kan opptre periodisk og kjennetegn er overlappende. Kelman og Nicholas (2020) beskriver overlappende kjennetegn, og hevder nøling eller pauser, interjeksjoner, revisjoner, flerstavelsesrepetisjoner av hele ord og fraserepetisjoner er overlappende (avsnitt 2.1.4 om kategorier av normal ikke-flytende tale).

Ifølge Yairi og Ambrose (1999) er talebrudd ved stammedebut i de fleste tilfeller merkbart forskjellig i kvantitet og kvalitet, i forhold til typisk flytende tale (Yairi & Ambrose, 1999, referert i Kelman og Nicholas, 2020).

Ward (2018) beskriver fire aspekter som kan differensiere stamming fra naturlig ikke-flyt:

1. Hyppighet av det enkelte talebrudd: én gjentakelse betraktes trolig ikke som stamming, flere gjentakelser av stavelse eller enstavelsesord kan være tegn på stamming (Ward, 2018). Talebrudd ved stamming repeteres mer enn to ganger (Hoff & Sønsterud, 2019).
2. Frekvensen av taleflytbrudd innenfor en gitt tidsperiode (Ward, 2018). Riley & Bakker (2009) definerer at over 3 % stammede stavelser vurdert på tale med minimum 150 stavelser, regnes som stamming (referert i Hoff & Sønsterud, 2019).
3. Taleflytbrudd med ekstra anstrengelse og spenning, muskulært og kognitivt, er mest sannsynlig stamming (Starkweather, 1987, referert i Ward, 2018). Ifølge Hoff & Sønstrud (2019) kan talebrudd ved stamming være både med og uten press og spenning.
4. Subleksikalske taleflytbrudd som omfatter en del av et ord, med blokkeringer, forlengelser, fonem- og delordsrepetisjoner er karakteristisk for stamming, mens repetisjoner og revisjoner av fraser assosieres med normal ikke-flytende tale (Ward, 2018). En økning av delords-repetisjoner kan være et tegn til bekymring (Yairi, 1982, referert i Guitar, 2019, s. 133). Ifølge Conture (1990) er talebrudd inni ord ofte kjennetegn på begynnende stamming, mens småbarnsstotring gjerne skjer i starten av en ytring (referert i Heitmann, 2013). Dersom et barn har normal ikke-flytende tale med repetisjoner og konsekvent har pauser eller interjeksjoner rett før eller under talebrudd, bør man gjøre en vurdering for mulig stamming (Guitar, 2019, s. 133). Det er generell aksept for at forlengelser og blokkeringer assosieres med stamming (Gregory & Hill, 1984, referert i Ward, 2018).

Sekundæratferd og følelser og holdninger: Ifølge Guitar (2019) har barn med normal ikke-flytende tale vanligvis ingen sekundæratferd, og heller ikke følelser knyttet opp mot talebrudd. Noen barn kan vise noe muskelspenning under spente pauser, men det ser ikke ut til å være en reaksjon på talebrudd. Sekundæratferd som opptrer samtidig med kjerneatferden eller utvikles gradvis, sannsynliggjør at det er stamming (Guitar, 2014; Ward, 2018, referert i Hoff & Sønsterud, 2019).

I Rammeplan for barnehagen finner man at barnehagepersonell bør ha særlig oppmerksomhet mot barn som unngår utfordringer, ved å la være å snakke, utvikler unngåelses- eller unnvikelsesstrategier, som å unngå noen lyder eller lydkombinasjoner, eller utelater utvalgte eller lange ord (Utdanningsdirektoratet, 2017b).

Sønsterud med kolleger (2014) viser til at forskere og klinikere kan betrakte enkelte stammesymptomer ulikt, som også får ringvirkninger for forskning. Overlapping av symptomer ga utfordringer i studien med å kategorisere indikatorer for normal ikke-flytende tale. Indikatorer for stamming og normal ikke-flytende tale er operasjonalisert i spørreskjema (Vedlegg 2, del 2, første del). Jeg valgte å begrense forskningsspørsmål 1, og vektla funn for stamming som ikke er overlappende med normal ikke-flytende tale (avsnitt 4.1.2 og Tabell 4-1 om indikatorer for stammekomponentene).

2.6 Årsaker til stamming

Det gjenstår å finne en enhetlig årsak til stamming. Teorier om stamming sier det er et genetisk, motorisk, lingvistisk, nevrologisk, psykologisk, auditiv prosesserings- og miljøfenomen, men ingen kan forklare sine data (Ward, 2018). Ifølge Wingates (1964) kan primære trekk ved stamming identifiseres som en motorisk forstyrrelse (referert i Ward, 2018), men det finnes en rekke forklaringer på faktorer som forårsaker variasjoner av blokkeringer, forlengelser og repetisjoner. Man har ikke identifisert enkeltårsaker til stamming, men stamming involverer sannsynligvis sammenheng mellom flere ulike påvirkninger (Ward, 2018), med multifaktorielle årsaker. Multifaktoriell arv vil si et samvirke mellom genetiske faktorer og én eller flere miljøfaktorer, slik at en genetisk disposisjon gjør barnet sårbar for miljøfaktorer (Store norske leksikon, 2020).

Nyere hjerneforskning antyder manglende modning av nevrane veger i områder knyttet til taleproduksjon hos personer med vedvarende stamming (Guitar, 2019). Chang med kolleger (2015) fant at barn med vedvarende stamming hadde mindre modning i nervekanaler for hvit substans i hjernen, sammenlignet med barn som ikke stammet (referert i Guitar, 2019). Stamming oppstår i en periode hvor barn er i stor språklig og motorisk utvikling (Smith & Weber, 2017). Man har funnet atypiske nevrane forbindelser som støtter tale- og språkfunksjonen, som er sterkt betinget av språklige og emosjonelle faktorer, og det tyder på at stamming skjer ved økte språklige og/eller psykososiale krav (Smith & Weber, 2017). Ifølge Guitar (2019) kan problemer med å koordinere flere hjernenettverk for tale, og integrere dem med nettverk for språk, kognisjon og følelser forklare stamming.

2.7 Forekomst

Prevalens er antallet som stammer innenfor en populasjon i en viss aldersgruppe. Prevalens på antall som stammer antas generelt å være omtrent 1 % (Andrews 1984; Bloodstein, 1995, referert i Ward, 2018). Reilly med kolleger (2013) fant at 11,2 % stammer ved 4-årsalder, og er høyere enn tidligere antatt. Kun 6,3 % sluttet å stamme etter 1 år (Reilly et al., 2013). Yairi og Ambrose (2005) fant at stamming opphørte hos 31 % av barna innen 2 år, 63 % innen 3 år og 79 % innen 5 år etter stammedebut

(referert i Sønsterud et al., 2014). Yairi og Ambrose (2013) fant at over 85 % sluttet å stamme med eller uten behandling, derav flest jenter. Prevalens under 6 år er betydelig høyere enn senere i livet (Yairi & Ambrose 2013).

Insidens refererer til antall nye tilfeller av stamming i en viss tidsperiode, og funn vil variere ut fra forskningsmetode og aldersspenn det forskes på (Ward, 2018). For hele levetiden er det gjort funn på 5 % insidens (Ambrose et al., 1997; Craig et al., 2002; Felsenfeld et al., 2000; McKinnon et al., 2007, referert i Ward, 2018), Yairi og Ambrose (2013) mener 5 % er for lavt. Stammedebut forekommer vanligvis i 2-5 årsalder (Guitar, 2019), med gjennomsnittlig stammedebut på 33 måneder (Smith & Weber, 2017). Om insidensen for barnehagebarn med stamming er høyere enn tidligere antatt, betyr det at andel som slutter å stamme også er høyere (Sønsterud et al., 2014).

2.8 Risikofaktorer som kan predikere vedvarende stamming

Dette delkapitlet omhandler forhold og risikofaktorer som barnehagelærere vektlegger i vurdering av behov for oppfølging av stamming (forskningsspørsmål 2). Valgte indikatorer i spørreskjemaets del 2, siste del, er i samsvar med disse forhold (Vedlegg 2). Avsnitt 2.10 tar for seg indikator om foresattes bekymring. Selv om vi ikke vet hvem som står i risikozonen for vedvarende stamming, kan noen faktorer gi økt risiko i en multifaktoriell forståelse. Vi vet lite om hvilke mekanismer som ligger til grunn for opphør av stamming, både med og uten behandling, men behandling har vist seg å være mest effektiv i barnehagealder (Melle et al., 2019). For å bistå med logopedisk relevant oppfølging, hjelp i prioritering og informere bekymrede foreldre og barn, kan det være hensiktsmessig å vurdere om barnets stamming er av forbigående eller varig karakter (Sønsterud et al., 2014).

2.8.1 Stammedebut og varighet

Førskolebarn har størst risiko for å utvikle stamming. Det er enighet om at stamming vanligvis starter mellom 2-3,5 år (Yairi & Ambrose, 2005, referert i Guitar, 2019), og noen ganger før 18 måneders alder (Yairi & Ambrose, 2013). Ifølge Yairi og Ambrose (2013) starter stamming gjennomsnittlig ved 33 måneder, jenter gjerne noe tidligere enn gutter. 95 % av risikoen for stamming er over ved 4-årsalder. Hos de fleste opphører stammingen etter 3-4 år (Yairi & Ambrose, 2013).

2.8.2 Stamming i familien

Ifølge Yairi og Ambrose (2005) er vedvarende stamming mer sannsynlig dersom det er stamming i familien. Om stamming opphørte hos familiemedlem, er det sannsynlig at barnets stamming også kan opphøre (oppsummert av Shapiro (2011), referert i Sønsterud et al., 2014). Månsson (2000) fant i en studie at 67 % av barna som stammet hadde familiær bakgrunn med stamming. Tvillinger kan ha noe høyere risiko for stamming (Reilly et al., 2013).

2.8.3 Kjønn

Flere studier viser lik kjønnsfordeling ved stammedebut (blant annet Kloth et al., 1999, referert i Guitar, 2019), og gradvis flere gutter enn jenter som stammer med alderen. Forholdstall mellom gutter og jenter er omtrent 3:1 i første klasse og 5:1 i 5. klasse (Bloodstein & Ratners, 2008, referert i Guitar, 2019). Jenter slutter oftere og tidligere enn gutter med stamming (Andrews et al., 1983; Yairi & Ambrose, 1992b, 1999; Yairi et al., 1996, referert i Guitar, 2019). Noen nyere undersøkelser har satt fokus på kjønnsforskjeller. Samson med kolleger (2021) antyder at bildet kan være mer nyansert. De

fant blant tenåringer at jenter rapporterte en større tendens til bruk av unngåelsesstrategier enn gutter, som kan indikere færre synlige symptomer på stamming.

2.8.4 Stammefrekvens og alvorlighetsgrad

Det er store variasjoner i utviklingsforløp (avsnitt 2.4 om variasjon i stammeutvikling). Ifølge Yairi og Ambrose (2005), referert i Shapiro (2011), har ikke alvorlighetsgrad eller type talebrudd betydning for om stammingen vedvarer i løpet av 6-12 måneder etter stammedebut (referert i Sønsterud et al., 2014). Om forlengelser og blokkeringer ikke avtar etter hvert som stamming vedvarer, gir det risiko for vedvarende stamming (Yairi & Ambrose, 2005, referert i Guitar, 2019). Ifølge Yairi og Ambrose (2005) har barn som slutter å stamme en tendens til å ha færre repetisjonsenheter og langsommere repetisjoner (referert i Guitar, 2019).

2.8.5 Tale- og språkferdigheter

Noe forskning viser at barn med språkforsinkelser eller språkvansker har større risiko for stamming (Andrews & Harris, 1964; St. Louis & Hinzman, 1988; Wingate, 2001, referert i Ward, 2018).

Ifølge Yairi (1996) kan ujevne profiler, som svake fonologiske eller reseptive ferdigheter være en risikofaktor for vedvarende stamming (referert i Guitar, 2019). Misforhold mellom ordforråd og syntaks kan være en risiko (Conture, 2010, referert i Guitar, 2019). Blood med kolleger (2003) fant at underkant av 13 % av barna som stammet hadde fonologiske vansker, og cirka 2/3 av utvalget hadde en form for tale- eller språkforsinkelse (referert i Ward, 2018).

Reilly med kolleger (2013) fant derimot at 4-åringer som stammet hadde noe bedre språk og ikke-verbale ferdigheter enn jevnaldrende (Reilly et al., 2013). Kloth med kolleger (1999) fant at barn som sluttet å stamme hadde et mer modent talemotorisk system, definert som mindre variasjon i artikulasjonshastighet (referert i Guitar, 2019).

2.8.6 Lærevansker

Stamming kan se ut til å være noe utbredt blant barn med lærevansker. Blood med kolleger (2004) fant i en større studie at omtrent 15 % av utvalget som stammet hadde lærevansker (referert i Ward, 2018).

2.8.7 Talemotoriske ferdigheter

Noen barn som stammer kan ha forsinkede talemotoriske ferdigheter, som inkluderer komponentene artikulasjon, fonasjon og respirasjon. Det studeres hypoteser på om ukoordinasjon innenfor og mellom disse komponentene kan medføre økt risiko for stamming (Ward, 2018).

2.8.8 Sensitivt temperament

Noen som stammer kan ifølge Guitar (2019) ha et følsomt og noe perfektjonistisk temperament. Dette kan gi en sårbarhet for forlegenhet, frykt, skam og andre negative følelser knyttet til stammingen. En syklus kan utvikle seg, stamming gir opphav til negative følelser, som igjen øker spenninger og kampatferd som genererer mer negative følelser (Guitar, 2019) (avsnitt 2.3.3 om følelser og holdninger, 2.4 om stamming i barnehagealder, og 2.8.9 om miljøpåvirkning).

2.8.9 Miljø

Jo mer stammingen blir etablert, jo mer sannsynlig er følelsen av situasjonsspesifikk frykt (Ward, 2018). Stammingens alvorlighetsgrad, selv hos små barn, kan variere avhengig av oppvekstmiljøet (Johnson & Associates, 1959, referert i Ward, 2018). Enkelte forskere hevder at ekstra press, som tidspress på verbale svar, å bli bedt om å svare med avansert språk og høye forventninger, kan øke risiko for stamming, noe som delvis er bakgrunn for foreldre-barn interaksjonsprogrammer (Kelman & Nicholas, 2008; Rustin et al., 1996; Stewart, 1960, referert i Ward, 2018). Månsson (2000) fant at 50 % av foreldrene rapporterte om spesifikke hendelser assosiert med stammedebut, som fødsel av søsken, sykehusinnleggelse, far i militærtjeneste med mer. Kloth med kolleger (1999) fant at en ikke-korrigerende interaksjonsstil og bruk av mindre komplekst språk hos mor, ga mindre stamming hos barnet (Kloth et al., 1999, referert i Guitar, 2019).

2.9 Tilpasninger i kommunikasjon og miljø

Dette delkapitlet omhandler indirekte tilpasninger i kommunikasjon og miljø (forskningsspørsmål 3). Råd til foresatte inkluderer også tilpasninger (forskningsspørsmål 4). Tilpasninger knyttes til indikatorer i spørreskjemaet; om tilpasninger i barnehagen, og deler av råd til foresatte (Vedlegg 2, del 3 og 4).

Indirekte tilpasninger innebærer tilpasninger i språkmiljøet rundt barnet (Guttormsen et al., 2019). Guitar (2019) anbefaler hovedsakelig indirekte tiltak frem til rundt 3,5 år. Jeg velger å ta utgangspunkt i behandlingsprogrammet Palin Parent-Child Interaction therapy (Palin PCI), da det er et kjent behandlingsprogram med stort fokus på indirekte behandling. Ifølge Kelman og Nicholas (2020) kan **interaksjonsstrategier** i Palin PCI være å følge barnets initiativ, gi barnet tid, rollemodell som legger inn lavere talehastighet, og legge inn pauser i talen, øyekontakt, stille færre eller enklere spørsmål og balansere med å kommentere. I tillegg identifiseres **familiestrategier** som kan støtte foreldre og barn i håndtering av stamming. Å snakke om stammingen og bygge selvtillit er sentrale familiestrategier. Andre strategier kan være tydelig turtaking, håndtere følelser, opplagthet, redusere krav, faste rutiner, senke stressnivå eller sette tydeligere grenser overfor barnet (Kelman & Nicholas, 2020) (delkapittel 2.11 for mer om Palin PCI i kartlegging og behandling). Også Ward (2018) beskriver indirekte tilnærminger, som rollemodell med redusert talehastighet, sette av rolig en-til-en tid med barnet, stille færre lukkede spørsmål og sikre konsistente hjemme-rutiner.

Ward (2018) skriver om Starkweathers krav- og kapasitetsmodell, som ser på balansen mellom kapasitet og indre og ytre krav hos barnet. Tidlig stamming settes i sammenheng med at barnet har redusert kapasitet. Krav kan komme fra barnet selv eller miljøet, som krav om perfekt tale, reaksjoner fra andre, tidspress, rollemodeller med avansert språk, et behov for å uttrykke seg komplekst, stress, språkferdigheter med mer. Kapasitet kan omhandle en predisposisjon for stamming, auditive prosesseringsvansker, reduserte motoriske taleferdigheter, reduserte språkferdigheter, nevralt ulikheter, emosjonell og sosial kapasitet til å håndtere nye krav og utfordringer, evne til å håndtere manglende flyt i talen, kognitiv utvikling, som evne til å beskrive og forstå ens vansker, tretthet eller angst. Tilpasninger i denne forståelsen innebærer å redusere krav, tilpasset det enkelte barns ressurser. Denne forståelsen kan forklare hvorfor stamming er så varierende; for enkelte kan begrenset kapasitet i taleproduksjon trigge stamming, mens for en annen kan eksponering for et spesifikt miljø medføre økt stamming (Ward, 2018).

2.10 Foreldresamarbeid

Delkapitlet omhandler barnehagelæreres fremgangsmåter i samarbeid med foresatte ved mistanke om stamming i et bredt fokus (forskningsspørsmål 4) (se også delkapittel 2.9 om råd i tilpasninger i kommunikasjon og miljø for forskningsspørsmål 4).

Rammeplan for barnehagen sier barnehagen skal legge til rette for foreldresamarbeid og god dialog med foresatte. Barnehagen skal tilrettelegge for utveksling av jevnlig observerte og vurderinger knyttet til barnets helse, trivsel, erfaringer, utvikling og læring. Vurderinger skal begrunnes overfor foresatte og ta hensyn til foresattes synspunkter. Samarbeidet skal sikre foreldremedvirkning i individuell tilrettelegging av tilbudet (Udanningsdirektoratet, 2017a). Vurderinger barnehagen gjør i møte med foresatte ved mistanke om stamming, skal altså begrunnes, og barnehagepersonell skal lytte og bidra til foreldremedvirkning. I forhold som omhandler stamming krever dette gode rutiner og kunnskap om stamming.

Forskning viser at foreldres bekymring om stamming vanligvis stemmer (Einarsdottir & Ingham 2009; Onslow & O`Brian, 2013; Yairi & Ambrose, 2005, referert i Kelman & Nicholas, 2020). Ifølge Sønsterud med kolleger (2014) bør det tas på alvor om foreldre, barnehagepersonell eller barnet selv viser bekymring. Når foreldre tar kontakt med hjelpeapparatet er bekymringen som regel reell, og det å skille mellom stamming og naturlig ikke-flyt lar seg trolig gjøre uten at logoped er inne i bildet (Sønsterud et al., 2014). Foresattes bekymring er operasjonalisert som indikator i spørreskjema (vedlegg 2, del 2, siste del) (forskningsspørsmål 2).

2.11 Logopedisk behandling

Ifølge Yairi & Ambrose (2013) kan tidlig behandling øke sjansen for at barn slutter å stamme. Hansen med kolleger (2021) anbefaler tidligst mulig behandling da stamming kan ha negative konsekvenser for følelser, atferd og holdninger. Om behandling utsettes kan man risikere at barnet opplever negative reaksjoner på stammingen, som kan øke risikoen for vedvarende stamming (Månsson, 2000; Yairi & Ambrose, 2005, referert i Sønsterud et al., 2014). Funn viser at sjansen for opphør av stamming etter behandling er størst i barnehagealder (Yairi & Ambrose, 2013). Stammingens kompleksitet gjør det nødvendig med et helhetlig fokus. Å søke råd og eventuelt henvise til fagperson vil være relevant i vurdering av alvorlighetsgrad av stamming. En logopedisk utredning kan gi oversikt over mulige risikofaktorer hos det henviste barnet og vurdere egnet behandling (Sønsterud et al., 2014).

I tidlig kartlegging innhentes anamnetiske opplysninger. Det gjennomføres gjerne samtaler med både foresatte og barnehage. Med observasjoner av barnet kartlegges synlig og hørbar stamming kvantitativt og kvalitativt (stammingens hardhetsgrad). Videre kartlegges foreldrenes og eventuelt barnets opplevelser av stammingen (stammingens alvorlighetsgrad). Helhetlig kartlegging gir grunnlag for tiltak, samt dokumentasjon for å måle fremgang (Baluyot et al., 2019).

I dette delkapitlet presenteres videre teori om tidlig informasjon til foresatte, kartlegging, behandlingstilnærming og relasjonskompetanse.

Tema settes i sammenheng med forskningsspørsmål 3 om indirekte tilpasninger i kommunikasjon og miljø, og deler av forskningsspørsmål 4 om foreldresamarbeid.

2.11.1 Tidlig informasjon

Ifølge Guitar (2019) kan samtale med foresatte om deres bekymring, gi dem informasjon om hvordan de kan fremme et aksepterende miljø rundt barnets stamming og kunnskap

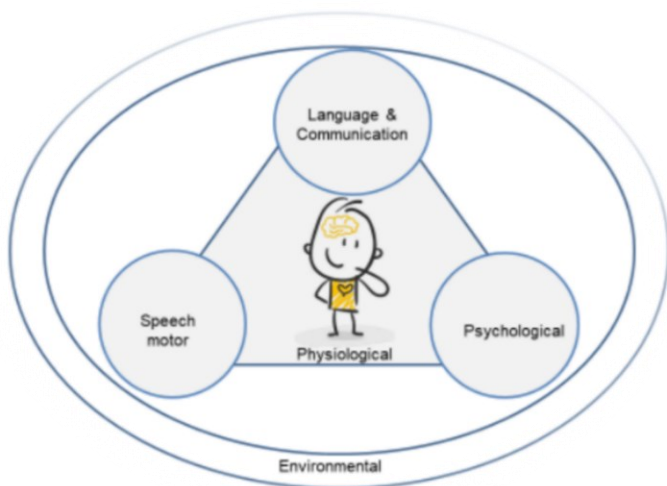
om hva som er normal ikke-flyt i talen, være preventivt for utvikling av stamming (Guitar, 2019). Kunnskap om stamming kan hjelpe foresatte til å forstå at det ikke er deres feil (Guitar 2019). Sønsterud med kolleger (2014) hevder tidlig informasjon om stamming kan trygge foreldrene i håndteringen av barnets stamming. Foreldre etterspør ofte typer behandling, hva som vurderes avhenger av flere faktorer. Både indirekte og direkte behandling anerkjennes (Sønsterud et al., 2014). Foresatte kan tidlig gjøre endringer i miljøet, og kan oppfordres til daglige samspillsøker med barnet med vekt på avtalte tiltak (Guitar, 2019).

2.11.2 Kartlegging

Det finnes flere modeller og kartleggingsverktøy som kan være nyttige redskap i kartlegging av stamming. Jeg vil presenterer tre modeller og et verktøy som måler taleflytbrudd, som kan favne ulike aspekter av stammingen i helhetlig kartlegging.

Internasjonal klassifikasjon av funksjon, funksjonshemming og helse (ICF): Baluyot med kolleger (2019) refererer til ICF-rammeverket utviklet av WHO som tar utgangspunkt i et helhetlig perspektiv på helse ved kartlegging. ICF-rammeverket har søkelys på funksjonsevne, aktiviteter, samspill og kontekst. ICF har en modell som illustrerer fysiske sider ved en vanske, personens reaksjoner og tanker, miljøets reaksjoner og tilpasninger og hvordan vansken påvirker aktivitet og deltakelse på ulike arena. Modellen kan drøftes med foreldre til barnehagebarn som stammer (Baluyot et al., 2019).

Palin PCI: Palin PCI har utviklet en multifaktoriell modell som illustrerer faktorer som kan innvirke på stamming (Kelman & Nicholas, 2020, s. 20) (figur 2-2). Barnet og hjernen er kjernen i modellen, og representerer genetiske og nevrologiske faktorer som underliggende forklaring. Stamming kan være påvirket av fysiske faktorer, som motorisk koordinasjon og fysisk velvære, inkludert helse og tretthet. De andre faktorene representerer andre aspekter ved barnet; dets ferdigheter og sårbarheter som kan påvirke utvikling og virkning av stammingen. Barnets miljø innrammer modellen, og samhandler med fysiologiske, talemotoriske, språk og kommunikasjon, og psykologiske faktorer, som kan forsterke eller redusere stammingen. Palin-modellen er ikke en årsaksmodell, men en klinisk ramme for hva som kan påvirke stamming (Kelman & Nicholas, 2020). Modellen viser hvordan de ulike faktorene i ulik grad kan påvirke stamming og forutsetter grundig utredning. Et detaljert foreldreintervju gir informasjon om barnet, om barnets taleflyt i ulike situasjoner, barnets styrker og behov, ekspressivt og reseptivt språk, artikulasjon, talehastighet, kommunikasjonsevne og sensitivitet. Gjennom kartleggingen kan man finne indikasjoner på eventuelle sårbarheter som kan innvirke på stammingen (Kelman & Nicholas, 2020).

Figur 2-2 Palin-modellen

Isfjellsmodellen: Sheehan (1975) beskriver en enkel modell i form av et isfjell (referert i Ward, 2018). I likhet med et isfjell, har stamming synlige komponenter over vannlinjen og større og potensielt mer betydelige komponenter skjult for synet. Modellen kan benyttes i møte med personer som stammer, for å spesifisere egne synlige stammekomponenter med kjerne- og sekundæratferd, og usynlige komponenter under vannet med kognitivt aspekt, følelser og holdninger, som sannsynligvis ikke observeres av andre (referert i Ward, 2018). Isfjellmodellen er ikke ment å gi kvantitative data, men kan ha stor verdi i identifisering og desensitivisering ved intervensjon, og er rask og enkel å benytte. Modellen er egnet å benytte med yngre barn på grunn av modellens enkle bilde til å beskrive observerbare og holdningsmessige komponenter ved stamming (Ward, 2018).

«Stuttering Severity Instrument 4» (SSI-4): SSI-4 måler stammingsens frekvens, varighet og fysiske medbevegelser i taleflytbrudd (Riley, 2009, referert i Ward, 2018).

2.11.3 Behandlingstilnærming

Behandlingsform av stammingen avhenger av stammingsens utvikling og alvorlighet (Guitar, 2019). Før oppstart av behandling vurderer logoped stammingsens alvorlighetsgrad gjennom en tids observasjon, for å ta høyde for variasjon i taleflyt. Dette danner grunnlag for vurdering av tiltak, og hvor tidlig man bør sette ord på stammingen med barnet (Melle et al., 2019).

Mål med behandling i barnehagealder kan være reduksjon eller opphør av stamming (Guitar 2019), forebygge negative tanker og følelser knyttet til seg selv som kommunikasjonspartner, og bevare taleglede og deltakelse i kommunikasjonssituasjoner (Shapiro, 2011, referert i Melle et al., 2019).

Melle med kolleger (2019) beskriver behandlingstilnærminger rettet mot barnehagebarn som er forsket på; Restart DCM (Demands and Capacities Model), Palin PCI, Lidcombe-programmet og Mini-Kids. Tilnærmingene har ulike målsetninger, men med noen fellestrekk. Tilnærmingene legger til grunn at vi skal omtale og snakke om stamming med de yngste barna, men på ulike måter, og foresatte har en aktiv rolle i oppfølgingen. Baxter med kolleger (2016) fant at stammebehandling har effekt (referert i Melle et al., 2019), men vi vet lite om hvilke faktorer som er virkningsfulle ved behandling, og hvilken behandling som passer for hvem (Baxter et al., 2016, referert i Melle et al., 2019). Den terapeutiske alliansen (avsnitt 2.11.4), eller andre fellesfaktorer ved tilnærmingene, kan tenkes å være av stor betydning for om behandling virker (Byrd & Donager, 2018,

referert i Melle et al., 2019).

Jeg velger å kort beskrive behandlingsprogrammet Palin PCI, som har fokus på indirekte strategier i tidlig fase, i samsvar med studiens fokus. Programmet tar utgangspunkt i å identifisere hva foreldre allerede gjør som fremmer taleflyt og støtter barnets kommunikasjon, og forsterker og videreutvikler dette i strukturert behandling. Valg av strategier vil derfor variere noe for hver familie (Kelman & Nicholas, 2020) (avsnitt 2.9 om behandlingsstrategier). Programmet innebærer at foreldre setter av «special time», en 5-minutters lekeøkt 3-5 dager i uka sammen med barnet. Økten skal gjennomføres uten forstyrrelser og med oppmerksomt fokus på barnet, for implementering av strategier (Kelman & Nicholas, 2020). Begge foreldre møter ukentlig i 6 uker. Gjennom videoopptak av interaksjon mellom barn og foreldre, identifiseres og fremmes interaksjonsstiler som støtter barnets flyt. Analyser og målvalg gjøres sammen med foreldre. Behandling vektlegger å bygge selvtillit hos barnet gjennom ros, snakke om og håndtere barnets sensitivitet og åpenhet og aksept av stamming. Neste 6 uker jobber foreldrene mer selvstendig. Etter 12 uker evalueres effekt av behandling, behov for videre behandlingsforløp og eventuelt behov for direkte behandling (Kelman & Nicholas, 2020). Direkte intervensjon inkluderes dersom indirekte strategier ikke har tilstrekkelig effekt (Guttormsen et al., 2019). En bør ikke vente for lenge med å introdusere direkte oppfølging med barnet, og det bør vurderes om stammingen synes å være av vedvarende karakter (Sønsterud et al., 2014).

I 2022 gikk 97,2 % av norske barn i alderen 3-5 år i barnehage (Statistisk sentralbyrå, 2023). Ifølge Melle med kolleger (2019) vil det i norsk kontekst, hvor majoriteten av barn i alderen 3-5 år går i barnehage, være naturlig for logoped å samarbeide med barnehagen. Barnehagepersonell kan observere barnet i andre kommunikasjons-situasjoner enn hjemme, og ha informasjon om barnet og stammeutvikling over tid. Dersom de ansatte er trygge på å håndtere barnets stamming, vil de trolig kunne legge til rette for at barnet deltar på lik linje med andre barn og bidra til en positiv utvikling for barnet. Melle med kolleger (2019) sier videre at det er indikasjoner for at det er stor variasjon i logopedisk oppfølging i Norge, det benyttes elementer fra ett eller flere behandlingsprogram og opplegg «skreddersys». En studie med norske logopeder viste at majoriteten benyttet indirekte tiltak eller kombinasjon av indirekte og direkte tiltak i behandling av barnehagebarn (Guttormsen et al, 2019, referert i Melle et al, 2019).

2.11.4 Relasjonskompetanse

Røkenes med kolleger (2006) hevder relasjonskompetanse er viktig del av faglig kompetanse, som omhandler å forstå og samhandle med brukere på en god og hensiktsmessig måte. Å ivareta den andres integritet er særlig viktig, og dekke brukers behov. Yrkeskompetanse består av både instrumentell handlingskompetanse og kommunikativ relasjonskompetanse som flettes sammen til en helhet. Som yrkesutøver må man forholde seg til den andre som subjekt og medmenneske, til den andres opplevelser, følelser, ønsker og vilje. Å møte hele mennesket innebærer å forholde seg til den andre, mer enn å gjøre noe med den andre (Røkenes et al., 2006). Sønsterud med kolleger (2019) fremhever relasjon mellom behandler og klient som kritisk element for vellykket behandling, og en felles forståelse og enighet om mål og tiltak. Å være lydhør for klientens individuelle egenskaper legger til rette for et positivt behandlingsresultat. Klientens motivasjon og en gjensidig enighet om meningsfulle oppgaver kan være viktige prediktorer for vellykket behandling (Sønsterud et al., 2019). I arbeid med barnehagebarn vil relasjon til og mellom logoped, barnehagepersonell, barnet og foresatte være viktig, og innebærer en felles forståelse for mål og tiltak.

3 Metode

Her presenteres valg og metodiske avveininger jeg har gjort for å kunne besvare problemstillingene på en god måte. Kapittelet tar for seg metodisk retning, forskningsmetode, design og lignende studier. Videre beskriver jeg forskningsprosessen med avklaring av populasjon og utvalg, representativitet, utvikling og oppbygging av spørreskjema, pilotering, feltarbeid, nettoutvalgets bakgrunnsinformasjon, og om organisering og analyse av datamaterialet. Deretter går jeg over til etikk i studien, og til slutt studiens reliabilitet og validitet.

3.1 Vitenskapsteori og valg av metode

3.1.1 Vitenskapsteori

Empirisk samfunnsvitenskap er i dag preget av to hovedretninger, med skille mellom kvalitative og kvantitative forskningsstrategier. Jeg har i min studie valgt en kvantitativ tilnærming for å besvare forskningsspørsmålene. I kvantitativ metode forsøker man å «objektivisere» prosesser ved å holde en viss avstand mellom forsker og forsøkspersoner (Kleven & Hjordemaal, 2018), og søker kausalforklaringer (Ringdal, 2018). Gjennom for eksempel en spørreundersøkelse kan man søke å se robusthet i sammenhenger mellom ulike variabler i en gruppe. Man kan belyse trekk i samfunnet innenfor en populasjon, og man kan nå ut til både de som har erfaring og ikke på et tema (Ringdal, 2018). Kvantitativ metode er basert på talldata, og krever et relativt stort antall enheter (Ringdal, 2018). Forskers fagkunnskap er av størst betydning på forhånd når data-innsamlingsinstrumentet lages, og etterpå når resultater skal analyseres og tolkes (Kleven & Hjordemaal, 2018).

3.1.2 Valg av metode

Hvordan barnehagelærere oppfatter stamming, kan til en viss grad være basert på tidligere erfaringer og kulturen rundt, skapt i samfunnet. Har det betydning i hvilken grad utdanningsinstitusjoner har fokus på stamming? Har personlige erfaringer med stamming betydning? Barnehagelæreres oppfatninger gjøres virkelig i konsekvensene, hvordan de agerer i samspill med barn, foresatte, kolleger og samarbeidspartnere. Barnehagelæreres erfaringer og kunnskap om stamming, deres vektlegging og vurdering i møte med barn og foreldre ved stammeproblematikk, er noe av det jeg ønsker å kartlegge i studien. En kvantitativ tilnærming er hensiktsmessig for å søke empiriske svar på forskningsspørsmålene, og gir meg mulighet til å kartlegge et større utvalg for å belyse et fenomen i en populasjon, og nå ut til både de med og uten erfaring og kunnskap. Jeg har valgt å benytte fritekst for utfyllende kommentarer, som kan gi rom for tanker og refleksjoner og gi studien innfallsvinkler utover de lukkede spørsmålene med gitte variabler og svarkategorier.

3.1.3 Design i studien og digital innsamling av data

Designet jeg benytter i studien er tverrsnittsdesign. Tverrsnittsdesign er godt egnet til å måle et nåtidig fenomen, oftest basert på spørreundersøkelse, en strukturert utspørring av store utvalg (Ringdal, 2018). En spørreundersøkelse gir et øyeblikksbilde på barnehagelæreres praksis, begrenset til ett tidspunkt. Forskningsspørsmål operasjonaliseres, og prøves ut gjennom empiriske data.

NTNU har en databehandleravtale med Universitetet i Oslo (UiO) som gir studenter og ansatte ved NTNU mulighet til å samle inn data digitalt på www.nettskjema.no. Et

nettskjema benytter visuell kommunikasjon der spørsmål og svaralternativ kan leses samtidig av deltakerne, og alle instruksjoner legges inn i skjemaet (Ringdal, 2018). Nettskjema registreres mer eller mindre automatisk. Det leses optisk, og svar registreres direkte på en personlig datamaskin (Ringdal, 2018). Spørreskjemaet i studien ble tilpasset formatet i nettskjema (Vedlegg 2), og gjort tilgjengelig for utvalget via lenke og Quick Response-kode (QR-kode) for utfylling på PC eller mobil. Alle svar blir liggende i løsningen, og slettes etter prosjektets slutt.

3.1.4 Lignende studier

Lignende studier var til inspirasjon for valg av tema og metode. Effective Stuttering Treatment-prosjektet (EST-prosjektet) er en større tverrfaglig survey-undersøkelse av barnehagelæreres, logopeders og helsesykepleieres praksis med barnehagebarn som stammer (Næss et al., 2021). Tema i spørreskjema for de ulike profesjonene var blant annet forståelse av stamming, formell kompetanse, erfaringer med barnehagebarn som stammer, eksisterende praksis med råd og tilrettelegging og samarbeid. Dette er nye studier tilpasset norske forhold, og utprøvde spørreskjema. Delstudiene som var rettet mot barnehagelærere (Næss et al., 2021) og helsesykepleiere (Hansen et al., 2021) ga meg kunnskap og motivasjon til å gjennomføre en lignende studie. Ved å la seg inspirere av andres spørsmål og mål kan man gjøre en sammenligning, og si noe om holdbarhet i slutninger som styrker den ytre validiteten.

3.2 Forskningsprosessen

I følgende delkapittel går jeg gjennom prosessens trinn, fra planleggingsfase til feltarbeid og presentasjon av funn.

3.2.1 Populasjon

En populasjon er den gruppen av mennesker som resultatene skal regnes som gyldige for (Kleven & Hjordemaal, 2018). Populasjon i studien er utdannede barnehagelærere, ansatt i barnehage som barnehagelærer, pedagogisk leder, spesialpedagog eller styrer, uavhengig av deres erfaring med stamming. Barnehagelærere har ansvar for å følge rammeplan for barnehagen, og har en sentral rolle opp mot både barnehagebarn og deres foresatte. Siden barnehagelærer er en viktig samarbeidspartner til logoped, og jeg selv har flere års erfaring som barnehagelærer, ble det et naturlig valg for meg. Populasjon i studien er begrenset til nordre del av Trøndelag, tidligere Nord-Trøndelag fylke frem til 2018, som geografisk består av 17 kommuner (Wikipedia, 2023).

3.2.2 Utvalg

Et utvalg er en undergruppe av en populasjon (Kleven & Hjordemaal, 2018). Et representativt utvalg er et utvalg som ligner populasjonen så mye, at resultater man finner av en studie kan regnes som gyldige for populasjonen (Kleven & Hjordemaal, 2018). En kvantitativ studie bør ha et relativt stort utvalg. Jeg ønsket å nå mange potensielle deltakere til studien, da frafall gjerne er stort. For å rekruttere deltakere benyttet jeg en skjønnsmessig utvelging med et geografisk utvalg, av praktiske årsaker. Jeg valgte ut tre kommuner av ulik størrelse i nordre del av Trøndelag. Utvalget bestod av alle utdannede barnehagelærere ansatt i barnehage som barnehagelærer, pedagogisk leder, spesialpedagog eller styrer i valgte kommuner. Deltakelse var uavhengig av erfaring med stamming, noe som ble spesifisert i både e-post, vedlegg til e-post (Vedlegg 3) og i spørreskjema (Vedlegg 2).

3.2.3 Representativitet

Om et utvalg kan regnes som representativt avhenger av hvordan utvelgelsen har foregått (Kleven & Hjordemaal, 2018). Det ideelle utvalg teoretisk og statistisk er å benytte tilfeldig eller randomisert utvalg, en utvalgsmetode der alle i populasjonen har like stor sjanse til å bli trukket ut (Befring, 2007). Jeg valgte å benytte et ikke-sannsynlighetsutvalg, med et formålsutvalg. Et ikke-sannsynlighetsutvalg innebærer at det ikke inngår noen form for loddtrekning i utvelgingsprosedyren (Kleven & Hjordemaal, 2018). Et formålsutvalg er et skjønnsmessig utvalg. Om resultater kan gjøres gyldige utover utvalget, må vurderes skjønnsmessig og med rasjonale argumenter (Kleven & Hjordemaal, 2018). Valgene rundt utvalg medfører en svakhet i representativitet, men var tidsbesparende. Med et ikke-sannsynlighetsutvalg vil ikke statistisk generalisering la seg gjøre (Kleven & Hjordemaal, 2018). Dersom det er lite variasjon på vedkommende egenskap, altså stor homogenitet, kan man lettere trekke en representativ stikkprøve, enn når det er motsatt (Befring, 2007). Ved en skjønnsmessig utvelgning, som jeg valgte, kan man favne både by og land, og man kan finne samlende hovedtrekk ved samsvar og variasjon (Befring, 2007).

Å delta i forskning er frivillig, og medfører i seg selv et representativitetsproblem. Generaliseringsproblemer oppstår i samme øyeblikk som svarprosent er under 100%, og øker med lavere svarprosent (Kleven & Hjordemaal, 2018). Store utvalg gir generelt mer presise målinger enn små utvalg, og for å få pålitelige tall for deler av populasjonen, som aldersgrupper, øker krav til utvalgsstørrelse (Ringdal, 2018). Frafall pleier å være stort på digitale spørreundersøkelser. Frafall i min studie kunne skje på flere nivå. Min henvendelse på e-post ble sendt til styrere, som ble bedt om å videresende e-post til målgruppen. Jeg antar at noe frafall startet her, samt at mange informanter som mottok e-post lot være å svare på den digitale spørreundersøkelsen.

Det kan videre stilles spørsmål om de som svarer er representative for gruppen som mottok skjemaet (Kleven & Hjordemaal, 2018). Er det noen grupper i utvalget som er mer ivrig på å svare enn andre (Kleven & Hjordemaal, 2018)? Om informanter i utvalget opplever å ikke ha kompetanse på stamming, eller ikke opplever stamming som relevant i arbeidshverdagen, antar jeg kan innvirke på motivasjonen til å svare, selv om jeg oppfordret til å svare uavhengig av dette.

3.2.4 Spørreskjemaet

Utarbeidelsen av spørreskjemaet var en nøysom prosess som startet med inspirasjon fra lignende studier og teori, og utviklet seg over tid. Tilbakemeldinger fra medstudenter, forelesere og veiledere var nyttig undervegs. Ifølge Kleven & Hjordemaal er utarbeidelse av et godt spørreskjema tidkrevende og hardt arbeid. Spørsmål skal være entydige, skrevet i et klart og enkelt språk, og det skal spørres om bare én ting av gangen (Kleven & Hjordemaal, 2018). Ledende spørsmål kan påvirke svar og øke sjansen for bestemte svar, og derfor må spørsmålsformuleringer vurderes kritisk (Kleven & Hjordemaal, 2018). For å unngå ledende spørsmål kan en løsning være å stille to spørsmål om det samme, som leder i motsatt retning (Kleven & Hjordemaal, 2018), noe jeg benyttet i studien.

Spørreskjemaet bestod i hovedsak av lukkede spørsmål med faste svaralternativer, og alle spørsmål var frivillige. Ifølge Kleven og Hjordemaal er faste svaralternativ vanlig i spørreskjema, det er effektivt og tidsbesparende for den som skal besvare. Faste svaralternativer letter også bearbeidningen når man skal sammenligne og sammenfatte svar fra mange personer, og sikrer at samtlige svar er avgitt på samme presisjonsnivå (Kleven & Hjordemaal, 2018). Svaralternativer bør oppleves fornuftig og tydelig for de

som besvarer, og personene bør kunne finne svaralternativ som passer det de vil gi uttrykk for (Kleven & Hjordemaal, 2018). Et spørreskjema gir ikke svar på mer enn det som er spurt om, ved tolkning av bakgrunn for svar må man være åpen for flere mulige tolkninger (Kleven & Hjordemaal, 2018).

Jeg benyttet felt for fritekst i etterkant av lukkede spørsmål i deler av skjemaet. Ved åpne felt må svar analyseres og kodes i et mindre antall kategorier for kvantitativ analyse (Ringdal, 2018). Faste svaralternativer gir ikke mulighet for mer nyansering av svar, samtidig kan fritt formulerte svar lett forsvinne i dataanalyse i undersøkelser som omfatter mange mennesker (Kleven & Hjordemaal, 2018).

Man vil aldri ha kontroll på hvordan spørsmål forstås og tolkes, og det vil tolkes ulikt av ulike informanter. Dette påvirker reliabiliteten og validiteten i studien.

Tidsbruk: Jeg var opptatt av at innhenting av materiale ikke skulle ta mer tid enn nødvendig, og være lite belastende for utvalget, for størst mulig svarprosent. I løpet av prosessen ble forespeilet tid til utfylling noe utvidet og satt til 15 minutter, for å favne forskningsspørsmålene.

Spørreskjemaet er forsøkt satt i en ryddig struktur. Henvendelsen består av innledende tekst i e-post og i nettskjemaet, om formål, målgruppe, instruksjoner og tema i studien. Det ble vist til informasjonsskriv for mer informasjon, om ansvarlig, og personvern (Vedlegg 3). Jeg valgte å ikke presentere forskningsspørsmålene, dette reduserte innledningsteksten. Problemstillinger kan endre seg i løpet av prosjektet, og kan videre skape forventninger som påvirker utfylling. Spørreskjemaet ble delt i fire tema, med tydelige overganger med overskrifter (Vedlegg 2). Ifølge Ringdal (2018) bør tema innledes, det bør være tydelige overganger mellom tema, og spørre om ett tema av gangen. Jeg leste flere tilgjengelige spørreskjema med stamming som tema, og spesielt EST-prosjektet ga inspirasjon til oppbygging av spørreskjemaet (Hansen et al., 2021; Næss et al., 2021).

Del 1 – Bakgrunnsinformasjon og erfaringer med stamming:

Jeg valgte å starte med korte, enkle og ufarlige spørsmål som kunne motivere til videre utfylling. Jeg valgte å ha med mange spørsmål, hvor jeg i etterkant kunne velge ut informasjon og kategorisere, som utgangspunkt for analyse og drøfting. Det er 7 spørsmål om bakgrunnsinformasjon, som kjønn, alder, arbeidserfaring, stillingstittel og videreutdanning. Jeg benyttet tallinje for visualisering og variasjon. Videre var det 4 spørsmål rundt erfaringer med stamming, privat og gjennom jobb, råd fra fagpersoner, tematisering i utdanning og kurs. Jeg var opptatt av barnehagelærernes erfaringer med stamming, utdanningsinstitusjoners fokus på stamming, og råd fra fagpersoner. Dette på bakgrunn av egne erfaringer som barnehagelærer, sett i sammenheng med nyere forskning om betydningen av tidlig oppfølging. Ifølge Ringdal (2018) bør man starte med lette, nøytrale og ufarlige spørsmål, som motiverer til videre utfylling (Ringdal, 2018).

Del 2 – Stamming og normal ikke-flytende tale eller småbarnsstotring (forsknings-spørsmål 1 og 2):

I utvikling av indikatorer for identifisering av stamming og normal ikke-flytende tale (forskningsspørsmål 1) gikk jeg bredt ut, og tok utgangspunkt i EST-prosjektet (Hansen et al., 2021; Næss et al., 2021), beskrivelser av stamming fra teori, som Palin PCI (Kelman & Nicholas, 2020), Ward (2018) og Guitar (2019), og foreldreintervjuskjema Case History Form (Kelman & Nicholas, 2020) og STUREN case history form (STUREN) (Stuttering Research and Education Network, 2021). Jeg fikk også råd fra veileder. Det

ble i alt 23 indikatorer, derav 14 indikatorer for stamming og 9 indikatorer for normal ikke-flytende tale. Jeg valgte å ha med mange indikatorer for å prøve å dekke områdene helhetlig, fremfor å ha et bestemt antall indikatorer per variabel. Dette var krevende arbeid, da det er flytende overganger, og forskning viser ulike funn.

I spørsmål om forhold som hensyntas ved vurdering av behov for oppfølging av stamming (forskningsspørsmål 2) har jeg også valgt forholdsvis mange indikatorer, 19 i alt, for å favne området bredt og helhetlig. Indikatorene omhandler ulike typer stamming, stamming i et helhetlig perspektiv, slik blant annet Palin PCI vektlegger (Kelman & Nicholas, 2020), og kjente risikofaktorer fra forskning (delkapittel 2.8 om risikofaktorer).

For svaralternativer valgte jeg å benytte en 5-punkts skala som var lett å forstå og gjenkjennbar i flere deler av spørreskjemaet. Skalaen hadde avkrysningskategoriene: *Ingen grad – Liten grad – Middels grad – Høy grad – Usikker*. Indikatorer kunne inneholde beskrivelser som informant ikke hadde kunnskap om, og er bakgrunn for svaralternativet *Usikker*.

Del 3 – Tilrettelegging i kommunikasjon og miljø i møte med barnehagebarn som stammer (forskningsspørsmål 3):

Jeg valgte å dele forskningsspørsmål 3 inn i 2 variabler; tilpasninger i kommunikasjon (12 indikatorer) og tilpasninger i miljøet (7 indikatorer). Heller ikke her har jeg lagt vekt på antall indikatorer, men fokus på det jeg opplevde som relevant ut fra forskning og nyere anbefalinger. I spørsmål om kommunikasjon har jeg valgt to motsatt stilte spørsmål (se tidligere i avsnittet om motsatt stilte spørsmål).

Del 4 – Fremgangsmåter og råd i møte med foresatte ved mistanke om stamming (forskningsspørsmål 4):

Forskningsspørsmål 4 er operasjonalisert i to spørsmål; Spørsmål 1 omhandler i hvor stor grad barnehagelærer ville benyttet ulike fremgangsmåter (9 indikatorer med gradering). Spørsmål 2 omhandler hyppigst brukte råd for foresatte ved mistanke om stamming (informant kunne velge ut inntil 5 av 16 indikatorer. Spørsmålene er inspirert av EST-prosjektet, og tilpasset min studie. Også her er fokus på bredde i valg av indikatorer foran et visst antall indikatorer.

3.2.5 Pilotering av undersøkelsen

I forkant av utsendelse til utvalget gjennomførte jeg en pilot, utsendt på e-post med lenke og QR-kode til medstudenter, kolleger og venner. Jeg fikk konstruktive tilbakemeldinger som medførte flere justeringer. Tekst og spørsmål ble justert og mer entydige og lettere å forstå, for eksempel kortere tekst og bruk av eksempler. Svarkategorier ble justert til en mer logisk rekkefølge. Jeg fikk også tilbakemelding på teknisk fungering, og gjennomførte feilrettinger. Jeg fikk videre et inntrykk av tiden det tok å besvare spørreskjemaet. Piloteringen kvalitetssikret spørreskjemaet før utsendelse til utvalget, og styrket validiteten og reliabiliteten.

3.2.6 Gjennomføring av undersøkelsen med innsamling av data

Forespørsel om deltakelse ble sendt til administrasjon i de utvalgte kommunene. Administrasjonen fikk e-post med informasjon om studien, med forespørsel om å få tilsendt e-postadresse til alle styrere i kommunale og private barnehager. Jeg fikk positiv og rask tilbakemelding fra kommunene. Jeg sendte så e-post med informasjon om studien, lenke til spørreskjema, QR-kode og informasjonsskriv til 52 styrere. Styrerne ble oppfordret både til å delta, til å videresende e-post til de andre i målgruppen, samt

besvare e-post til meg med antall videresendinger. Sju styrere besvarte e-post, hvor jeg fikk tilbakemelding om at tilsammen 52 ansatte fikk e-post, inkludert styrer og spesialpedagog. Det var en spredning på 4-12 barnehagelærere per barnehage, i barnehagene jeg fikk respons fra, med et aritmetisk gjennomsnitt på 7,4 og en median på 6 barnehagelærere per barnehage. Jeg har ikke kontroll på om de andre styrerne videresendte e-post til barnehagelærerne i sin enhet. Svarene jeg mottok fra de sju styrerne ble utgangspunkt for antagelse om bruttoutvalg. Med 7,4 barnehagelærere per enhet kan det indikere et bruttoutvalg på rundt 350 – 400 barnehagelærere i de 3 kommunene. Undersøkelsen varte i en måned, og de fleste svarte like etter utsendelse eller påminnelse, som ble sendt 10 dager før avsluttet feltarbeid.

3.2.7 Nettoutvalget

Dette avsnittet beskriver bakgrunnsinformasjon til nettoutvalget som deltok i spørreundersøkelsen, og deres erfaringer med stamming. Nettoutvalget bestod av 19 informanter, og indikerer en responsrate på rundt 5 %, basert på beregnet bruttoutvalg (avsnitt 3.2.6). Nettoutvalget betegnes som informanter og deltakere videre i studien.

Svartid: Ved utsendelse av skjemaet forespeilet jeg en tidsbruk på rundt 15 minutter. Svartiden blant deltakerne fikk en spredning på 11 – 89 minutter med aritmetisk gjennomsnitt på 23 minutter. Median for tidsbruk var 16 minutter. Enkelte deltakere brukte lang tid i forhold til gjennomsnittet.

Kjønnsfordeling: Andel kvinner og menn som besvarte undersøkelsen var 89,5 % kvinner (n = 17) og 10,5 % menn (n = 2). Dette samsvarer med andel mannlige barnehagelærere i norske barnehager, 1 av 10 barnehagelærere er menn (Bufdir, 2022).

Aldersfordeling: I beregning av aldersfordeling ble en informant ekskludert på grunn av feiltasting. Med 18 inkluderte informanter var det en spredning på 32 – 60 år. Aritmetisk gjennomsnitt var 47,8 år og median var 48,5 år. 83,3 % (n = 15) var over 40 år.

Arbeidserfaring i barnehage, stillingstittel og ansettelsesforhold: Det var en spredning i arbeidserfaring fra barnehage på 3-36 år. Aritmetisk gjennomsnitt var 20,3 år og median 21 år. Majoriteten (89,5 %) hadde 10 års arbeidserfaring eller mer. Vedrørende stillingstittel var 57,9 % (n = 11) pedagogisk leder eller barnehagelærer, 31,6 % (n = 6) styrer eller styrerassistent og 10,5 % (n = 2) spesialpedagog. Det var jevnt fordelt mellom ansettelse i kommunale og private barnehager, og samsvarer med fordelinga i Norge, hvor 50 % av barna går i kommunale barnehager (Utdanningsdirektoratet, 2022).

Videreutdanning: 57,9 % (n = 11) hadde videreutdanning. Både styrere, spesialpedagoger og pedagogisk ledere/barnehagelærere rapporterte videreutdanning, og kommunalt og private ansatte var jevnt representert. Alle med videreutdanning beskrev type videreutdanning i fritekst. Svarene er kategorisert i 6 områder (tabell 3-1).

Type utdanning fra fritekst, kategorisert	Fordeling
Administrasjon. Ledelse. Personal. Utviklingsarbeid. Mentor. Veiledning	45,5 % (n = 5)
Spesialpedagogikk	27 % (n = 3)
Sosialt og psykososialt arbeid. Krisehåndtering og traumer. Førskolebarn i risiko. Flerkulturell forståelse	27 % (n = 3)
Pedagogisk arbeid på småskoletrinnet	18,2 % (n = 2)
Småbarnspedagogikk. Barns språkutvikling og språklæring	18,2 % (n = 2)
Friluftsliv	9,1 % (n = 1)

Tabell 3-1 Fritekst, informantenes videreutdanning.

Nær halvparten hadde utdanning innen administrasjon, ledelse og veiledning. Videre hadde nær 1/3 utdanning innen spesialpedagogikk. Det samme gjaldt for psykososialt arbeid. Blant informantene hadde 57,9 % tilleggsutdanning, betydelig flere enn landsgjennomsnittet på 23 % i 2021 (Utdanningsdirektoratet, 2022).

Erfaring med stamming: 78,9 % hadde erfaring med stamming, privat eller fra jobb. 68,4 % (n = 13), hadde møtt barnehagebarn som stammet gjennom jobb. 31,6 % (n = 6), rundt 1 av 3, hadde møtt barnehagebarn som stammet årlig de siste 5 årene. 21,1 % (n = 4) hadde ingen erfaring med stamming. Ingen deltakere stammet selv eller hadde kolleger som stammet (tabell 3-2).

Hva er din erfaring med stamming?		
Flere svar mulig:		
Svar	Antall	Prosent
Jeg stammer selv	0	0 %
Jeg har familiemedlem(mer) som stammer	3	15,8 %
Jeg har venn(er) eller bekjent(e) som stammer	1	5,3 %
Jeg har kollega(er) som stammer	0	0 %
Jeg har møtt barnehagebarn som stammer gjennom jobb	13	68,4 %
Jeg har ikke erfaring med stamming	4	21,1 %

Tabell 3-2 Informantenes erfaringer med stamming.

Råd fra fagperson: Rundt halvparten (47,4 %, n = 9) hadde fått råd fra fagperson om stamming. 6 informanter hadde møtt barnehagebarn som stammet siste 5 år, derav hadde 5 fått råd fra fagperson. Samtlige som hadde fått råd (n = 9), fikk råd fra logoped, og 10,5 % (n = 2) fikk i tillegg råd fra PPT. Ingen mottok råd fra andre faggrupper. I fritekst kunne informantene beskrive type råd de fikk fra fagperson. 42,1 % (n = 8) beskrev ett eller flere råd. Ett råd skilte seg ut som utbredte råd; 7 av 8 svarte *Å gi barnet tid*. Rapporterte råd er indirekte tiltak, relevant i arbeid med barnehagebarn som stammer og overens med teori. Rapporterte råd er kategorisert (tabell 3-3).

Beskrevne råd fra fagperson i fritekst, kategorisert	Fordeling N = 8
La barnet få tid til å snakke og fullføre selv	87,5 % (n = 7)
Den voksne snakke rolig til barnet	37,5 % (n = 3)
Dele i små grupper	25 % (n = 2)
Ikke korrigere, men bekrefte	12,5 % (n = 1)
Indirekte øvelser	12,5 % (n = 1)
Observasjon av unngåelsesadferd	12,5 % (n = 1)
Bruke korte ord	12,5 % (n = 1)
Holde øyekontakt	12,5 % (n = 1)
Mestring, aktivitet alle mestrer, trygghet og ros.	12,5 % (n = 1)

Tabell 3-3 Fritekst, type råd informanter har fått fra fagperson.

Stamming som tema i utdanning, kurs eller mottatt informasjon andre steder:

Flertallet 73,7 % (n = 14) rapporterte at stamming ikke hadde vært tema i utdanning. Stamming var rapportert tematisert i barnehagelærerutdanning og spesialpedagogikk. Majoriteten (94,7 %) hadde ikke deltatt på kurs om stamming. Rapportert kurs var holdt av logoped. I fritekst rapporterte nesten halvparten av informantene (42,5 %) andre steder de hadde fått informasjon om eller erfaring med stamming, og viser spredning og kan tolkes som sporadiske eller tilfeldige erfaringer (tabell 3-4).

Informasjon om stamming foruten utdanning og kurs beskrevet i fritekst, kategorisert	Fordeling
Kolleger og andre	10,5 % (n = 2)
Familie	10,5 % (n = 2)
Lest om stamming når det har vært aktuelt	5,3 % (n = 1)
Fra foreldre	5,3 % (n = 1)
Foreldremøte	5,3 % (n = 1)

Tabell 3-4 Fritekst, informasjon om stamming foruten utdanning og kurs.

Kunnskap i å identifisere stamming og normal ikke-flytende tale: Flertallet (78,9 %) rapporterte at de ikke hadde kunnskap eller var usikre i å identifisere hva som var stamming og normal ikke-flytende tale. Dette indikerer at mange deltok i undersøkelsen, til tross for at de hadde lite kunnskap eller var usikre.

3.2.8 Organisering og analyse av datamateriale

Resultatet etter at informantene fylte ut spørreskjemaet er en elektronisk datamatrikse hentet ut fra nettskjema. Datamatrikse er utgangspunkt for kvantitativ dataanalyse ved hjelp av ulike statistiske teknikker (Ringdal, 2018). Dataanalyse består av to trinn, ifølge Ringdal. I trinn 1 tilrettelegges dataene for analyse til bruk av tabellanalyse. Det deles i avhengige variabler, fenomenet som skal forklares, og uavhengige variabler, forklaringsvariabler. Trinn 2 i dataanalysen er selve dataanalysen. Publisering er siste del av prosessen (Ringdal, 2018). På grunn av få deltakere i studien, 19 totalt, vurderte jeg det nødvendig å kun gjøre analyser på nettoutvalget som gruppe. Det ble ikke representativt å gjøre analyser i mindre grupperinger, og deltakere kunne ha blitt indirekte identifisert og var ikke etisk forsvarlig (avsnitt 3.3.4 om konfidensialitet).

3.3 Etiske retningslinjer

Etikk er læren om moral, hva som er rett og galt. Forskningsetikk er de grunnleggende moralnormene for vitenskapelig praksis (Ringdal, 2018). Jeg vil følge forskningsetiske retningslinjer ved De nasjonale forskningsetiske komitèer (FEK), for å sikre studiens forsvarlighet. Menneskeverdet skal respekteres, og informantenes likeverd, frihet og selvbestemmelse skal sikres. Tema i studien er valgt både ut fra personlige interesser, for egen kompetanseheving, og av samfunnsmessige hensyn for å belyse en kommunikasjonsvanske som gjelder mange barn, for ny innsikt. Egne verdier og holdninger kan påvirke valg av tema, kilder og tolkninger (Ringdal, 2018). Når man søker svar på problemstillinger må man se kritisk på både de empiriske data og kunnskap på området (Kleven & Hjordemaal, 2018). Det er alltid knyttet en viss usikkerhet til informasjon som hentes ut fra et materiale, uansett metode. Statistisk tankegang kan være til god hjelp når man skal forholde seg til denne usikkerheten (Kleven & Hjordemaal, 2018). Under presenteres sentrale etiske retningslinjer for min studie.

3.3.1 Henvisningsskikk

Forskning skal bygge på god henvisningsskikk, som er nødvendig for etterprøvarhet og argumentasjon. Dette innebærer nøyaktige henvisninger til kilder (NESH, 2021). Plagiering innebærer brudd på forskningsetiske normer, det vanligste bruddet skyldes mangel på dokumentasjon av kilder (Ringdal, 2018). Jeg vil etterstrebe nøyaktige henvisninger til primære og sekundære kilder, for åpenhet i studien.

3.3.2 Meldeplikt

Elektronisk behandling av personopplysninger er meldepliktig til Datatilsynet, og ivaretas av Personvernombudet for forskning ved Norsk senter for forskningsdata (NSD) (Ringdal, 2018). Fra 01.01.2022 er NSD en del av Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (Norsk senter for forskningsdata, u.å.). Mitt prosjekt ble meldt til NSD, og godkjent 24.10.2022, se vedlegg 4. Feltarbeid ble så gjennomført i november 2022.

3.3.3 Krav om informert og fritt samtykke

Informert samtykke til deltakelse i forskning er et forskningsetisk hovedprinsipp (NESH, 2021). Det kreves fritt samtykke som innebærer at det ikke legges press på deltakere (Ringdal, 2018). Deltakerne skal gis tilstrekkelig informasjon om formål med prosjektet, hva slags informasjon som samles inn, hvem som får tilgang til informasjonen, hvordan resultater er tenkt brukt og følger av å delta (Ringdal, 2018). Informasjon skal gis på en nøytral og forståelig måte, og opplyses om at det er frivillig (Ringdal, 2018). Dette ble beskrevet i informasjonsskrivet (Vedlegg 3). I henvendelse til utvalget viste jeg til informasjonsskriv for utdypende informasjon, både i e-post og i innledende tekst i spørreskjema.

3.3.4 Krav om konfidensialitet

Informantenes anonymitet skal ivaretas ved deltakelse i forskning (NESH, 2021). Som forsker må jeg sikre at datamaterialet behandles konfidensielt. Jeg må hindre at bruk av datamaterialet og formidling av informasjon kan skade enkeltinformanter i utvalget det forskes på. Informasjon skal anonymiseres og det er strenge krav til oppbevaring og tilintetgjøring ved prosjektets slutt. Svar i nettskjema kunne ikke spores, verken direkte eller med Internet Protocol-adresse (IP-adresse). Opplysninger i studien slettes tre måneder etter prosjektets slutt. Direkte personopplysninger fremkommer ikke i studien, men med flere indirekte bakgrunnsopplysninger, for eksempel alder, kjønn og stillings-

tittel, ble jeg pliktig å melde til NSD. Det ble ikke registrert hvilken kommune informantene hadde et ansettelsesforhold. Ifølge Ringdal (2018) gir et selvutfyllings-skjema god mulighet for å beskytte selve svarsituasjonen. Informantene kan fylle ut når ingen andre er tilstede, og det er absolutt anonymitet. Purringer må sendes til alle, da en ikke vet hvem som har svart (Ringdal, 2018). Jeg sendte en påminnelse til alle styrerne i utvalget 10 dager før feltarbeidet ble avsluttet, med oppfordring om videresending til utvalget i sin barnehage.

3.3.5 Ethiske refleksjoner knyttet til stamming

I NIFS veksler medlemmene mellom å bruke benevnelsen *stammer/stammere* og *personer som stammer* (Albrigtsen et al., 2017 s. 7). Jeg benytter *barn som stammer* fremfor *en stammer*. Det ligger holdninger i begrepsbruk, og ved å si *et barn som stammer* vil jeg vise at barnet er mye mer enn stammingen sin. Stamming er noe en gjør, og ikke noe en er. Symptomer og tiltak om stamming presenteres saklig og nøkternt ut fra hva nyere forskning viser. Studien omhandler hvordan barnehagelærere forholder seg til barn og foreldre, som indirekte blir berørt av studien. Å omtale barn som stammer og deres foreldre med respekt, er noe jeg som forsker vektlegger, og prøver å unngå stigmatisering. Noen personer som stammer kan være sårbare, og kan reagere forskjellig på egen stamming. Noen barnehagebarn virker uberørt av stammingen sin, mens andre kan reagere med overraskelse, sinne eller stillhet (Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale, u.å.a). Jeg viser eksempler i studien som beskriver holdninger av eldre og nyere tid. Jeg håper studien kan bidra til å fremme nye holdninger og vekke nysgjerrighet på tematikken ut fra nyere forskning.

3.3.6 Forskerens rolle

Ifølge Kleven og Hjordemaal (2018) er det en viss avstand mellom forsker og forsøkspersoner ved kvantitativ tilnærming, som medfører at forsker i mindre grad kan påvirke og får en mindre subjektiv forskerrolle i gjennomføring og analyse enn ved kvalitativ metode. Forskers fagkunnskap er av størst betydning på forhånd når datainnsamlingsinstrumentet lages, og etterpå når resultater skal analyseres og tolkes (Kleven & Hjordemaal, 2018). Alle deler av forskningsprosessen består av valg jeg tar som forsker, og blir påvirket av egne interesser og yrkesbakgrunn som barnehagelærer og spesialpedagog. Når man har kjennskap til feltet, vet man litt om hvor skoen trykker, og forarbeidet påvirkes av egen forståelse, bakgrunnskunnskap, agenda, holdninger og ideer. Ut fra denne vissheten ønsker jeg å benytte ulike kilder og syn for å belyse tema og funn fra ulike vinklinger.

3.4 Undersøkelsens reliabilitet og validitet

Min studie benytter tverrsnittsdesign med spørreskjema, med lukkede spørsmål og fritekst for utdypende kommentarer. Det stilles høye krav til kritisk holdning til egne resultater i forskning (Kleven & Hjordemaal, 2018). Forskningsresultater skal prøves i forhold til pålitelighets- og gyldighetskriterier. Å vurdere studiens reliabilitet og validitet er sentralt etter feltarbeid.

3.4.1 Reliabilitet

Det er fordeler og ulemper med ulike metoder. Ifølge Befring vil strukturerte spørsmål og svar styrke reliabiliteten, og man garderer seg mot mange feilfaktorer (Befring, 2007). I forskningssammenheng omhandler reliabilitet tilfeldige målingsfeil. Det er tilfeldige variasjoner, som dagsform og flaks, som jevner seg ut i det lange løp (Kleven &

Hjardemaal, 2018). Reliabilitetsspørsmål kan være; *Hvor påvirket er informanten av dagsform, eller Når på dagen ble undersøkelsen gjennomført* – stabilitetsaspektet. Videre kan det være hvilke og hvordan spørsmål blir stilt – ekvivalensaspektet, og hvordan og av hvem resultater analyseres – vurdererrelabilitet (Kleven & Hjardemaal, 2018). Reliabilitet er ikke mulig å beregne, men kan estimeres ut fra visse forutsetninger. Motivasjon i forhold til opplevd relevans rundt tema og tid til rådighet, er eksempler som kan innvirke på stabilitetsaspektet i studien. Kanskje benyttes en lunsjpause til utfylling, med lite tid og kolleger rundt, eller kanskje setter styrer av tid til formålet. Spørreskjemaets størrelse kan påvirke reliabiliteten; et langt spørreskjema kan medføre tretthet og lavere svarprosent. I en kvantitativ studie omhandler forskerens rolle til en viss grad å telle opp antall avkryssninger – vurderer-reliabilitet, og vil være preget av mindre subjektivitet enn ved en kvalitativ undersøkelse (avsnitt 3.3.6. om forskerens rolle). I oppbygging av skjema valgte jeg blant annet å benytte en 5-punkts skala som var gjenkjennbar og lett å forstå, i flere deler av spørreundersøkelsen, for å styrke reliabiliteten. Jeg benyttet også tallinje for visualisering og variasjon, for å motivere til videre utfylling. Entydighet i spørsmålsformuleringer er sentralt for å styrke reliabiliteten, og gjennom pilotering av spørreskjema fikk jeg en justering på entydighet. Man har aldri fullt og helt kontroll på hvordan informantene tolker og forstår spørsmålene. Når det gjelder ekvivalens har jeg valgt å starte med korte og enkle spørsmål om bakgrunnsinformasjon og erfaringer med stamming, som alder, kjønn, og ulike erfaringer med stamming, for å motivere til videre utfylling.

3.4.2 Validitet

Ifølge Kleven og Hjardemaal (2018) er validitet systematiske målingsfeil, som ikke jevner seg ut i det lange løp. Ved operasjonalisering av begreper, får vi med oss bare deler av begrepet vi egentlig er interessert i, og en grad av irrelevant informasjon. Begrepene rommer vanligvis en meningsfylde som operasjonaliseringen ikke greier å ivareta, og de fleste begreper er egentlig ikke målbare (Kleven & Hjardemaal, 2018). Validiteten styrkes ved at informant kan uttrykke seg på en mest mulig fri og naturlig måte, som i intervju (Befring, 2007). Dette er ikke mulig i et spørreskjema med lukkede spørsmål. Validitet, eller gyldighet, er ifølge Kleven og Hjardemaal (2018) rimelig å se i forhold til hva målingen skal brukes til. Begrepsvaliditet defineres som grad av samsvar mellom et begrep slik det er definert teoretisk, og begrepet slik vi lykkes å operasjonalisere det. Man må benytte rasjonale vurderinger, ved å vurdere om elementene som registreres gjennom måleinstrumenter er representative for begrepet, og supplere med empiriske data. Kjernen i empirisk vurdering av begrepsvaliditet er å undersøke om de operasjonaliserte begreper oppfører seg som vi teoretisk skulle forvente. Verken rasjonalistisk eller empirisk tankegang kan gi oss tilstrekkelig sikkerhet for våre konklusjoner, usikkerheten må erkjennes, hensyntas og drøftes (Kleven & Hjardemaal, 2018). I studien var det utfordrende å skille mellom hva som er stamming og normal ikke-flytende tale. Det er flytende overganger, og noen trekk er mer og mindre karakteristiske. Dette gjorde det utfordrende å lage kategorier som ikke overlappet, og medførte at noe data ble mindre vektlagt i analyse og drøfting. Valgte indikatorer ble styrende for funn i de ulike deler av studien, og fritekst supplerer funnene.

Når vi forsøker å måle et begrep, må vi anta at resultatet kan være forstyrret av både tilfeldige og systematiske målingsfeil; svikt i reliabilitet og validitet reduserer begrepsvaliditeten (Kleven & Hjardemaal, 2018). Statistisk generalisering og representativitet i forhold til populasjonen er beskrevet i avsnitt 3.2.3.

4 Analyse og resultat

I dette kapitlet presenteres fordelinger i nettoutvalget, kalt deskriptiv statistikk. Ifølge Befring (2007) omfatter deskriptiv statistikk prinsipper og metoder for å bearbeide, presentere og tolke kvantitative data. Ved å fremstille fordeling i diagram får vi et visuelt grunnlag for å vurdere karakteristika ved og forskjeller mellom fordelinger (Befring, 2007). Jeg har hentet ut rapport og excel-ark fra nettskjema. Jeg har gjort manuelle beregninger og kategoriseringer. Der informanter ikke hadde utfyllt svarkategori, er tolket som *Usikker* og manuelt plassert i svarkategorien. Skriftlige svar i fritekst ble kategorisert ut fra innhold. De 4 forskningsspørsmålene danner rammen for funn, og er presentert i delkapitler. Bakgrunnsinformasjon og erfaringer med stamming er presentert i metodekapitlet (avsnitt 3.2.7). Drøfting presenteres i kapittel 5.

4.1 Forhold i barnehagebarns kommunikasjon og atferd som vektlegges av barnehagelærere ved identifisering av stamming (forskningsspørsmål 1)

Spørreskjemaet bestod av 14 indikatorer som representerte identifisering av stamming, og 9 indikatorer representerte normal ikke-flytende tale. Det var stor spredning i skårer på flere indikatorer mellom svarkategoriene *Stamming*, *Både stamming og normal ikke-flytende tale* og *Usikker*. Dette kan indikere usikkerhet blant informantene å skille mellom type taleflytbrudd.

4.1.1 Variabel normal ikke-flytende tale

Funn rundt indikatorer som er typisk for normal ikke-flytende tale var utfordrende å plassere i en variabel, fordi indikatorene har flytende overganger og overlappende symptomer med stamming (avsnitt 2.1.4 og 2.5). Derfor har jeg i videre presentasjon av funn valgt å fokusere på indikatorene for stamming, i samsvar med hovedproblemstilling og forskningsspørsmål 1 (se delkapittel 1.1 for forskningsspørsmål).

4.1.2 Variabel stamming

Indikatorene for stamming er delt inn i primærstamming (indikator 1-5), sekundærstamming (indikator 6-12) og følelser og holdninger rundt stammingen (indikator 13-14) (tabell 4-1 viser fordeling).

Primærstamming:

Flest informanter rapporterte på indikatorer som representerer primærstamming som *Stamming*, særskilt repetisjoner av språklyd (indikator 1) (63,2 % av informantene) og repetisjoner av deler av ord (indikator 3) (63,2 % av informantene). Videre rapporterte halvparten av informantene (47,4 %) flere gjentakelser av enstavelsesord (indikator 2) som *Stamming*. Noen færre informanter rapporterte forlengelser (indikator 4) og blokkeringer (indikator 5) som stamming (21,1 % rapporterte forlengelser og 36,8 % rapporterte blokkeringer). Forlengelser ble rapportert av færrest informanter innenfor primærstamming og flere rapporterte *Usikker* (36,8 %).

Generelt på primærstamming rapporterte 0-36,8 % av informantene *Usikker* på indikatorene.

Sekundærstamming:

Halvparten av informantene (52,6 %) rapporterte fluktadferd med flere repetisjoner og erstatning av ord det stammes på (indikator 8) som *Stamming*. Indikatoren inneholder

både primærstamming med repetisjoner og sekundærstamming med erstatning av ord. Indikatoren viste seg å ikke være entydig og kan måle primærstamming, og ikke nødvendigvis sekundærstamming den var ment å måle (avsnitt 3.2.4 om entydige spørsmål). Indikatoren er derfor ekskludert videre i studien.

Rundt 1/3 av informantene rapporterte fluktadferd med fysiske medbevegelser i ansikt (indikator 6), fysiske medbevegelser i kropp (indikator 7) og endret adferd (indikator 9) som *Stamming* (31,6-36,8 %). Rundt 1/4 rapporterte (26,3 %) situasjonsunngåelse (indikator 12) som *Stamming*. Denne indikatoren var spredt mellom flere svarkategorier.

Informantene rapporterte mer usikkerhet på sekundærstamming enn primærstamming, sett ut fra spredning av skårene og skår på svarkategori *Usikker*. 26,3-63,2 % av informantene skåret svarkategori *Usikker* på indikatorer for sekundærstamming. Det var mest usikkerhet på økende stemmestyrke (52,6 % *Usikker*) og økende toneleie (63,2 % *Usikker*) (indikator 10 og 11). Ingen informanter rapporterte sekundærstamming som *Normal ikke-flytende tale*.

Følelser og holdninger rundt stammingen:

Rundt 2/5 av informantene rapporterte Utvikling av negative følelser i kommunikasjon (indikator 14) som *Stamming* (42,1 %), og noen rapporterte *Både stamming og normal ikke-flytende tale* (31,6 %). Rundt 1/3 av informantene rapporterte bevissthet rundt egne talebrudd (indikator 13) som *Stamming* (36,8 %), og flere rapporterte *Usikker* (42,1 %).

Oppsummering:

Flest informanter rapporterte primærstamming som *Stamming*. En tendens var at de ulike indikatorene ble rapportert som *Stamming*, *Både stamming og normal ikke-flytende tale* eller *Usikker*. Informantene rapporterte altså at det var talebrudd, men skilte ikke mellom stamming og normal ikke-flyt. Få informanter rapporterte *Normal ikke-flytende tale* (0-10,5 %) og *Verken stamming eller normal ikke-flytende tale* (0-26,3 %).

Variabel	Indikator	Stamming	Normal ikke-flytende tale	Både stamming og normal ikke-flytende tale	Verken stamming eller normal ikke-flytende tale	Usikker
Primærstamming:						
Repetisjoner	Flere gjentakelser av en språklyd, eks. «k - k - k - katt»	63,2 % (n = 12)	0 %	26,3 % (n = 5)	0 %	10,5 % (n = 2)
Indikator 1						
Indikator 2	Flere gjentakelser av enstavelsesord eks. «Kan du - du - du hent den»	47,4 % (n = 9)	10,5 % (n = 2)	36,8 % (n = 7)	0 %	5,3 % (n = 1)
Indikator 3	Flere gjentakelser av deler av et ord, eks. «ba - ba - ba - ball» og «ka - ka - ka - kaffe»	63,2 % (n = 12)	5,3 % (n = 1)	31,6 % (n = 6)	0 %	0 %
Forlengelser	Forlengelse av språklyd, eks. «iiiiis» og «slaaaange»	21,1 % (n = 4)	10,5 % (n = 2)	15,8 % (n = 3)	15,8 % (n = 3)	36,8 % (n = 7)
Indikator 4						
Blokkeringer	Talebrudd der lyd og luft stopper opp, eks «k.....att» og «b.....åt»	36,8 % (n = 7)	5,3 % (n = 1)	26,3 % (n = 5)	10,5 % (n = 2)	21,1 % (n = 4)
Indikator 5						
Sekundærstamming:						
Fluktadferd	Barnet har fysiske medbevegelser i ansiktet ved talebrudd, eks blunker, hoderisting	36,8 % (n = 7)	0 %	5,3 % (n = 1)	21,1 % (n = 4)	36,8 % (n = 7)
Indikator 6						
Indikator 7	Barnet har fysiske medbevegelser i kroppen ved talebrudd, eks tramper, håndbevegelser, snur seg bort	31,6 % (n = 6)	0 %	0 %	26,3 % (n = 5)	42,1 % (n = 8)
Indikator 8	Bytter ut ord i talebrudd, eks. "P - p - p (pappa) Erik er sterk!"	52,6 % (n = 10)	0 %	10,5 % (n = 2)	5,3 % (n = 1)	31,6 % (n = 6)
Indikator 9	Barnet endrer adferd, eks. mer innesluttet, snakker mindre, trekker mot mindre grupper hjemme og/eller i barnehagen	36,8 % (n = 7)	0 %	26,3 % (n = 5)	10,5 % (n = 2)	26,3 % (n = 5)
Indikator 10	Økende stemmestyrke (decibel) i talebrudd	26,3 % (n = 5)	0 %	10,5 % (n = 2)	10,5 % (n = 2)	52,6 % (n = 10)
Indikator 11	Økende toneleie (frekvens) i talebrudd	26,3 % (n = 5)	0 %	10,5 % (n = 2)	0 %	63,2 % (n = 12)
Unngåelsesadferd	Barnet unngår visse situasjoner for å ikke snakke	26,3 % (n = 5)	0 %	31,6 % (n = 6)	15,8 % (n = 3)	26,3 % (n = 5)
Indikator 12						
Følelser rundt stammingen:						
Indikator 13	Barnet er bevisst sine talebrudd	36,8 % (n = 7)	0 %	10,5 % (n = 2)	10,5 % (n = 2)	42,1 % (n = 8)
Indikator 14	Barnet utvikler negative følelser i kommunikasjonssituasjonen, eks. frustrasjon, utilstrekkelighet, frykt, skam eller virker brydd	42,1 % (n = 8)	5,3 % (n = 1)	31,6 % (n = 6)	5,3 % (n = 1)	15,8 % (n = 3)

Tabell 4-1 Fordeling av variabler og indikatorer som indikerer stamming.

4.2 Forhold eller risikofaktorer som vektlegges av barnehagelærere i vurdering av behov for oppfølging av stamming hos barnehagebarn (forsknings spørsmål 2)

Vurdering av behov for oppfølging av stamming hos barnehagebarn bestod av 19 indikatorer, med svarkategoriene *Ingen grad – Liten grad – Middels grad – Høy grad – Usikker*. Indikatorer er nummerert fra høyest til lavest skår (tabell 4-2). 18 av 19 indikatorer fikk over 60 % skår på middels – høy grad. Under presenteres funn av middels – høy grad.

100 % skår på middels – høy grad:

- Indikator 1. *Barnets selvfølelse*
- Indikator 2. *Andres negative reaksjoner på stammingen (herme, erte, ignorere, overkjøre)*
- Indikator 3. *Barnet har språkvansker*

91 – 99 % skår på middels – høy grad:

- Indikator 4. *Fysiske medbevegelser under talebrud (muskelspenninger, kamp, blinking, hoderisting, tramping, håndbevegelser)*
- Indikator 5. *Barnets alder*

- Indikator 6. *Tilbaketrekking i samtaler (i lek med jevnaldrende, visse situasjoner, barnet ber andre snakke for seg)*

81 - 90 % skår på middels – høy grad:

- Indikator 7. *Foresattes bekymring for stamming*
- Indikator 8. *Miljø rundt barnet (kommunikasjonsstil i familien, høye forventninger, livshendelser, stress)*
- Indikator 9. *Barnet viser frustrasjon til talebrudd (sette ord på vanske, vise negative følelser)*
- Indikator 10. *Hvor ofte talebrudd observeres*

71 - 80 % skår på middels – høy grad:

- Indikator 11. *Hvor lenge siden talebruddene startet*
- Indikator 12. *Type talebrudd (pauser, repetisjoner, forlengelser, blokkeringer)*
- Indikator 13. *Barnet har andre vansker*
- Indikator 14. *Arv, stamming i familien*
- Indikator 15. *Hvor lang tid et talebrudd kan vare*

61 – 70 % skår på middels – høy grad:

- Indikator 16. *Barnet har et sensitivt temperament/ er lett sårbar*
- Indikator 17. *Barnet unngår visse ord*
- Indikator 18. *Barnet har artikulasjonsvansker*

21 – 30 % skår på middels – høy grad:

- Indikator 19. *Barnets kjønn*

Et funn som skilte seg ut var *Barnets kjønn*. Få informanter (21,1 %) rapporterte kjønn som risikofaktor i vurdering av behov for oppfølging av stamming. 18 av 19 indikatorer fikk høye skårer. Informantene rapporterte altså mange forhold i en vurdering av behov for oppfølging av stamming, se tabell 4-2 for fordeling.

Indikator	Indikatorer: Forhold eller risikofaktorer i vurdering av behov for oppfølging av stamming	Fordeling: Middels – Høy grad
1	Barnets selvfølelse	100 % (n = 19)
2	Andres negative reaksjoner på stammingen (herme, erte, ignorere, overkjøre)	100 % (n = 19)
3	Barnet har språkvansker	100 % (n = 19)
4	Fysiske medbevegelser under talebrudd (muskelspenninger, kamp, blunking, hoderisting, tramping, håndbevegelser)	94,7 % (n = 18)
5	Barnets alder	94,7 % (n = 18)
6	Tilbaketrekkning i samtaler (i lek med jevnaldrende, visse situasjoner, barnet ber andre snakke for seg)	94,7 % (n = 18)
7	Foresattes bekymring for stamming	89,5 % (n = 17)
8	Miljø rundt barnet (kommunikasjonsstil i familien, høye forventninger, livshendelser, stress)	84,2 % (n = 16)
9	Barnet viser frustrasjon til talebrudd (sette ord på vanske, vise negative følelser)	84,2 % (n = 16)
10	Hvor ofte talebrudd observeres	84,2 % (n = 16)
11	Hvor lenge siden talebruddene startet	78,9 % (n = 15)
12	Type talebrudd (pauser, repetisjoner, forlengelser, blokkeringer)	78,9 % (n = 15)
13	Barnet har andre vansker	78,9 % (n = 15)
14	Arv, stamming i familien	73,7 % (n = 14)
15	Hvor lang tid et talebrudd kan vare	73,7 % (n = 14)
16	Barnet har et sensitivt temperament/ er lett sårbar	68,4 % (n = 13)
17	Barnet unngår visse ord	63,2 % (n = 12)
18	Barnet har artikulasjonsvansker	63,2 % (n = 12)
19	Barnets kjønn	21,1 % (n = 4)

Tabell 4-2 Fordeling i prioritert rekkefølge av forhold eller risikofaktorer i vurderingen av behov for oppfølging av stamming.

Informantene kunne supplere i fritekst hva man burde hensynta i vurdering av behov for oppfølging for stamming. 4 deltakere svarte i fritekst (figur 4-1). Svar er i samsvar med indikatorene ovenfor.

<p>Andre ting man bør ta hensyn til i vurdering av et barns behov for oppfølging for stamming:</p> <p>Fritekstsvar fra 4 informanter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvis vi observerer- og mener å se at barnet blir påvirket selv av dette, så ringer varsellampene. I tillegg vurderes foreldrenes mening, observasjon av barnegruppen (kommentarer, velges barnet bort), samt vår egen oppfatning av alvorlighetsgrad (i hvor stor grad påvirkes barnet, og i hvor stor grad hemmes barnet av sine vansker?). • I hvor stor grad dette påvirker barnets lekkompetanse og hverdagssituasjoner • Rådspørre seg med andre instanser • Livssituasjonen hos familien

Figur 4-1 Fritekst, andre ting man bør ta hensyn til i vurdering av et barns behov for oppfølging for stamming.

4.3 Tilpasninger i kommunikasjon og miljø som vektlegges av barnehagelærere i møte med barnehagebarn som stammer (forskningsspørsmål 3)

Flertallet av informantene (73,7 %) rapporterte at de ikke hadde erfaringer med å gjøre tilpasninger i kommunikasjon med barn som stammer. Flertallet (78,9 %) hadde heller ikke erfaringer med å gjøre tilpasninger i miljøet rundt barn som stammer.

4.3.1 Tilpasninger i kommunikasjon

Informantene fikk spørsmål om tilpasninger i kommunikasjonen som de mente kan støtte barn som stammer, ut fra svarkategoriene *Ingen grad – Liten grad – Middels grad – Høy grad – Usikker*.

Indikatorer med 100 % skår på svarkategori *Høy grad*:

- *Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si* 100 % (n = 19)
- *Å lytte oppmerksomt til barnet som stammer* 100 % (n = 19)
- *Å fokusere på barnets styrker* 100 % (n = 19)

Indikatorer over 50 % skår på svarkategoriene *Middels grad – Høy grad*:

- *Å holde øyekontakt med barnet som stammer* 94,7 % (n = 18)
- *Å stille enkle spørsmål* 89,5 % (n = 17)
- *Å stille få spørsmål* 89,4 % (n = 17)
- *Å legge inn pauser i samtale med barnet som stammer* 78,9 % (n = 15)
- *Å redusere eget tempo når en snakker med barnet som stammer* 68,4 % (n = 13)
- *Å samtale med barnet om stammingen* 57,9 % (n = 11)

Indikatorer under 50 % skår på svarkategoriene *Middels grad – Høy grad*:

- *Å redusere krav til barnet som stammer* 36,8 % (n = 7)
- *Å fullføre barnets setning når barnet står fast* 31,6 % (n = 6)
- *Å unngå å samtale med barnet om stammingen* 10,5 % (n = 2)

De to siste indikatorene er omvendt stilte spørsmål og kan bekrefte at det ikke er tilfeldig utfylling av skjema (avsnitt 3.2.4 om spørsmål som leder i motsatt retning).

Informantene rapporterte mest usikkerhet på *Å redusere krav til barnet som stammer* (26,3 %) og *Å unngå å samtale med barnet om stammingen* (26,3 %). *Å redusere krav til barnet som stammer* hadde mest spredning på svarkategoriene.

Til tross for at informantene rapporterte lite erfaring var det flere tilpasninger som ble rapportert middels – høy grad, og 3 indikatorer fikk 100 % skår på høy grad. Noen indikatorer kan vurderes å være av generell tilpasning for å fremme barns utvikling.

Informantene kunne supplere i fritekst tilpasninger i kommunikasjon ved stamming, besvart av 3 deltakere (figur 4-2). Her fremkommer trygghet, å vise forståelse i samspill, være støttende og bekreftende og ha tid til å lytte. Dette er sentrale momenter i kommunikasjon ved stamming og ligger i bunnen for god kommunikasjon og relasjon (avsnitt 2.11.4. om relasjon).

Eventuelt andre tilpasninger i kommunikasjon du tenker kan støtte barnet som stammer

Fritekst fra 3 informanter:

- Jeg er usikker på hvordan man på en god måte snakker med barnet selv om utfordringene, men tenker det er viktig at barnet oppfatter at voksenperson forstår og at barnet oppfatter en trygghet i samspill med voksen.
- Bekrefte og støtte
- Øve på at vi/barna skal lytte til hverandre snakke en i gangen Vise at du har tid til å lytte

Figur 4-2 Fritekst, eventuelt andre tilpasninger i kommunikasjon du tenker kan støtte barnet som stammer.

4.3.2 Tilpasninger i miljøet

Variabel om tilpasninger i miljøet rundt barnet som stammer hadde 7 indikatorer med samme svarkategorier som i 4.3.1.

91 – 100 % skår på svarkategori *Høy grad*:

- *Mindre grupper i tilrettelagte aktiviteter* 94,7 % (n = 18)

Indikatoren skiller seg ut med høy skår på svarkategorien *Høy grad*.

61 – 90 % skår på svarkategoriene *Middels grad – Høy grad*:

- *Mindre grupper i rutinesituasjoner* 89,5 % (n = 17)
- *Aktiviteter barnet selv ønsker, og erfarer mindre stamming* 84,2 % (n = 16)
- *Redusere tempo i hverdagen* 68,4 % (n = 13)
- *Utarbeide felles kommunikasjonsregler* 68,4 % (n = 13)
- *Skjerme for støy* 68,4 % (n = 13)

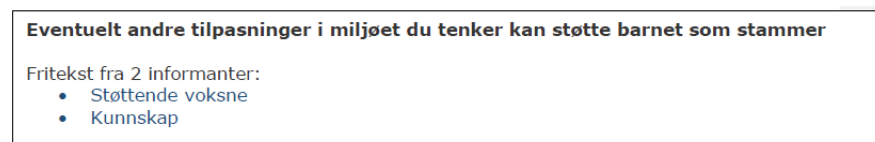
21 – 30 % skår på svarkategoriene *Middels grad – Høy grad*:

- *Aktivitet som krever mindre talespråk* 27,8 % (n = 5)

Aktivitet som krever mindre talespråk skiller seg ut med lav skår (27,8 %) Informantene rapporterte mest usikkerhet rundt å skjerme for støy (27,8 %).

Til tross for at informantene rapporterte å ha lite erfaring, var det flere tilpasninger som ble høyt kategorisert. Også her kan noen indikatorer vurderes å være av generell tilpasning for å fremme barns utvikling.

Informantene kunne supplere i fritekst tilpasninger i miljøet ved stamming, og ble besvart av 2 deltakere (figur 4-3). Èn informant vektla støttende voksne, og èn vektla kunnskap, begge er sentrale momenter for å skape et godt miljø rundt barn som stammer.

Figur 4-3 Fritekst, eventuelt andre tilpasninger i miljøet du tenker kan støtte barnet som stammer.

4.4 Fremgangsmåter og råd som vektlegges av barnehagelærere i møte med foresatte ved mistanke om stamming (forskningsspørsmål 4)

Flertallet av informantene (63,2 %) rapporterte at de ikke hadde erfaringer i å møte foresatte til barn som stammet. Drøyt halvparten (57,9 %) rapporterte at de ikke hadde gitt råd til foresatte ved mistanke om stamming. Delkapitlet viser funn og resultater av fremgangsmåter og råd i møte med foresatte.

4.4.1 Fremgangsmåter i møte med foresatte ved mistanke om stamming

Informantene fikk spørsmål om i hvor stor grad de ville benyttet ulike fremgangsmåter i møte med foresatte, ved mistanke om stamming. Variabelen bestod av 9 indikatorer med svarkategoriene *Ingen grad – Liten grad – Middels grad – Høy grad – Usikker*.

Indikatorer med 100 % skår på svarkategoriene *Middels – Høy grad*:

- *Jeg vil avtale å kartlegge stammingen i barnehagen*
- *Jeg vil avtale å kontakte fagperson for råd*
- *Jeg vil lage avtale med foresatte om nytt møte*
- *Jeg vil avtale å drøfte med kolleger*
- *Jeg vil informere foresatte om stamming*

61 – 90 % skår på svarkategoriene *Middels – Høy grad*:

- *Jeg vil avtale å henvise til logoped eller PPT i samarbeid med foresatte* 89,5 % (n = 17)
- *Jeg gir foresatte kommunikasjonsråd i samspill med barnet* 89,5 % (n = 17)
- *Jeg gir foresatte råd om tiltak i miljøet rundt barnet* 84,2 % (n = 16)
- *Jeg vil avvente og se an barnets utvikling* 68,3 % (n = 13)

Funn viser høye skårer på alle fremgangsmåter i møte med foresatte ved mistanke om stamming. En avventende holdning har lavest skår men likevel høy skår ved sammenstilling av *Middels – Høy grad* (tabell 4-3 viser fordeling).

I hvor stor grad benytter du/ ville du benyttet følgende fremgangsmåter, når du tar opp mistanke om stamming med foresatte for første gang?					
Svar fordelt på antall					
	Ingen grad	Liten grad	Middels grad	Høy grad	Usikker
Jeg vil avvente og se an barnets utvikling	0	6	8	5	0
Jeg vil lage avtale med foresatte om nytt møte	0	0	3	16	0
Jeg vil informere foresatte om stamming	0	0	4	15	0
Jeg vil avtale å kartlegge barnets stamming i barnehagen	0	0	2	17	0
Jeg vil avtale å drøfte med kolleger	0	0	3	16	0
Jeg vil avtale å kontakte fagperson for råd (spesialpedagog, helsesøster, PPT, logoped etc.)	0	0	2	17	0
Jeg vil avtale å henvise til logoped eller PPT i samarbeid med foresatte	0	2	2	15	0
Jeg gir foresatte kommunikasjonsråd i samspill med barnet	0	0	4	13	2
Jeg gir foresatte råd om tiltak i miljøet rundt barnet	0	1	5	11	2

Svar fordelt på prosent					
	Ingen grad	Liten grad	Middels grad	Høy grad	Usikker
Jeg vil avvente og se an barnets utvikling	0 %	31,6 %	42,1 %	26,3 %	0 %
Jeg vil lage avtale med foresatte om nytt møte	0 %	0 %	15,8 %	84,2 %	0 %
Jeg vil informere foresatte om stamming	0 %	0 %	21,1 %	78,9 %	0 %
Jeg vil avtale å kartlegge barnets stamming i barnehagen	0 %	0 %	10,5 %	89,5 %	0 %
Jeg vil avtale å drøfte med kolleger	0 %	0 %	15,8 %	84,2 %	0 %
Jeg vil avtale å kontakte fagperson for råd (spesialpedagog, helsesøster, PPT, logoped etc.)	0 %	0 %	10,5 %	89,5 %	0 %
Jeg vil avtale å henvise til logoped eller PPT i samarbeid med foresatte	0 %	10,5 %	10,5 %	78,9 %	0 %
Jeg gir foresatte kommunikasjonsråd i samspill med barnet	0 %	0 %	21,1 %	68,4 %	10,5 %
Jeg gir foresatte råd om tiltak i miljøet rundt barnet	0 %	5,3 %	26,3 %	57,9 %	10,5 %

Tabell 4-3 Fordeling av fremgangsmåter når en tar opp mistanke om stamming med foresatte.

Informantene kunne kommentere eller beskrive i fritekst fremgangsmåter i møte med foreldre ved mistanke om stamming, besvart av 3 deltakere (figur 4-4). Svarene ærlighet, søke råd og kartlegge kan relateres til indikatorene.

Har du kommentarer eller andre fremgangsmåter i oppstarten når du tar opp mistanke om stamming med foresatte for første gang?

Fritekst fra 3 informanter:

- PPT og logoped kan absolutt bli aktuelt, men ved førstegangssamtale så kan det evt kun være at vi tar en telefon for begynnende råd.
- Være ærlige til foreldrene
- Bli enige med foreldre at vi kartlegger og ser hvor utfordringen ligger både hjemme og i barnehagen. Så legger vi en plan ut i fra det. Ha jevnlig møter der vi jobber likt hjemme og i barnehagen. Kontakte andre instanser for råd og videre hjelp om utviklingen ikke bedrer seg.

Figur 4-4 Fritekst, kommentarer og andre fremgangsmåter i oppstarten når en tar opp mistanke om stamming med foresatte.

4.4.2 Å gi råd til foresatte ved mistanke om stamming

Informantene kunne rapportere inntil 5 av 16 råd som de ga eller ville gitt hyppigst ved mistanke om stamming hos barnet, i møte med foresatte (tabell 4-6 viser fordeling).

91 – 100 % av informantene rapporterte:

- *Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si* 94,7 % (n = 18)

61 – 70 % av informantene rapporterte:

- *Ha øyekontakt og fokusere på barnet i samtale med barnet* 68,4 % (n = 13)
- *Kontakte fagperson for råd* 68,4 % (n = 13)

41 – 50 % av informantene rapporterte:

- *Å følge barnets initiativ i dialog* 47,4 % (n = 9)
- *Legge inn pauser når du snakker for å roe ned situasjonen* 42,1 % (n = 8)

Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si ble hyppigst rapportert, og er et funn som skiller seg ut. Funn samsvarer med hyppigst mottatte råd av fagperson (avsnitt 3.2.7).

De færreste informantene (0-10,5 %) rapporterte; at de ga råd om å starte opp stammebehandling, avvente og se om stamming går over, å ikke gi råd, å balansere mellom kommentarer og spørsmål, samt å snakke om stammingen med barnet på en aksepterende og naturlig måte.

Jeg benyttet to motsatt stilte råd som også fikk lave skårer (0-5,3 %). Rådene omhandlet å ikke snakke om stammingen og bevisstgjøre barnet, og å fullføre barnets setning når det står fast. Se tabell 4-4 for fordeling.

Hvilke råd gir du, eller ville du gitt, hyppigst til foresatte når du snakker med dem for første gang ved mistanke om stamming?

Velg maks 5 svaralternativ.

Svar	Antall	Prosent
Ha øyekontakt og fokuser på barnet i samtale med barnet	13	68,4 %
Legge inn pauser når du snakker for å roe ned situasjonen	8	42,1 %
Senke aktivitetsnivået i hverdagen	4	21,1 %
Anbefale å starte opp behandling	1	5,3 %
Kontakte fagperson for råd	13	68,4 %
Avvente og se om stammingen går over	2	10,5 %
Tydlig turtaking under samtale med barnet	5	26,3 %
Ikke snakke med barnet om stammingen, ikke gjør barnet bevisst stammingen	1	5,3 %
Snakke om stammingen med barnet på en aksepterende og naturlig måte	2	10,5 %
Snakke i roligere tempo med barnet	5	26,3 %
Balanse mellom å kommentere og stille spørsmål	1	5,3 %
Faste rutiner i hverdagen	3	15,8 %
Følge barnets initiativ i dialog	9	47,4 %
Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si	18	94,7 %
Å fullføre barnets setning når barnet står fast	0	0 %
Jeg gir ingen råd	0	0 %

Tabell 4-4 Fordeling av råd en ville gitt til foresatte ved mistanke om stamming.

Informantene fikk mulighet til å supplere i fritekst og er besvart av 3 deltakere (figur 4-5). Å lytte, være ærlig og støttene kan relateres til relasjonskompetanse og nødvendig i oppfølgingen (relasjonskompetanse, avsnitt 2.11.4).

Har du kommentarer eller eventuelle andre råd til foreldre?

Fritekst fra 3 informanter:

- Det er viktig å lytte til foreldrenes mening, men samtidig vise til at man observerer det man gjør i barnehagen. Det kan være situasjonsbetinget også (stammer mer i barnehagen enn hjemme).
- Vær støttende foreldre
- Vis at du har tid til å lytte. La barnet bruke den tiden det tar å fullføre setningen

Figur 4-5 Fritekst, kommentarer eller eventuelle andre råd til foreldre.

Nå er funn fra spørreundersøkelsen presentert, og i neste kapittel diskuteres funnene.

5 Drøfting

«Hvilke erfaringer har barnehagelærere med identifisering og oppfølging av barnehagebarn med stamming?». Dette er hovedproblemstillingen i min studie. Jeg vil drøfte funn fra analysen i forrige kapittel for å besvare hovedproblemstillingen og forskningsspørsmålene. Studien hadde lav svarprosent og jeg må dermed som forsker forholde meg kritisk til funnene. Men på tross av dette var det noen interessante tendenser. Resultater med stor homogenitet trekkes frem og drøftes (avsnitt 3.2.3 om representativitet). Kapitlet begynner med nettoutvalget i studien og deres erfaringer med stamming. Videre drøftes funn ved identifisering av stamming, forhold og risikofaktorer i vurdering av behov for oppfølging av stamming, tilpasninger i kommunikasjon og miljø og fremgangsmåter og råd i møte med foresatte. Til slutt presenteres studiens begrensninger.

5.1 Informantene i studien

Nettoutvalget bestod av 19 informanter. Informantene hadde høyt utdanningsnivå sammenlignet med landsgjennomsnittet og lang erfaring fra barnehage (gjennomsnittlig 20 år). Halvparten av informantene hadde fått råd fra fagperson om hva de skulle gjøre dersom et barn stammet. Det er interessant at alle råd kom fra logoped. Minoriteten hadde fått råd fra Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) i tillegg. Ingen hadde fått råd fra helsesykepleier, spesialpedagog eller andre. Kan det være slik at logoped har en nøkkelrolle i kompetanseheving? Et utbredt råd informantene fikk fra fagperson var å gi barnet tid. Jeg kommer tilbake til dette.

Mange av informantene (78,9 %) hadde erfaring med stamming, privat eller gjennom yrket. Rundt 2/3 av informantene (68,4 %) hadde møtt barnehagebarn som stammet, og rundt 1/3 av informantene (31,6 %) hadde møtt barn som stammet i løpet av de siste 5 årene. Informantenes få møter med stamming i barnehagen, harmonerer lite med Reilly og kollegers (2013) funn om forekomst som indikerer at 11,2 % stammer ved 4-årsalder (Reilly et al., 2013). Mange informanter (78,9 %) mente de ikke hadde nok kunnskap til å identifisere stamming, noe som også ble beskrevet i fritekst.

26,3 % av informantene hadde stamming som tema i utdanningen og 5,3 % hadde vært på kurs om stamming. Om det reelle tallet er lavere sett ut fra det høye utdanningsnivået hos informantene vites ikke, men her er uansett et potensiale i å øke kompetansen på stamming hos en yrkesgruppe som daglig møter barnehagebarn for å sikre tidlig innsats og minske risiko for vedvarende stamming.

5.2 Forhold i barnehagebarns kommunikasjon og atferd som vektlegges av barnehagelærere ved identifisering av stamming (forskningsspørsmål 1)

Tre funn var spesielt interessante med hensyn til barnehagelæreres identifisering av stamming: 1) usikkerhet på hva som skiller stamming og normal ikke-flytende tale, 2) repetisjoner fikk høyest skår i identifisering av stamming og 3) økende usikkerhet ved sekundæratferd og følelser og holdninger

Funn viser en tendens til at informantene skåret ut indikatorene for stamming som; «Stamming», «Både stamming og normal ikke-flytende tale» eller «Usikker». Det kan tyde på at informantene mente det var «noe» med indikatorene, men usikker på hva som skiller stamming fra normal ikke-flytende tale. Delkapittel 2.5 beskriver utfordringer

med å skille stamming fra normal ikke-flytende tale. Normal ikke-flytende tale opptrer i samme aldersperiode som stamming (Guitar, 2019). Stamming varierer fra barn til barn, kan opptre periodisk, og kjennetegn er overlappende (Hoff & Sønsterud, 2019). Kelman og Nicholas (2020) beskriver overlappende kjennetegn som nøling, pauser, interjeksjoner, flerstavelsesrepetisjoner eller fraserepetisjoner. Sønsterud med kolleger (2014) viser til at også forskere og klinikere kan betrakte enkelte stammesymptomer ulikt, noe som kompliserer det hele. Yairi og Ambrose (1999) hevder på sin side at talebrudd ved stammedebut i de fleste tilfeller er merkbart forskjellig i kvantitet og kvalitet, i forhold til typisk flytende tale (Yairi & Ambrose, 1999, referert i Kelman og Nicholas, 2020).

Et funn var at informantene i høyest grad identifiserte primærstamming, særskilt flere repetisjoner av lyd og deler av ord. Repetisjoner av stavelser og enstavelsesord er ifølge Yairi og Ambrose (2013) den viktigste karakteristikken som fører til identifikasjon av stamming av foreldre. Repetisjoner er vanlig i tidlig fase av stammeutvikling (Guitar, 2019), men variasjoner kan være store, ifølge blant annet Sønsterud med kolleger (2014) (delkapittel 2.3 og 2.4 om stammekomponenter og stamming i barnehagealder).

Informantenes skårer ved primæratferdene forlengelser og blokkeringer, og sekundæratferd og følelser og holdninger, kan tyde på en større usikkerhet sammenlignet med skårene på repetisjoner. Det er en generell aksept for at forlengelser og blokkeringer assosieres med stamming (Gregory & Hill, 1984, referert i Ward, 2018). Sekundæratferd med fluktatferd og unngåelsesatferd, og negative følelser knyttet til egen tale sannsynliggjør at det er stamming (Guitar, 2019). Det er noe overraskende at usikkerheten ble større blant informantene på symptomer som sannsynliggjør at det er stamming. Årsak kan mulig relateres til at majoriteten av informantene (78,9 %) mente de ikke hadde nok kunnskap til å identifisere stamming. Informantene rapporterte lite fokus på stamming i utdanning og man kan kanskje anta at funn svarer til generell kunnskap om stamming i samfunnet.

5.3 Forhold eller risikofaktorer som barnehagelærere vektlegger i vurdering av behov for oppfølging av stamming hos barnehagebarn (forsknings spørsmål 2)

Informantene skulle vurdere et bredt spekter av faktorer og forhold i behov for oppfølging av stamming ut fra en multifaktoriell forståelse. 18 av 19 faktorer og forhold fikk skårer på 63-100 % på svarkategori middels – høy grad. I fritekst ble det skrevet at om barnet ble påvirket av stammingen i hverdagen, stammingens alvorlighetsgrad samt familiens livssituasjon, hadde betydning i vurdering av behov for oppfølging. Fritekst kan ses i sammenheng med svarene. Jeg vil i dette delkapitlet ta for meg 4 funn med høye skårer og 2 funn som skiller seg ut i forhold til forskning.

Alle informanter rapporterte middels – høy grad på 3 faktorer/forhold: «Barnets selvfølelse», «Andres negative reaksjoner på stammingen» og «Barnet har språkvansker». Førstnevnte er nærliggende å knytte til risikofaktoren sensitivt temperament (avsnitt 2.8.8), og stammekomponent følelser og opplevelser rundt stammingen (avsnitt 2.3.3). Den andre kan relateres til miljøpåvirkning som er beskrevet som risikofaktor (avsnitt 2.8.9). Sistnevnte kan relateres til risikofaktorene tale- og språkferdigheter, lærevansker og talemotoriske vansker (avsnitt 2.8.5, 2.8.6 og 2.8.7). Kan det være at informantene har vurdert om det var en annen grunn til bekymring i tillegg til stammingen for om barna trenger oppfølging?

Det var mange faktorer/forhold som majoriteten av informantene skåret middels – høy grad. Jeg velger å trekke frem «Foresattes bekymring for stamming» (89,5 %). Funn samsvarer med forskning, som viser at foreldres bekymring om stamming vanligvis stemmer (Einarsdottir & Ingham 2009; Onslow & O`Brian, 2013; Yairi & Ambrose, 2005, referert i Kelman & Nicholas, 2020).

Slik kunne jeg ha fortsatt å trekke frem faktorer/forhold med høye skårer. De generelt høye skårene kan mulig indikere at barnehagelærere har helhetlig fokus på barn og har fokus på selvbilde, trivsel og utvikling på flere områder. Som nevnt kan det være at informantene har vurdert om det var annen grunn til bekymring. I pilotundersøkelsen ga en barnehagelærer tilbakemelding på at hun hadde lite kjennskap til stamming, men svarte ut fra generell kunnskap om barnehagebarn og over 20 års erfaring som barnehagelærer. Kan dette delvis forklare de høye skårene, at barnehagelærere vil barnets beste ut fra sin generelle kunnskap og erfaring i arbeid med barnehagebarn?

To funn skiller seg ut i forhold til forskning; «Barnets alder» med høy skår, og «Barnets kjønn» med lav skår.

Majoriteten av informantene skåret middels – høy grad på «Barnets alder» (94,7 %), og kan forstås som jo eldre barn, jo større grunn til bekymring. Næss med kolleger (2021) gjorde tilsvarende funn vedrørende alder. Nyere forskning har vist at barnets alder ikke gir indikasjoner for risiko for vedvarende stamming og at utviklingsforløp har store variasjoner (avsnitt 2.8.1 om stammedebut og varighet, og avsnitt 2.4 om variasjoner i stammeutvikling i barnehagealder). Hos de fleste opphører stammingen etter 3-4 år (Yairi & Ambrose, 2013). Normal ikke-flytende tale opptrer i samme aldersperiode som stamming (Guitar, 2019).

«Barnets kjønn» fikk lav skår blant informantene (21 %) på middels – høy grad i vurdering av behov for oppfølging. Dette til tross for at forskning viser at kjønn er en sentral risikofaktor i vurdering av risiko for vedvarende stamming (avsnitt 2.8.3). Ved stammedebut er kjønnsfordelingen lik, mens flere jenter enn gutter slutter å stamme (Kloth et al., 1999; Bloodstein & Ratners, 2008, referert i Guitar, 2019). En nyere studie ved Samson med kolleger (2021) fant at tenåringsjenter i større grad enn gutter benytter unngåelsesstrategier. Kan det være slik at jenter ikke blir oppdaget fordi stammingen ikke er synlig for andre? Det blir interessant å følge forskningen videre.

Yairi og Ambrose (2005) identifiserte risikofaktorer og fant at stammingens varighet, stamming i familien og kjønn skilte seg ut som risikofaktorer for vedvarende stamming (referert av Shapiro, 2011, referert i Sønsterud et al., 2014). Næss med kolleger (2021) fant også i sin studie at informantene rapporterte arv og hvor lenge barnet hadde stammet. Majoriteten av informantene i min studie rapporterte arv på middels – høy grad, mens hvor lenge barnet hadde stammet ikke var med som indikator i min studie, noe som burde vært med sett i ettertid.

I kartlegging av typiske kjennetegn i identifisering av stamming (avsnitt 5.2) viste funn at informanter ikke nødvendigvis har den samme helhetlige forståelsen som her i vurdering av risikofaktorer. Kan dette indikere kunnskapshull hos informantene? Det helhetlige fokuset informanter viste i vurdering av behov for oppfølging kan indikere et potensiale i å identifisere stamming hos flere barn tidligere. Kunnskap om stamming kan trolig bidra til å trygge barnehagelærere i tidlig identifisering og i vurdering av risiko for stamming.

5.4 Tilpasninger i kommunikasjon og miljø som vektlegges av barnehagelærere i møte med barnehagebarn som stammer (forskningsspørsmål 3)

31,6 % av informantene i studien rapporterte å ha møtt barnehagebarn som stammet de siste 5 årene. I lignende studie fant Næss med kolleger (2021) at 52 % hadde møtt barnehagebarn som stammet de siste 3 år, altså var det til sammenligning betydelig færre i min studie hvor informantene rapporterte for en mye lengre tidsperiode. Funn i studien viste stor enighet blant informantene på de fleste tilpasningene i kommunikasjon og miljø. Tre kommunikasjonstilpasninger var alle informanter enige om; å gi barnet tid, å lytte oppmerksomt til barnet, og fokus på barnets styrker. En miljøtilpasning skilte seg ut med høy skår; mindre grupper i tilrettelagte aktiviteter. De fleste tilpasningene fikk høye skårer. En tilpasning som skilte seg ut med lav skår i forhold til forskning, både i kommunikasjon og i miljøet, er å redusere krav til barnet, og aktivitet som krever mindre talespråk. Begge tilpasningene omhandler kravsituasjoner.

Motsatt stilte indikatorer fikk også lave skårer.

Kommunikasjonstilpasninger:

Funn som skilte seg ut var at alle informantene mente 3 kommunikasjonstilpasninger i høy grad kunne støtte barnet; å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si, å lytte oppmerksomt til barnet som stammer og å fokusere på barnets styrker. Videre mente flesteparten av informantene (over 50 %) i middels – høy grad at å holde øyekontakt, å stille enkle og få spørsmål, å legge inn pauser i samtalen, redusere eget tempo og samtale med barnet om stammingen, kunne støtte barnet. Disse tilpasningene samsvarer med indirekte behandlingsprogrammer, som palin PCI ved Kelman & Nicholas (2020) (avsnitt 2.9).

Å redusere krav til barnet er en tilpasning som skiller seg ut i studien med lav skår blant informantene på middels – høy grad (36,8 %). Ward (2018) beskriver Starkweathers krav- og kapasitetsmodell som ser på balansen mellom barnets kapasitet og indre og ytre krav som stilles til barnet (delkapittel 2.9). Indre krav kan ses i sammenheng med sensitivt temperament (avsnitt 2.8.8) og ytre krav kan ses i sammenheng med miljø (avsnitt 2.8.9). Samtidig skal man ikke innskrenke barnets talespråklige erfaringer som kan gi risiko for språklig utvikling (Arndt & Healey, 2001, referert i Næss et al., 2021). Språk læres og mestres gjennom erfaring (Halliday, 1975, referert i Helland, 2019). Barnehagealder er kritisk periode for å lære språk, og språkets innhold og bruk endrer seg i takt med erfaringer, modenhet og miljøet barnet er i (Helland, 2019). Rammeplan for barnehagen vektlegger at barn skal få god språkstimulering, og delta på aktiviteter som fremmer kommunikasjon og en helhetlig språkutvikling. Personalet skal både anerkjenne, respondere og stimulere barns verbale og non-verbale kommunikasjon, og legge til rette for at alle barn involveres i samspill og samtaler. Barn skal få varierte og positive erfaringer med å bruke språk som kommunikasjonsmiddel og fange opp og støtte barn med kommunikasjonsvansker, barn som er lite språklige aktive eller har sen språkutvikling (Utdanningsdirektoratet, 2017c). Rammeplan favner mye og barnehagelærere har et stort ansvar. Rammeplan inkluderer å legge til rette for at barn som stammer skal få en positiv og tilpasset barnehagehverdag. Kan det være at barnehagelærere mener det er tryggere å satse på tilpasninger de er trygge på støtter barns utvikling, sammenlignet med tilpasninger som omhandler å senke krav til barnet som eventuelt kan bremse språkutviklingen? Også her kan kunnskap om stamming ha betydning for fokus i kommunikasjon.

Miljøtilpasninger:

Ved miljøtilpasninger mente majoriteten av informantene at mindre grupper i tilrettelagte aktiviteter kunne støtte barnet (94,7 %), etterfulgt av mindre grupper i rutinesituasjoner (89,5 %), aktiviteter barnet selv ønsker og erfarer mindre stamming (84,2 %), redusere tempo i hverdagen (68,4 %), utarbeide felles kommunikasjonsregler (68,4 %) og skjerme for støy (68,4 %). Sistnevnte tilpasning var det noe usikkerhet rundt, og er heller ikke noe jeg har kommet over i mitt arbeid med stammelitteraturen. Indikatoren kan indirekte relateres til redusert stress og mindre grupper rundt barnet.

Fåttallet av informantene (27,8 %) mente aktivitet som krever mindre talespråk kan støtte barnet, og fikk lavest skår. Tilpasningen kan ses i sammenheng med Starkweathers nevnte teori.

Noen av tilpasningene kan være av mer generell karakter i en barnehagehverdag som barnehagelærer kan finne aktuelle hos barn med ulike vansker og forsinkelser. Dette kan indikere et potensiale hos yrkesgruppen, som med mer kunnskap og veiledning kan stå tryggere i hvordan støtte barn som stammer. I fritekst ble det også skrevet viktighet av trygghet i samspill og støttende voksne og kan relateres til relasjonskompetanse, viktigheten av å møte hele mennesket og dets følelser, opplevelser, ønsker og vilje (Røkenes et al., 2006), samt relasjonens betydning for vellykket behandling (Sønsterud et al., 2019) (avsnitt 2.11.4).

5.5 Fremgangsmåter og råd barnehagelærere vektlegger i møte med foresatte (forskningsspørsmål 4)

Flertallet av informantene hadde verken erfaringer i å møte foresatte til barn som stammet (63,2 %) eller erfaring med å gi råd til foresatte ved mistanke om stamming (57,9 %). Studien viser ikke samsvar mellom informantenes rapporterte erfaringer, og forskning som viser et relativt høyt antall barn som stammer i barnehagealder, særlig med tanke på informantenes lange erfaring som barnehagelærer. Det var stor enighet og høye skårer på alle indikatorer blant informantene om fremgangsmåter i møte med foresatte ved mistanke om stamming. I råd til foresatte var det 5 råd som skilte seg ut og ble rapportert av over 40 % av informantene. Rådet å gi barnet tid skilte seg særlig ut og ble rapportert av majoriteten av informantene (94,7 %).

Fremgangsmåter i møte med foresatte ved mistanke om stamming:

Ved spørsmål om fremgangsmåter i møte med foresatte ved mistanke om stamming, fikk alle fremgangsmåter høye skårer. Funn kan tyde på at når stamming hos barn først er oppdaget har barnehagelærere en del kunnskap om hvordan de bør gå frem for å gi god oppfølging. En mulig hindring er at stamming hos barn ikke oppdages. En nøkkelfaktor kan være at barnehagelærere mangler kunnskap i kartlegging av stamming. I fritekst ble det belyst ærlighet til foreldre og å kontakte fagperson for begynnende råd gjerne var aktuelt etter førstegangssamtale. En kommenterte at man kunne avtale med foresatte å kartlegge stammingen hjemme og i barnehagen. Hva som kartlegges er ikke belyst og vil trolig være et usikkerhetsmoment når en ikke har kunnskap om hvordan stamming kan utarte seg. Dette påpekte også Næss med kolleger (2021) i sin lignende studie at man ikke kunne si hva som ble kartlagt i barnehagen. Næss med kolleger (2021) gjorde flere andre sammenlignbare funn, som å gi informasjon, diskutere med kollega, kartlegge og gjøre nye avtaler, og gi foreldre råd. Ifølge Sønsterud med kolleger (2014) er det å søke råd og eventuelt henvise til fagperson relevant i vurdering av alvorlighetsgrad av stamming. Å avvente og se an barnets utvikling anbefales ikke ut fra nyere forskning. Yairi & Ambrose (2013) hevder tidlig behandling øker sjansen for at barn slutter å

stamme. Hansen med kolleger (2021) sier også tidligst mulig behandling anbefales, da stamming kan ha negative konsekvenser for følelser, atferd og holdninger. Om behandling utsettes kan man risikere at barnet opplever negative reaksjoner på stammingen, som kan øke risikoen for vedvarende stamming (Månsson, 2000; Yairi & Ambrose, 2005, referert i Sønsterud et al., 2014). Det er funnet at sjansen for opphør av stamming etter behandling er størst i barnehagealder (Yairi & Ambrose, 2013).

Råd til foresatte:

Ved spørsmål om råd som vektlegges av barnehagelærere i møte med foresatte ved mistanke om stamming, kunne informantene velge inntil 5 råd. Det var ett funn som skilte seg ut; majoriteten av informantene (94,7 %) rapporterte «Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si». Kommunikasjonsrådet belyses i flere deler av studien (delkapittel 2.9 og 5.4, og avsnitt 3.2.7) og samsvarer med funn om hyppigst rapporterte råd mottatt av fagperson og i kommunikasjonstilpasning.

Flertallet av informantene skåret «Å ha øyekontakt og fokusere på barnet i samtale med barnet» (68,4 %) som er belyst i forskningsspørsmål 3. Begge råd er i samsvar med Næss og kollegers (2021) funn i lignende studie. Kefalianos med kolleger (2022) fant at de vanligste anbefalinger foreldre fikk av profesjoner var å gi barnet tid til å snakke og opprettholde øyekontakt.

Flertallet av informantene (68,4 %) rapporterte å «Kontakte fagperson for råd», rådet er belyst tidligere i dette delkapitlet.

Kommunikasjonsrådene «Å følge barnets initiativ i dialog» og «Legge inn pauser når du snakker for å roe ned situasjonen» er videre funn som utmerket seg noe i studien (delkapittel 5.4 om kommunikasjonsråd). Å legge inn pauser fant også Næss med kolleger (2021) i sin lignende studie.

Næss med kolleger (2021) fant videre at få barnehagelærere rapporterte at de ga råd om å starte opp stammebehandling, at stamming kom til å gå over, eller at de valgte å ikke gi råd. Jeg gjorde de samme funnene i min studie. I tillegg rapporterte de færreste informantene i min studie råd om å balansere kommentarer og spørsmål, samt å snakke om stammingen med barnet på en aksepterende og naturlig måte.

Jeg hadde to motsatt stilte råd som også få informanter rapporterte; å ikke snakke om stammingen og bevisstgjøre barnet, og å fullføre barnets setning når det står fast. Dette kan indikere at det ikke er tilfeldige avkrysninger blant informantene.

5.6 Studiens begrensninger

Studien hadde lav svarprosent selv med påminnelse, noe som er en begrensning med studien. Spørreskjema ble sendt på e-post til 350 – 400 barnehagelærere i tre utvalgte kommuner og svarprosent antas å være rundt 5 %. Det er vanskelig å si hvorfor ikke flere svarte, kanskje oppleves ikke tema relevant nok i hverdagen med mange konkurrerende hensyn eller de opplever å ikke ha kunnskap? Dette sier ikke studien noe om, annet enn at de fleste deltakerne rapporterte å ha lite erfaring og kunnskap om stamming til tross for et høyt utdanningsnivå og lang ansiennitet som barnehagelærer. Lav svarprosent problematiserer generalisering av funn til barnehagelærere generelt (avsnitt 3.4.2 om validitet). Å utvelge kommuner og ha med alle barnehagelærere i valgte kommuner medfører en svakhet i representativitet (avsnitt 3.2.3 om representativitet).

Ved å vektlegge funn med stor homogenitet og se det i sammenheng med lignende studier med samme funn, styrkes den ytre validiteten i studien.

6 Avslutning

Som avslutning presenteres informantenes sluttkommentarer, studiens oppsummering og konklusjon, og til slutt studiens relevans for praksisfeltet og vegen videre.

6.1 Informantenes egne sluttkommentarer

Informantenes egne sluttkommentarer om deltakelsen i studien.

* «Skulle hatt mer kunnskap om dette kjenner jeg. Spesielt hva som er lurt ifht samtale med barnet som stammer, og om det er viktig at du som fagperson forteller barnet om utfordringen.»

* «Rart å svare på noe man har lite erfaring med...»

* «Vanskelig å svare på enkelte spørsmål. Helt klart et tema som burde vært opplyst mer om.»

* «Ikke enkelt å svare på alle spørsmålene, men jeg gjorde mitt beste. Har veldig lite erfaring når det gjelder stamming»

* «Fint at det blir belyst. Sjelden at det er fokus på temaet. Mulig det er lite av det...»

* «Spennende. Men vanskelig å svare på alt når man ikke har hatt barn som stammer i barnehagen»

* «Lite erfaring med barn som stammer, har nesten ikke vært borti det på alle årene jeg har jobbet i barnehage. Mulig det har blitt forvekslet med stotrende, ukonsentrert tale.»

Det som går igjen i kommentarene er at det er et område som har lite fokus. Informantene har generelt lite erfaring og kunnskap om stamming og behov for mer kunnskap.

6.2 Oppsummering og konklusjon

Tema for masteroppgaven er «Barnehagelæreres praksis i møte med stamming». Formålet var å kartlegge barnehagelæreres kunnskap og praksis på stamming og fremme ny kunnskap på området. Jeg har gjennomført en empirisk undersøkelse, og benyttet kvantitativ metode. Jeg gjennomførte en tverrsnittsundersøkelse ved bruk av digitalt spørreskjema. Hovedproblemstillingen i studien var «Hvilke erfaringer har barnehagelærere med identifisering og oppfølging av barnehagebarn med stamming?». For å besvare problemstillingen kartla jeg barnehagelæreres kunnskap om tidlig stamming, med fokus på identifisering av stamming, mulige forhold og risikofaktorer i vurdering av behov for oppfølging av stamming, og praksis i møte med barn og foresatte. Barnehageansatte har et mandat i å følge opp barn med kommunikasjonsvansker ut fra rammeplan.

Stamming er et område som berører flere barnehagebarn enn man tidligere har trodd. Utviklingsmessig stamming debutterer vanligvis i barnehagealder, og rundt 11 % av alle barn stammer ved 4 års alder (Reilly et al., 2013). Mange barn slutter å stamme, både med og uten behandling. Rundt 1 % stammer i voksen alder. Behandling har vist seg å være mest effektiv i barnehagealder (Yairi & Ambrose, 2013).

Funn i studien er diskutert ut fra hovedproblemstilling og forskningsspørsmål, med fokus på funn av stor homogenitet. Det var overraskende mange tendenser til tross for lav svarprosent. Noen funn samsvarer i ulike deler av undersøkelsen og noen funn samsvarer med eksisterende forskning. Flertallet av informantene hadde møtt

barnehagebarn som stammer i løpet av sin barnehagekarriere, men mindretallet hadde erfaring med tiltak rettet mot barn og foresatte. Studien fant usikkerhet og mangel på kunnskap i identifisering av stamming blant informantene. Repetisjoner av lyder og deler av ord var det mest gjenkjennbare trekket på stamming blant informantene. Studien viste at informantene var usikre på hva som skiller stamming og normal ikke-flytende tale/ småbarnsstotring. Dette kan medføre at barn som stammer ikke blir oppdaget. Funn indikerer at informantene hadde en helhetlig forståelse i vurdering av behov for oppfølging og et mulighetsrom for å kunne støtte barn om informantene hadde hatt mer kompetanse i kartlegging av stamming. Majoriteten av informantene rapporterte høye skårer på flere aktuelle tilpasninger i kommunikasjon og miljø for å følge opp stamming, og er et positivt utgangspunkt for tidlig innsats. I møte med foresatte rapporterte informantene aktuelle fremgangsmåter og råd for hvordan barnehagelærere kan søke hjelp og hvordan støtte barn med tidlig stamming. Men både tilpasninger rundt barnet og foreldresamarbeid er avhengig av at barn som stammer blir oppdaget. Et funn som skilte seg ut flere deler av studien var dialogtilpasningen; «Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si» både som råd fra logoped, i dialog med barnet og som anbefaling til foresatte. Alle informantene som hadde mottatt råd fra annen faggruppe fikk råd fra logoped. Dette bekrefter viktigheten av tilgjengelig logoped som faggruppe med kompetanse på stamming, som barnehagelærere kan søke råd hos og samarbeide med. Å legge ned kommunale logopedstillinger er bekymringsfullt i den sammenheng.

6.3 Studiens relevans for praksisfeltet og veien videre

Kommentarer i fritekst bekrefter funn om behov for mer kunnskap og lite erfaringer med stamming, som kommentaren jeg benyttet i tittelen «Stamming i barnehagen – et tema det burde vært opplyst mer om».

Spørreskjemaet i studien kan med mindre justeringer benyttes i videre studier på et større antall informanter. Da kan man på et senere tidspunkt kartlegge om det er endringer i praksis rundt barn som stammer. Man kan også vurdere om det er forskjeller mellom barnehagelærere som har erfaringer og ikke, noe jeg ikke fikk anledning til på grunn av få informanter.

Det hadde videre vært interessant med en retrospektiv undersøkelse blant unge mennesker med stamming og deres foresatte, med fokus på stammings innvirkninger i barnehagealder, siden studier viser at det er store variasjoner. Jeg fant ikke så mye litteratur om barnehageerfaringer i forbindelse med studien. Jon-Øivind Finbråten og hans mor beskrev noen eksempler fra hans barnehagehverdag i boka til Albrigtsen med flere (2017), se forordet.

Jeg vil trekke frem behovet for økt fokus og kunnskap i utdanningsinstitusjoner og utvikling av retningslinjer for praksis, slik Næss med kolleger (2021) påpekte. Retningslinjer kan understøtte barnehagelæreres, logopeders og utdanningsinstitusjoners praksis og bidra til tidlig innsats og likeverdig behandling ved tidlig stamming.

Kunnskapsbasert praksis (KBP) innebærer å benytte både forskningsbasert kunnskap, erfaringer fra praksis og pasientenes kunnskap og behov. Ulike kunnskapskilder bedrer kvaliteten på tjenestene våre (Helsebiblioteket, 2021). Når en møter og leser om mennesker som forteller om livet med stamming og hvordan det kan innvirke på alle livsområder, får man et lite innblikk i hvor inngripende vansken kan utvikle seg og hvor viktig kunnskap, forebyggende arbeid og tidlig intervensjon er. Jeg tenker fagkunnskap og brukererfaring sammen kan bidra til mer åpenhet og kunnskap, for best mulig praksis. Jeg har erfart gjennom denne studien at feltet er på god veg, og det blir spennende å følge feltets utvikling fremover.

Referanser

- Albrigtsen, A., Stauri, T. & Wright, M. A. (2017). *Ord til besvær - livet med stamming*. Abstrakt forlag.
- Baluyot, C., Hoff, K. & Melle, A. H. (2019). Kartlegging av stamming hos barn og voksne. *Stamming i et praksisrettet perspektiv - Artikkelsamling*. Statped, s. 33-50.
https://statped.no/contentassets/599734af4ef045ecbcff92676bbcc370/statped_stamming-i-et-praksisrettet-perspektiv-web.pdf
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk* (2. utg.). Samlaget.
- Bufdir. (2022, 29. mars). *Ansatte i barnehage og skole etter kjønn*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra
https://www2.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/kjonnlikestilling/Utdanning_og_kjonn/Ansatte_i_barnehage_og_skole/
- Guitar, B. (2019). *Stuttering: an integrated approach to its nature and treatment* (5. utg.). Wolters Kluwer.
- Guttormsen, L. S., Yaruss, J. S. & Næss, K.-A. B. (2021). Parents' Perceptions of the Overall Impact of Stuttering on Young Children. *American journal of speech-language pathology*, 30(5), 2130-2142. https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1044/2021_AJSLP-20-00113
- Hansen, E. H., Sandvik, B. M., Teige, A.-M., Antypas, K., Guttormsen, L. S. & Næss, K.-A. B. (2021). Tidlig identifisering av barn som stammer – en spørreundersøkelse av helsesykepleieres vurderinger. *Sykepleien forskning (Oslo)*, (83692), e-83692.
<https://doi.org/10.4220/Sykepleienf.2021.83692>
- Heitmann, R. R. (2013). Naturlig småbarnsstotring eller begynnende stamming. *Spesialpedagogikk*, 4/2013. Hentet fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/2014/naturlig-smabarnsstotring-eller-begynnende-stamming/>
- Helland, T. (2019). *Språk og dysleksi* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Helsebiblioteket. (2021, 17. september). *Kunnskapsbasert praksis*. Hentet fra <https://www.helsebiblioteket.no/innhold/artikler/kunnskapsbasert-praksis/kunnskapsbasertpraksis.no>
- Hoff, K. & Sønsterud, H. (2019). Hva er stamming? *Stamming i et praksisrettet perspektiv - Artikkelsamling*. Statped, s. 15-32.
https://statped.no/contentassets/599734af4ef045ecbcff92676bbcc370/statped_stamming-i-et-praksisrettet-perspektiv-web.pdf
- Kefalianos, E., Guttormsen, L. S., Hansen, E. H., Hofslundsen, H. C., Næss, K.-A. B., Antypas, K. & Kirmess, M. (2022). Early Childhood Professionals' Management of Young Children Who Stutter: A Cross-Sectional Study. *American journal of speech-language pathology*, 31(2), 923-941. https://doi.org/10.1044/2021_AJSLP-21-00148
- Kelman, E. & Nicholas, A. (2020). *Palin parent child interaction therapy for early childhood stammering* (2. utg.). Routledge.
- Kleven, T. A. & Hjordemaal, F. (2018). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode: en hjelp til kritisk tolking og vurdering* (3. utg.). Fagbokforlaget.
- Melle, A. H., Guttormsen, L. S., Brubak, S. & Ingebrigtsen, A. (2019). Oppfølging av stamming i barnehagealder og tidlig skolealder. *Stamming i et praksisrettet perspektiv - Artikkelsamling*. Statped, s. 51-74.
https://statped.no/contentassets/599734af4ef045ecbcff92676bbcc370/statped_stamming-i-et-praksisrettet-perspektiv-web.pdf
- Månsson, H. (2000). Childhood stuttering: Incidence and development. *Journal of fluency disorders*, 25(1), 47-57. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0094-730X\(99\)00023-6](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0094-730X(99)00023-6)

- NESH. (2021, 16. desember). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene. Hentet fra <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale. (u.å.a). *Stamming i barnehagealder*. Hentet 14. januar 2023 fra <https://www.stamming.no/stamming-i-barnehagealder>
- Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale. (u.å.b). *Hva er stamming?* Hentet 31. mars 2023 fra <https://www.stamming.no/hva-er-stamming>
- Norsk senter for forskningsdata. (u.å.). *Om NSD - Norsk senter for forskningsdata*. Hentet 15. februar 2023 fra <https://www.nsd.no/om-nsd-norsk-senter-for-forskningsdata>
- Næss, K.-A. B., Guttormsen, L. S. & Hofslundsengen, H. (2021). Barnehagelæreres praksis med barn som stammer. I H. C. Hofslundsengen & S. Bøyum (Red.), *Barnehagelærerrollen: mangfold, mestring og likeverd* (s. 49-67). Universitetsforlaget.
- Reilly, S., Onslow, M., Packman, A., Cini, E., Conway, L., Ukoumunne, O. C., Bavin, E. L., Prior, M., Eadie, P., Block, S. & Wake, M. (2013). Natural history of stuttering to 4 years of age: A prospective community-based study. *Pediatrics*, 132(3), 460-467. <https://doi.org/10.1542/peds.2012-3067>
- Ringdal, K. (2018). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (4. utg.). Fagbokforlaget.
- Røkenes, O. H., Tolstad, O. & Hanssen, P.-H. (2006). *Bære eller briste : kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Samson, I., Lindström, E., Sand, A., Herlitz, A. & Schalling, E. (2021). Larger reported impact of stuttering in teenage females, compared to males – A comparison of teenagers' result on Overall Assessment of the Speaker's Experience of Stuttering (OASES). *Journal of fluency disorders*, 67, 105822-105822. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2020.105822>
- Shapiro, D. A. (2011). *Stuttering Intervention: A Collaborative Journey to Fluency Freedom* (2. utg.). PRO-ED.
- Smith, A. & Weber, C. (2017). How stuttering develops: The multifactorial dynamic pathways theory. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60(9), 2483-2505. https://doi.org/10.1044/2017_JSLHR-S-16-0343
- Statistisk sentralbyrå. (2023, 21. mars). *Barnehager*. Hentet 27. april 2023 fra <https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/barnehager>
- Store norske leksikon. (2020, 8. april). *Multifaktoriell arv*. Hentet 31. mars 2023 fra https://sml.snl.no/multifaktoriell_arv
- Stuttering Research and Education Network. (2021, 17. mars). *Intervjuskjema for bakgrunnsopplysninger om stamming - STUREN Case History Form*. I samarbeid med Statped. Hentet fra <https://www.statped.no/laringsressurser/sprak-og-tale/intervjuskjema-for-bakgrunnsopplysninger-om-stamming/>
- Sønsterud, H., Howells, K. & Hoff, K. (2014). Hva er stamming? – sett i relasjon til tidlig stammeforløp. *Norsk Tidsskrift for logopedi*, 1/2014, 6-13. <https://www.statped.no/fou/forskning/publikasjoner/forskningsartikler/hva-er-stamming-sett-i-relasjon-til-tidlig-stammeforlop/>
- Tichenor, S. E., Constantino, C. & Yaruss, J. S. (2022). A Point of View about Fluency. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 65(2), 645-652. https://doi.org/10.1044/2021_JSLHR-21-00342
- Utdanningsdirektoratet. (2017a). *Rammeplan for barnehagen - 5. Samarbeid mellom hjem og barnehage*. Hentet 28. april 2023 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/samarbeid-hjem-barnehage/>
- Utdanningsdirektoratet. (2017b). *Støttmateriell til rammeplanen - Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat*. Hentet 28. april 2023 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottmateriell-til-rammeplanen/sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/3.-spraktilegnelse/forsinket-sprakutvikling-og-sprakvansker/>

- Utdanningsdirektoratet. (2017c). *Rammeplan for barnehagen - Barnehagen skal fremme kommunikasjon og språk*. Hentet 28. april 2023 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/barnehagens-formal-og-innhold/kommunikasjon-og-sprak/>
- Utdanningsdirektoratet. (2022, 17. februar). *Fakta om barnehager 2021*. Hentet 28. april 2023 fra <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-barnehage/analyser/fakta-om-barnehager/tall-om-barnehagen/>
- Verdens helseorganisasjon. (2022). F98: Andre atferdsforstyrrelser og følelsesmessige forstyrrelser som vanligvis oppstår i barne- og ungdomsalder. I *Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer*. (13. utg.). Direktoratet for e-helse. <https://finnkode.ehelse.no/#icd10/0/0/0/2613775>
- Ward, D. (2018). *Stuttering and cluttering: frameworks for understanding and treatment* (2. utg.). Routledge.
- Wikipedia. (2023, 4. januar). *Nord-Trøndelag*. <https://no.wikipedia.org/wiki/Nord-Tr%C3%B8ndelag>
- Yairi, E. & Ambrose, N. (2013). Epidemiology of stuttering: 21st century advances. *Journal of fluency disorders*, 38(2), 66-87. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2012.11.002>
- Yairi, E. & Seery, C. H. (2015). *Stuttering: foundations and clinical applications* (2. utg.). Pearson.

Vedlegg

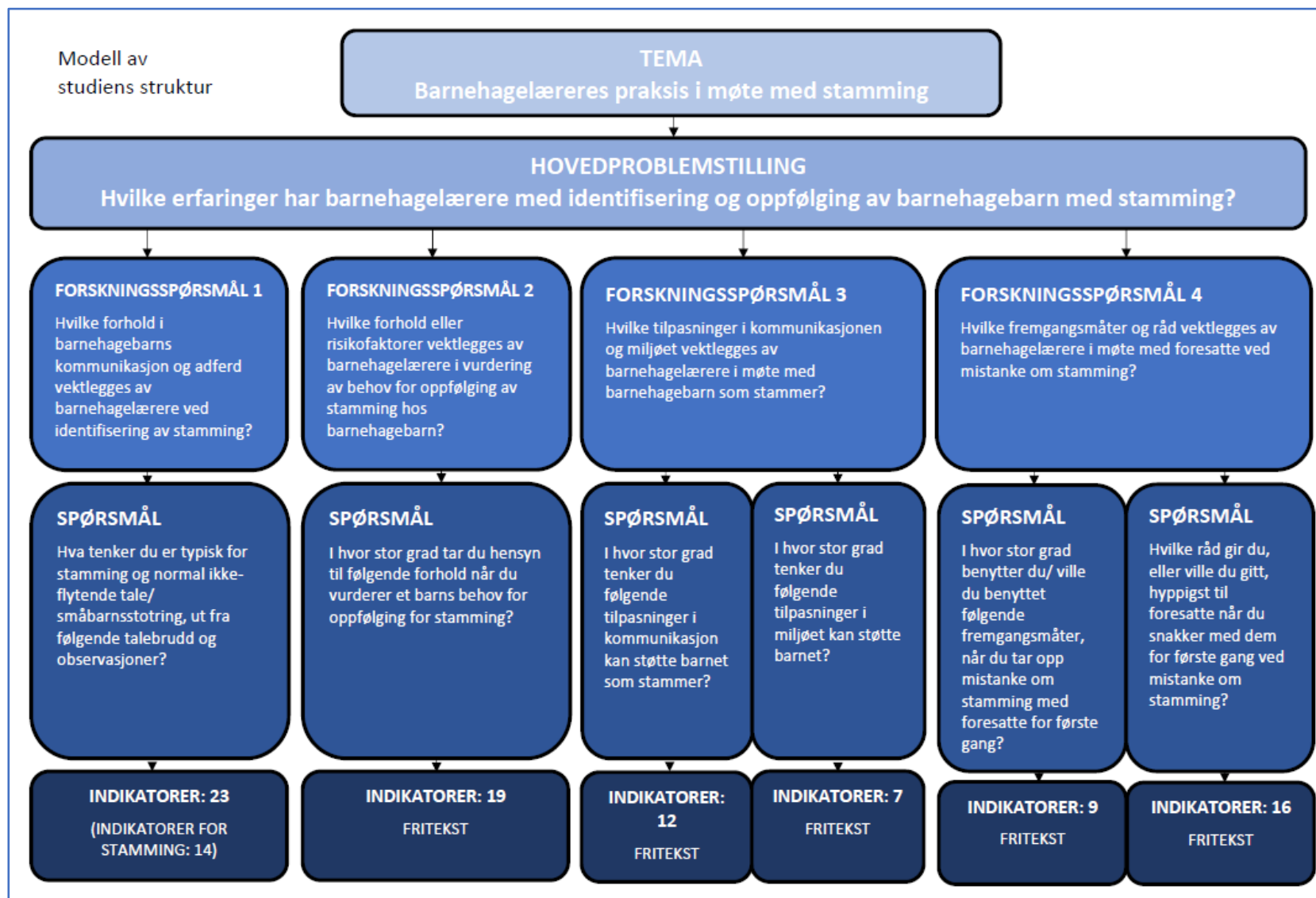
Vedlegg 1: Illustrasjon av studiens struktur

Vedlegg 2: Spørreskjema

Vedlegg 3: Informasjonsskriv

Vedlegg 4: Personvernombudets tilråding

Vedlegg 1: Illustrasjon av studiens struktur

Vedlegg 2: Spørreskjema

Barnehagelæreres praksis i møte med stamming

Side 1

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Til deg som er utdannet barnehagelærer, og er ansatt i barnehage som barnehagelærer, pedagogisk leder, spesialpedagog eller styrer.

Dette er et elektronisk spørreskjema i en masterstudie om stamming i barnehagealder. Barnehagelærere er i en viktig posisjon for å fange opp og vurdere behov for oppfølging av stamming. Det er fint om du deltar uavhengig av din erfaring med stamming.

Formål med studien er å kartlegge barnehagelæreres praksis på kommunikasjonsvansken stamming. Stamming opptrer relativt ofte i barnehagealder. Økt fokus og kunnskap på stamming kan bidra til at flere barn får tidligere hjelp for sine vansker, og dermed bedre mulighetene for å slutte å stamme. Masterstudien kan være en liten brikke i å sikre at barn som stammer får god oppfølging ut fra nyere forskning.

Undersøkelsen tar ca. 15 minutter og består av:

Del 1 Bakgrunnsinformasjon og erfaring med stamming.

Del 2 Identifisering av stamming og normal ikke-flytende tale eller småbarnsstotring.

Del 3 Tiltak i møte med barnehagebarn som stammer.

Del 4 Fremgangsmåter og råd i møte med foresatte ved mistanke om stamming.

For mer informasjon, ansvarlig og personvern, se vedlagt informasjonsskriv i e-post.

Tusen takk for at du tar deg tid til å svare.

Med vennlig hilsen

Mette Holte, student, master i logopedi, NTNU

Samtykke *

Jeg har lest og forstått informasjonen om undersøkelsen, og samtykker til at mine svar kan benyttes i masterstudien.

Ja

 Sideskift

Side 2

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Del 1/4 Bakgrunnsinformasjon og din erfaring med stamming

Her kommer 12 spørsmål om din bakgrunn og dine erfaringer med stamming.

Kjønn:

Kvinne

Mann

Hen

 Sidekick

Side 3

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Alder:

Verdi

 Sidekick

Side 4

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Stillingstittel

Flere svar er mulig:

Barnehagelærer

Pedagogisk leder

Styrer

Spesialpedagog

Annet

Hvilken annen stillingstittel har du:

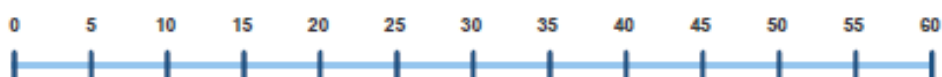
 Dette elementet vises kun dersom alternativet «Annet» er valgt i spørsmålet «Stillingstittel»

 Sidekick

Side 5

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Antall år arbeidet i barnehage

Verdi

 Sidekick

Side 6

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Hvilken type barnehage jobber du i?

Kommunal barnehage

Privat barnehage

 Sidekick

Side 7

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Beskriv kort hvilken aldersgruppe av barnehagebarn du jobber med nå:

Obligatoriske felt er merket med stjerne *

Har du tatt videreutdanning?

Ja

Nei

Hvis ja, beskriv kort type utdanning:

i Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Har du tatt videreutdanning?»

Obligatoriske felt er merket med stjerne *

Hva er din erfaring med stamming?

Flere svar mulig:

Jeg stammer selv

Jeg har familiemedlem(mer) som stammer

Jeg har venn(er) eller bekjent(e) som stammer

Jeg har kollega(er) som stammer

Jeg har møtt barnehagebarn som stammer gjennom jobb

Jeg har ikke erfaring med stamming

Du som gjennom jobb har møtt barnehagebarn som stammer:

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Jeg har møtt barnehagebarn som stammer gjennom jobb» er valgt i spørsmålet «Hva er din erfaring med stamming?»

Har du arbeidet med barnehagebarn som stammer siste 5 årene?

Ja

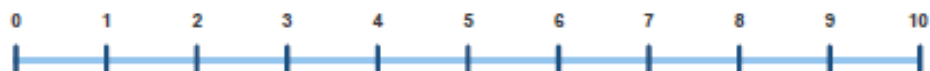
Nei

Du som gjennom jobb har møtt barnehagebarn som stammer:

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Du som gjennom jobb har møtt barnehagebarn som stammer.»

Hvor mange barn som stammer har du møtt i gjennomsnitt hvert år de siste 5 årene:

Verdi

Sidestift

Side 10

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har du fått råd fra fagperson om hva du skal gjøre dersom et barn stammer?

Ja

Nei

Dersom du har fått råd fra fagperson om hva du skal gjøre dersom et barn stammer.

i Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Har du fått råd fra fagperson om hva du skal gjøre dersom et barn stammer?»

Hvilken faggruppe mottok du råd fra?

Helseysykepleier

PPT

Logoped

Spesialpedagog

Andre

Du som har fått råd fra annen faggruppe.

i Dette elementet vises kun dersom alternativet «Andre» er valgt i spørsmålet «Dersom du har fått råd fra fagperson om hva du skal gjøre dersom et barn stammer.»

Beskriv kort annen faggruppe du fikk råd fra:

Du som har fått råd fra fagperson om hva du skal gjøre dersom et barn stammer.

i Dette elementet vises kun dersom minst ett av alternativene «Helseysykepleier», «Logoped», «PPT», «Spesialpedagog» eller «Andre» er valgt i spørsmålet «Dersom du har fått råd fra fagperson om hva du skal gjøre dersom et barn stammer.»

Beskriv hva rådene gikk ut på:

 Sidekitt

Side 11

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har stamming vært tematisert i din utdanning?

Ja

Nei

Hvis ja, beskriv type utdanning:

i Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Har stamming vært tematisert i din utdanning?»

 Sideskift

Side 12

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har stamming vært tematisert i kurs du har deltatt i?

Ja

Nei

Hvis ja, beskriv type kurs stamming har vært tematisert:

i Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Har stamming vært tematisert i kurs du har deltatt i?»

 Sideskift

Side 13

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har du fått informasjon om eller erfaring med stamming andre steder?

Beskriv hvor du har fått informasjon eller erfaring:

 Sideskift

Side 14

Obbligatoriske felter er merket med stjerne *

Del 2/4 Stamming og normal ikke-flytende tale eller småbarnsstotring

Det er ikke alltid så lett å skille mellom stamming og normal ikke-flytende tale, også kalt småbarnsstotring.

Her kommer 3 spørsmål knyttet til identifisering av stamming, og forhold man bør hensynta i vurdering av stamming.

Har du kunnskap til å identifisere hva som er stamming og hva som er normal ikke-flytende tale?

Ja

Nei

Usikker

 Sideskift

Side 15

Obbligatoriske felter er merket med stjerne *

Hva tenker du er typisk for stamming og normal ikke-flytende tale/ småbarnsstotring, ut fra følgende talebrudd og observasjoner?

	Stamming	Normal ikke-flytende tale	Både stamming og normal ikke-flytende tale	Verken stamming eller normal ikke-flytende tale	Usikker
1-2 repetisjoner av lyd, eks. «k-kall»	☐	☐	☐	☐	☐

Barnet er lite oppmerksom på talebruddene	☐	☐	☐	☐	☐
Repetisjoner av ord med to stavelser, eks. «katten - katten er søt»	☐	☐	☐	☐	☐
Repetisjoner av deler av setning, eks. «Jeg vil ha - Jeg vil ha is»	☐	☐	☐	☐	☐
Talebrudd opptrer sjelden	☐	☐	☐	☐	☐
Flere gjentakelser av en språklyd, eks. «k - k - k - katt»	☐	☐	☐	☐	☐
Flere gjentakelser av enstavelsesord eks. «Kan du - du - du hent den»	☐	☐	☐	☐	☐
Flere gjentakelser av deler av et ord, eks. «ba - ba - ba - ball» og «ka - ka - ka - kaffe»	☐	☐	☐	☐	☐
Forlengelse av språklyd, eks. «lllllll» og «slaaange»	☐	☐	☐	☐	☐
Økende stemmestyrke (decibel) i talebrudd	☐	☐	☐	☐	☐
Økende toneleie (frekvens) i talebrudd	☐	☐	☐	☐	☐
Talebrudd der lyd og luft stopper opp, eks «k.....att» og «b.....åt»	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet er bevisst sine talebrudd	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet har fysiske medbevegelser i ansiktet ved talebrudd, eks blunker, hoderisting	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet har fysiske medbevegelser i kroppen ved talebrudd, eks trapper, håndbevegelser, snur seg bort	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet bytter ut ord (revisjoner) eks. "Jeg liker - elsker katter"	☐	☐	☐	☐	☐

Barnet unngår visse situasjoner for å ikke snakke	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet utvikler negative følelser i kommunikasjonssituasjonen, eks. frustrasjon, utilstrekkelighet, frykt, skam eller virker brydd	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet endrer adferd, eks. mer innesluttet, snakker mindre, trekker mot mindre grupper hjemme og/eller i barnehagen	☐	☐	☐	☐	☐
Ordleting	☐	☐	☐	☐	☐
Lett og ledig tale (uansengt)	☐	☐	☐	☐	☐
Bytter ut ord i talebrudd, eks. "P - p - p (pappa) Erik er sterk!"	☐	☐	☐	☐	☐
Interaksjoner eller fylord, eks. "Jeg liker emm... katter"	☐	☐	☐	☐	☐

 Sideskift

Side 16

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

I hvor stor grad tar du hensyn til følgende forhold når du vurderer et barns behov for oppfølging for stamming?

	Ingen grad	Liten grad	Middels grad	Høy grad	Usikker
Foresattes bekymring for stamming	☐	☐	☐	☐	☐
Arv, stamming i familien	☐	☐	☐	☐	☐
Barnets alder	☐	☐	☐	☐	☐
Barnets kjønn	☐	☐	☐	☐	☐
Hvor lenge siden talebruddene startet	☐	☐	☐	☐	☐

Hvor ofte talebrudd observeres	☐	☐	☐	☐	☐
Hvor lang tid et talebrudd kan vare	☐	☐	☐	☐	☐
Type talebrudd (pauser, repetisjoner, forlengelser, blokkeringer)	☐	☐	☐	☐	☐
Fysiske medbevegelser under talebrudd (muskelspenninger, kamp, blinking, hoderisting, tramping, håndbevegelser)	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet unngår visse ord	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet har artikuljonsvansker	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet har språkvansker	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet har andre vansker	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet har et sensitivt temperament/ er lett sårbar	☐	☐	☐	☐	☐
Barnet viser frustrasjon til talebrudd (sette ord på vanske, vise negative følelser)	☐	☐	☐	☐	☐
Tilbake trekking i samtaler (i lek med jevnaldrende, visse situasjoner, barnet ber andre snakke for seg)	☐	☐	☐	☐	☐
Barnets selvfølelse	☐	☐	☐	☐	☐
Miljø rundt barnet (kommunikasjonsstil i familien, høye forventninger, livshendelser, stress)	☐	☐	☐	☐	☐
Andres negative reaksjoner på stammingen (herme, erte, ignorere, overkjøre)	☐	☐	☐	☐	☐

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Utdyp eventuelt andre ting du mener man bør ta hensyn til i vurdering av et barns behov for oppfølging for stammer:

 Sidekit

Side 18

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Del 3/4 Tilrettelegging i kommunikasjon og miljø i møte med barnehagebarn som stammer

Her kommer det 4 spørsmål om erfaringer og tanker rundt tilrettelegging i møte med barn som stammer i barnehagealder.

Har du erfaringer med å gjøre tilpasninger i kommunikasjon med barnehagebarn som stammer?

Ja

Nei

 Sidekit

Side 19

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

I hvor stor grad tenker du følgende tilpasninger i kommunikasjon kan støtte barnet som stammer?

	Ingen grad	Liten grad	Middels grad	Høy grad	Usikker
Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si	☐	☐	☐	☐	☐
Å fullføre barnets setning når barnet står fast	☐	☐	☐	☐	☐
Å holde øyekontakt med barnet som stammer	☐	☐	☐	☐	☐
Å lytte oppmerksomt til barnet som stammer	☐	☐	☐	☐	☐
Å stille enkle spørsmål	☐	☐	☐	☐	☐
Å stille få spørsmål	☐	☐	☐	☐	☐
Å redusere eget tempo når en snakker med barnet som stammer	☐	☐	☐	☐	☐
Å samtale med barnet om stammingen	☐	☐	☐	☐	☐
Å unngå å samtale med barnet om stammingen	☐	☐	☐	☐	☐
Å reduserer krav til barnet som stammer	☐	☐	☐	☐	☐
Å fokusere på barnets styrker	☐	☐	☐	☐	☐
Å legge inn pauser i samtale med barnet som stammer	☐	☐	☐	☐	☐

 Sideskit

Side 20

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Eventuelt andre tilpasninger i kommunikasjon du tenker kan støtte barnet som stammer

Beskriv:

 Sidestift

Side 21

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har du erfaringer med å gjøre tilpasninger i miljøet rundt barn som stammer?

Ja

Nei

 Sidestift

Side 22

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

I hvor stor grad tenker du følgende tilpasninger i miljøet kan støtte barnet?

	Ingen grad	Liten grad	Middels grad	Høy grad	Usikker
Redusere tempo i hverdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Aktivitet som krever mindre talespråk	☐	☐	☐	☐	☐
Mindre grupper i tilrettelagte aktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐
Mindre grupper i rutinesituasjoner	☐	☐	☐	☐	☐
Aktiviteter barnet selv ønsker, og erfarer mindre stamming	☐	☐	☐	☐	☐
Skjerme for støy	☐	☐	☐	☐	☐
Utarbeide felles kommunikasjonsregler	☐	☐	☐	☐	☐

 Sidekitt

Side 23

Obligatoriske felt er merket med stjerne *

Utdyp eventuelt andre tilpasninger i miljøet du tenker kan støtte barn som stammer:

 Sidekitt

Side 24

Obligatoriske felt er merket med stjerne *

Del 4/4 Fremgangsmåter og råd i møte med foresatte til barnehagebarn, ved mistanke om stamming

Siste del av undersøkelsen omhandler fremgangsmåter og råd til foresatte ved mistanke om stamming i barnehagealder, med 4 spørsmål.

Har du erfaring med å møte foresatte til barn som stammer?

Ja

Nei

 Sideskift

Side 25

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

I hvor stor grad benytter du/ ville du benyttet følgende fremgangsmåter, når du tar opp mistanke om stamming med foresatte for første gang?

	Ingen grad	Liten grad	Middels grad	Høy grad	Usikker
Jeg vil avvente og se an barnets utvikling	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg vil lage avtale med foresatte om nytt møte	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg vil informere foresatte om stamming	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg vil avtale å kartlegge barnets stamming i barnehagen	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg vil avtale å drøfte med kolleger	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg vil avtale å kontakte fagperson for råd (spesialpedagog, helsesøster, PPT, logoped etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg vil avtale å henvise til logoped eller PPT i samarbeid med foresatte	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg gir foresatte kommunikasjonsråd i samspill med barnet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg gir foresatte råd om tiltak i miljøet rundt barnet	☐	☐	☐	☐	☐

 Sideskift

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har du kommentarer eller andre fremgangsmåter i oppstarten når du tar opp mistanke om stamming med foresatte for første gang?

Beskriv:

 Sideskift

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har du gitt råd til foresatte ved mistanke om stamming hos et barn?

Ja

Nei

 Sideskift

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Hvilke råd gir du, eller ville du gitt, hyppigst til foresatte når du snakker med dem for første gang ved mistanke om stamming?

Velg maks 5 svaralternativ.

- Ha øyekontakt og fokuser på barnet i samtale med barnet
- Legge inn pauser når du snakker for å roe ned situasjonen
- Senke aktivitetsnivået i hverdagen
- Anbefale å starte opp behandling
- Kontakte fagperson for råd
- Avvente og se om stammingen går over
- Tydelig turtaking under samtale med barnet
- Ikke snakke med barnet om stammingen, ikke gjør barnet bevisst stammingen
- Snakke om stammingen med barnet på en aksepterende og naturlig måte
- Snakke i roligere tempo med barnet
- Balanse mellom å kommentere og stille spørsmål
- Faste rutiner i hverdagen
- Følge barnets initiativ i dialog
- Å gi barnet tid til å fullføre det barnet vil si
- Å fullføre barnets setning når barnet står fast
- Jeg gir ingen råd

 Sideskift

Side 29

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Har du kommentarer eller eventuelle andre råd til foreldre?

Beskriv:

Se nye/gyldige endringer i Netbok

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Sluttkommentar

Kommentarer til undersøkelsen eller til temaet:

Obligatoriske felter er merket med stjerne *

Din deltakelse med deling av erfaringer og tanker rundt barnehagebarn som stammer er av stor betydning for masterstudien.

Tusen takk!

Oppfordrer til å drøfte temaet i barnehagen, det kan bidra til at barn får hjelp:)

OBS! Trykk send og ditt svar registreres.

Med vennlig hilsen

Mette Holte, masterstudent i logopedi, NTNU

Vedlegg 3: Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet

BARNEHAGELÆRERES PRAKSIS I MØTE MED STAMMING?

Dette er et spørsmål til deg som er utdannet barnehagelærer, ansatt i barnehage som barnehagelærer, pedagogisk leder, spesialpedagog eller styrer, om å delta i en elektronisk spørreundersøkelse i en masterstudie. Barnehagelærere er i en viktig posisjon for å fange opp og vurdere behov for oppfølging av stamming.

Dette er et informasjonsskriv om mål for studien, og hva deltakelse innebærer. Det er fint om du deltar uavhengig av din erfaring med stamming.

Tema

Tema i studien er "Barnehagelæreres praksis i møte med stamming". Stamming opptrer relativt ofte i barnehagealder. Studier viser at ca. 10% av alle barn stammer i barnehagealder, og at tidlig behandling er effektivt.

Studien inkluderer identifisering av stamming, vurdering av behov for oppfølging, tilpasninger i møte med barn ved mistanke om stamming, og møte med barnets foresatte.

Formål

Formålet med studien er å kartlegge barnehagelæreres praksis ved kommunikasjonsvansken stamming. Økt fokus og kunnskap om stamming kan bidra til at flere barn får tidligere hjelp for sine vansker, og dermed bedre mulighetene for å slutte å stamme. Masterstudien kan være en liten brikke i å sikre at barn som stammer får god oppfølging ut fra nyere forskning.

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet – NTNU er ansvarlig for studien.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Henvendelse om deltakelse er gjort til kommunale og private styrere, barnehagelærere og spesialpedagoger ansatt i barnehage i tre utvalgte kommuner. Ledelse oppvekst i din kommune har bistått i formidling av kontaktinformasjon.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du fyller ut et elektronisk spørreskjema med spørsmål for avkrysning, utsagn med svaralternativer, og mulighet for fritekst. Undersøkelsen tar ca. 15 minutter, og består av:

Del 1: Bakgrunnsinformasjon og erfaring med stamming.

Del 2: Identifisering av stamming og normal ikke-flytende tale eller småbarns-stotring.

Del 3: Tiltak i møte med barnehagebarn som stammer.

Del 4: Fremgangsmåter og råd i møte med foresatte ved mistanke om stamming.

Svarene i spørreundersøkelsen danner grunnlag for masteroppgave i logopedi.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta. Du samtykker til deltakelse i spørreskjemaet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du ikke deltar.

Ditt personvern – hvordan oppbevares og brukes dine opplysninger

Svarene dine vil kun bli benyttet til formål som beskrevet her. Opplysninger behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. NTNU har avtale med Universitetet i Oslo (UiO) for databehandling med bruk av nettskjema.

Hva skjer med opplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?
Opplysninger anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, etter planen i juni 2023. Opplysninger slettes innen tre måneder etter avsluttet studie.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?
Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra NTNU har Personverntjenester vurdert at behandling av personopplysninger i denne studien er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Spørreskjemaet inneholder ikke spørsmål som direkte kan identifisere deltakere. Det lagres ikke informasjon som IP-adresse, brukernavn, leveringstidspunkt, hvilken kommune du representerer, eller annen direkte informasjon som kan knytte deg opp mot spørreskjemaet. Spørreskjemaet inneholder bakgrunnsopplysninger som kan være indirekte identifiserbare. I forskningsprosjekter der personer kan identifiseres, har du rett til innsyn i opplysninger som omhandler deg, og få kopi av opplysningene. Du har rett til å rette opp og slette personopplysninger. Du kan sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU ved Heidi Gilstad, veileder, telefon 90 12 26 53 (heidi.gilstad@ntnu.no)
- Mette Holte, student, telefon 91 61 07 95 (mettholt@stud.ntnu.no)
- Personvernombud: Thomas Helgesen, telefon 93 07 90 38 (thomas.helgesen@ntnu.no)

Ved spørsmål til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du kontakte:

- Personverntjenester, epost (personverntjenester@sikt.no), og telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Heidi Gilstad

Mette Holte

Prosjektansvarlig

Student

(Forsker/veileder)

Tusen takk for at du tar deg tid til å svare. Din deltakelse er av stor betydning for studien. Svar så godt du kan.

Lenke til studien: <https://nettskjema.no/a/stamming-i-barnehagen>

Vedlegg 4: Personvernombudets tilråding

[Meldeskjema](#) / [Tittel/tema: Barnehagelæreres praksis i møte med stamming](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer
547720

Vurderingstype
Standard

Dato
24.10.2022

Prosjekttittel

Tittel/tema: Barnehagelæreres praksis i møte med stamming

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Det humanistiske fakultet / Institutt for språk og litteratur

Prosjektansvarlig

Heidi Gilstad

Student

Mette Holte

Prosjektperiode

01.09.2022 - 31.08.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 31.08.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

VIKTIG INFORMASJON TIL DEG

Du må lagre, sende og sikre dataene i tråd med retningslinjene til din institusjon. Dette betyr at du må bruke leverandører for spørreskjema, skylagring, videosamtale o.l. som institusjonen din har avtale med. Vi gir generelle råd rundt dette, men det er institusjonens egne retningslinjer for informasjonssikkerhet som gjelder.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.08.2023.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med

prosjektet

- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring, videosamtale o.l.) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos oss: Markus Cellussen

Lykke til med prosjektet!

